कविकुलगुरु कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालय, रामटेक
हस्तलिखित संग्रह

दाखल क्र M 377. विषय पुराण.
नांव चातुर्मासमहात्म्य.
लेखक/लिपीकार –.
पृष्ठ 46.
काळ शके १७८२ पूर्ण/अपूर्ण.

अथचातुर्मास्यमाहात्म्यप्रारंभोऽयंक्रियते ॥

गरु·
शेषशायी
लक्ष्मी
मारु·

श्रीगणेशायनमः॥ ॥श्रीसरस्वत्यैनमः॥ ॥श्रीगुरुचरणारविंदाभ्यांनमः॥ ॥नारदउवाच॥ ॥देवदेवम
हाभागव्रतानिस्फबहून्यपि॥श्रुतानित्वन्मुखाद्ब्रह्मन्नतृप्तिमधिगच्छति॥१॥अधुनाश्रोतुमिच्छामिचातुर्मास्यव्रतंशुभम्॥२॥
ब्रह्मोवाच॥ ॥शृणुदेवमुनेमत्तश्चातुर्मास्यफलंशुभम्॥यच्छ्रुत्वाभारतेखंडेनृणांमुक्तिर्नदुर्लभा॥३॥मुक्तिप्रदोयंभग
वान्संसारोत्तारकारणम्॥यस्यस्मरणमात्रेणसर्वपापैःप्रमुच्यते॥४॥मानुष्यंदुर्लभंलोकेतत्राऽपिचकुलीनता॥तत्राऽपिस-
दयत्वंचतत्रसत्संगमःशुभः॥५॥सत्संगमोनयत्रास्तिविष्णुभक्तिव्रतानिच॥चातुर्मास्येविशेषेणविष्णुव्रतकरःशुभः॥६॥
चातुर्मास्येव्रतीयस्तत्स्यपुण्यंनिरर्थकम्॥सर्वतीर्थानिदानानिपुण्यान्यायतनानिच॥७॥विष्णुमाश्रित्यतिष्ठंतिचातुर्मास्ये
समागते॥स्पृष्टेनापिदेहेनजीवितंतस्यशोभनम्॥८॥चातुर्मास्येसमायातेहरिंयःप्रणमेद्बुधः॥कृतार्थास्तस्यविबुधाया
वज्जीवंवरप्रदाः॥९॥संप्राप्य मानुषंजन्मचातुर्मास्यपराङ्मुखः॥तस्यपापशतान्याहुर्देहस्थानिनसंशयः॥१०॥मानु-
ष्यंदुर्लभंलोकेहरिभक्तिश्चदुर्लभा॥चातुर्मास्येविशेषेणसुप्तेदेवजनार्दने॥११॥चातुर्मास्येनरःस्नानंप्रातरेवसमाचरेत्॥स
र्वक्रतुफलंप्राप्यदेववद्दिविमोदते॥१२॥चातुर्मास्येनदीस्नानंकुर्यात्सिद्धिमवाप्नुयात्॥तथानिर्झरणेस्नातितडागेकूपकासुच
॥१३॥तस्यपापसहस्राणिविलयंयांतितत्क्षणात्॥पुष्करेचप्रयागेवायत्रक्वापिमहाजले॥चातुर्मास्येषुयःस्नातिपुण्यसंख्या

चा०मा०मा नविद्यते॥१४॥रेवायांभास्करक्षेत्रेप्राच्यांसागरसंगमे॥एकाहमपियःस्नातश्चातुर्मास्येनदोषभाक्॥१५॥दिनत्रयंचयःस्नाति- अ०
१ नर्मदायांसमाहितः॥कृष्णेदेवेजगन्नाथेपापंयातिसहस्रधा॥१६॥पक्षमेकंतुयःस्नातिगोदावर्यांदिनोदये॥स भित्वाकर्मजंदे १
हंयातिविष्णुसलोकताम्॥तिलोदकेनयःस्नातितथाचैवामलोदकैः॥बिल्वपत्रोदकैश्चैवचातुर्मास्येनरोगभाक्॥१८॥गंगांस्म
रतियोनित्यमुदमात्रसमीपतः॥तद्गांगेयंजलंजातंतेनस्नानंसमाचरेत्॥१९॥गंगापिदेवदेवस्यचरणांगुष्ठवाहिनी॥पापहासा
सदाप्रोक्ताचातुर्मास्येविशेषतः॥२०॥यानिपापसहस्राणिविष्णुर्दहतिसंस्मृतः॥तस्मात्पादोदकंशीर्षेचातुर्मास्येधृतंशिवं॥
॥२१॥चातुर्मास्येजलगतोदेवोनारायणोभवेत्॥सर्वतीर्थाधिकंस्नानंविष्णुतेजोंशसंगतम्॥२२॥स्नानंदशविधंकार्यंविष्णुना
ममहाफलम्॥कृष्णेदेवेविशेषेणनरोदेवत्वमाप्नुयात्॥२३॥विनास्नानंतुयत्कर्मपुण्यकार्यमयंशुभम्॥क्रियतेनिष्फलंब्रह्मन्
तत्सगृण्हंतिराक्षसाः॥२४॥स्नानेनसत्यमाप्नोतिस्नानंधर्मःसनातनः॥धर्मान्मोक्षफलंप्राप्यपुनर्नैवावसीदति॥२५॥येचा-
ध्यात्मविदःपुण्यायेचवेदांगपारगाः॥सर्वदानप्रदायेचतेषांस्नानेनशुध्य ता॥२६॥कृतस्नानस्यचहरिर्देहमाश्रित्यतिष्ठति॥
सर्वक्रियाकलापेषुसंपूर्णफलदोभवेत्॥२७॥सर्वपापविनाशायदेवतातोषणायच॥चातुर्मास्येजलस्नानंसर्वपापक्षयावहम्
॥२८॥निशायांचैवनस्नायात्संध्यायांग्रहणंविना॥उष्णोदकेननस्नानंरात्रौशुद्धिर्नजायते॥२९॥भानुसंदर्शनाच्छुद्धिर्विहिता १

सर्वकर्मसु ॥ चातुर्मास्ये विशेषेण जलशुद्धिस्तु भाविनी ॥ ३० ॥ अशक्त्या तु शरीरस्य भस्मस्नानेन शुध्यति ॥ मंत्रस्नानेन विप्रेंद्र वि
ष्णुपादोदकेन वा ॥ ३१ ॥ नारायणाग्रतः स्नानं क्षेत्रतीर्थनदीषु च ॥ यः करोति विशुद्धात्मा चातुर्मास्ये विशेषतः ॥ ३२ ॥ इति श्रीस्कंदपुराणे
ब्रह्मनारदसंवादे चातुर्मास्यमाहात्म्यं नाम प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ पितृभ्यस्तर्पणं कुर्याच्छ्रद्धायुक्तेन चे
तसा ॥ स्नानावसाने नित्यं च स सेदेवे महाफलम् ॥ १ ॥ संगमे सरितां तत्र पितॄन्संतर्प्य देवताः ॥ जपहोमादिकर्माणि कृत्वा फलमनंतकं
॥ २ ॥ गोविंदस्मरणं कृत्वा पश्चात्कार्याः शुभाः क्रियाः ॥ एष एव पितृदेवमनुष्यादिषु तृप्तिदः ॥ ३ ॥ श्रद्धाधर्मसुतानामनया पूतानि कारयेत्
कर्माणि सकलानीह चातुर्मास्ये गुणोत्तरान् ॥ ४ ॥ सत्संगो द्विजभक्तिश्च गुरुदेवाग्नितर्पणम् ॥ गोप्रदानं वेदपाठः सत्क्रिया सत्यभाषणं ॥
५ ॥ गोभक्तिर्दानभक्तिश्च सदा धर्मस्य साधनम् ॥ कृष्णे सुप्ते विशेषेण नियमोऽपि महाफलः ॥ ६ ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ नि
यमः कीदृशो ब्रह्मन्फलं च नियमेन किम् ॥ नियमेन हरिस्तुष्टो यथा भवति तद्वद ॥ ७ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ नियमश्च सत्क-
र्मादीनां क्रिया सुविविधा स्मृता ॥ कार्यो विद्यावता पुंसा तत्प्रयोगान्महासुखम् ॥ ८ ॥ एतत् षड्वर्गहरणं रिपुनिग्रहणे परम् ॥ अध्यात्ममू
लमेतद्धि मरमं सौख्यकारणम् ॥ ९ ॥ तत्र तिष्ठंति नियतं क्षमासत्यादयो गुणाः ॥ विवेकरूपिणः सर्वे तद्विष्णोः परमं पदम् ॥ १० ॥ यज्ञाः
सर्वेऽपि कृत्वा स्यात्कृता च कृतकृत्यता ॥ आत्मनः पूर्वजातानां येन ज्ञातमिदं पदम् ॥ ११ ॥ तन्मुहूर्त्तमपि ध्यात्वा पापं जन्मशतोद्भवम् ॥ भ

स्मसाद्यानिर्विहितंनिरंजननिषेवणात् ॥ १२ ॥ मत्यहंसंकुचत्यस्यक्षुत्पिपासादिकंश्रमम् ॥ सयोगीनियमीनित्यंहरौस्मेविशिष्यते
॥ १३ ॥ चातुर्मास्येनरोभक्त्यायोगाभ्यासरतोनचेत् ॥ तस्यहस्तात्परिभ्रष्टममृतंनात्रसंशयः ॥ १४ ॥ मनोनियमितंयेनसर्वेच्छासुसदाग
तम् ॥ तस्यज्ञानेचमोक्षेत्वकारणमनएवहि ॥ १५ ॥ मनोनियमनेयत्नःकार्यःप्रज्ञावतासदा ॥ मनसाक्रगृहीतेनज्ञानामिरखिलाधु
वा ॥ १६ ॥ तन्मनःसमयाग्राह्यंयथावन्हिश्चवारिणा ॥ एकयाक्षमयासर्वोनियमःकथितोबुधैः ॥ १७ ॥ सत्यमेकंपरोधर्मः सत्यमेकं
परंतपः ॥ सत्यमेकंपरंज्ञानंसत्येधर्मःप्रतिष्ठितः ॥ १८ ॥ धर्ममूलमहिंसाचमनसातांचचिंतयन् ॥ कर्मणाचतथावाचातनएतांसमाच
रेत् ॥ १९ ॥ परस्वहरणंचौर्यंसर्वदासर्वमानुषैः ॥ चातुर्मास्येविशेषेणब्रह्मदेवस्यवर्जनं ॥ २० ॥ अकृत्यकरणंचैववर्जनीयंसदाबुधैः ॥
अनीहःसर्वकार्येषुयःसदाविप्रवर्त्तते ॥ २१ ॥ सचयोगीमहाप्राज्ञःप्रज्ञाचक्षुरहंनधीः ॥ अहंकारोविषमिदंशरीरेवर्त्ततेनृणां ॥ २२
तस्मात्ससर्वदात्याज्यःसुमेदेवेविशेषतः ॥ अनीहयाजितक्रोधोजितलोभोभवेन्नरः ॥ २३ ॥ तस्यपापसहस्राणिदेहाद्यांतिसहस्र
धा ॥ मोहंमानंपराजित्यशमरूपेणशत्रुणा ॥ २४ ॥ विचारेणशमोग्राह्यःसंतोषेणतथाहिसः ॥ मात्सर्यमृजुभावेननियच्छेत्समुनीश्व
रः ॥ २५ ॥ चातुर्मास्येदयाधर्मोनधर्मोभूतविद्रुहम् ॥ सर्वदासर्वमासेषुभूतद्रोहंविवर्जयेत् ॥ २६ ॥ एतत्पापसहस्राणांमूलंप्राहुर्मनी-
षिणः ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनकार्याभूतदयानृभिः ॥ २७ ॥ सर्वेषामेवभूतानांहरिर्नित्यंहृदिस्थितः ॥ सएवहिपराभूतोयोभूतद्रोहकार

कः ॥ २८ ॥ यस्मिन्धर्मे दया नैव स धर्मो दूषितो मतः ॥ दयां विना न वित्तानां न धर्मो ज्ञानमेव च ॥ २९ ॥ तस्मात्सर्वात्मभावेन हरिर्धर्मः स
नातनः ॥ सेव्यः सपुरुषैर्नित्यं चातुर्मास्ये विशेषतः ॥ ३० ॥ इति श्रीस्कंदपुराणे ब्रह्मनारदसंवादे चातुर्मास्यमाहात्म्ये नियमविधिमाहात्म्यं
नाम द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ दानधर्मं प्रशंसंति सर्वधर्मेषु सर्वदा ॥ हरौ सुप्ते विशेषेण दानं ब्रह्मत्वकार-
णम् ॥ १ ॥ अन्नं ब्रह्म इति प्रोक्तमन्ने प्राणाः प्रतिष्ठिताः ॥ तस्मादन्नप्रदो नित्यं वारिदश्च भवेन्नरः ॥ २ ॥ वारिदस्तृप्तिमायाति सुखवमक्ष
य्यमन्नदः ॥ वार्यन्नयोः समं दानं न भूतं न भविष्यति ॥ ३ ॥ मणिरत्नप्रवालानां रूप्यहाटकवाससाम् ॥ अन्येषामपि दानानामन्नदानं
विशिष्यते ॥ ४ ॥ अन्नोदकप्रदानं च गोप्रदानं च नित्यदा ॥ वेदपाठो वन्हिहोमश्चातुर्मास्ये महाफलम् ॥ ५ ॥ वैकुंठपदवांछा चेद्विष्णु-
नासह संगमे ॥ सर्वपापक्षयार्थाय चातुर्मास्येऽन्नदो भवेत् ॥ ६ ॥ सत्यंसत्यं हि देवर्षे मयोक्तं तव नारद ॥ जन्मांतरसहस्रेषु नादत्तमुप
तिष्ठति ॥ ७ ॥ तस्मादन्नप्रदानेन सर्वे हृष्यंति जंतवः ॥ देवा विस्पृहयंत्येनमन्नदानप्रदायिनम् ॥ ८ ॥ आज्यं देयं च पात्रेषु भक्ष्यावस्त्र
मिश्रितम् ॥ वस्त्रदानकरो मर्त्यश्चातुर्मास्ये न मानवः ॥ ९ ॥ भोजनं गुरुविप्राणां घृतदानं च सत्क्रिया ॥ एतानि यस्य तिष्ठंति चातुर्मास्ये
न मानवः ॥ १० ॥ सद्धर्मः सत्कथा चैव सत्सेवा दर्शनं सताम् ॥ विष्णुपूजारतिर्दाने चातुर्मास्येषु दुर्लभा ॥ ११ ॥ पितॄनुद्दिश्य यो मर्त्यश्चातु
र्मास्येऽन्नदो भवेत् ॥ सर्वपापविशुद्धात्मा पितृलोकमवाप्नुयात् ॥ १२ ॥ देवाः सर्वेऽन्नदानेन तृप्ता यच्छंति वांछितम् ॥ पिपीलिकाः

पितॄंडेहाद्दसमादायगच्छति ॥१३॥ रात्रौदिवानिषिद्धंनोअन्नदानमनुत्तमम् ॥ हरौसुप्तेहिपापघ्नंनवार्यमपिशत्रुषु ॥१४॥ चातुर्मास्ये
दुग्धदानंदधितक्रंमहाफलम् ॥ जन्मकालेथयेनबद्धः पिंडस्तद्दानमनुत्तमम् ॥१५॥ शाकप्रदातानरकंयमलोकंनपश्यति ॥ वस्त्रदःसो
मलोकंचवसेदाभूतसंप्लवम् ॥१६॥ सुप्तेदेवेयथाशक्त्याह्यन्यासुप्रतिमासुच ॥ पुष्पवस्त्रप्रदानेनसंतानंनैवहीयते ॥१७॥ चंदनागु-
रुधूपंचचातुर्मास्येप्रयच्छति ॥ पुत्रपौत्रसमायुक्तोविष्णुरूपोभवेन्नरः ॥१८॥ सुप्तेदेवेजगन्नाथेफलदानंप्रयच्छति ॥ विप्रायवेदवि-
दुषेयमलोकंनपश्यति ॥१९॥ विद्यादानंचगोदानंभूमिदानंप्रयच्छति ॥ विष्णुप्रीत्यर्थमेवेहसनारयतिपूर्वजान् ॥२०॥ गुडसैंधवतैला
दिमधुतिक्ततिलान्नदः ॥ देवतास्ताःसमुद्दिश्यतासांल्लोकंप्रयातिहि ॥२१॥ चातुर्मास्येतिलान्दत्वानभूयःस्तनपोभवेत् ॥ यवप्रदा
तावसतेवासवंलोकमक्षयम् ॥२२॥ हव्यंचहूयतेवन्हौदानंदद्याद्विजातये ॥ गावःसुपूजिताःकार्याश्चातुर्मास्येविशेषतः ॥२३॥
यत्किंचित्सुकृतंकर्मजन्मावधिसुसंचितम् ॥ चातुर्मास्येगतेपात्रेविमुखेवायःप्रदायत ॥२४॥ प्रणश्यतिक्षणादेववचनाद्यस्तुप्रत्यु
तः ॥ दिवसेदिवसेतस्यवर्द्धतेचप्रतिश्रुतम् ॥२५॥ तस्मान्नैवप्रतिश्राव्यंस्वल्पमप्याशुदीयते ॥ तावद्विवर्द्धतेदानंयावत्तन्नप्रयच्छ
ति ॥२६॥ योमोहान्मनुजोलोकेयावत्कोटिगुणंभवेत् ॥ ततोदशगुणावृद्धिश्चातुर्मास्येप्रदातरि ॥२७॥ नरकेपतनंतस्ययावदिंद्रा-
श्चतुर्दश ॥ अतस्तुसर्वदादेयंनरैर्यत्तुप्रतिश्रुतम् ॥२॥ अन्यस्मैनप्रदातव्यंप्रदत्तंनैवहारयेत् ॥ चातुर्मास्येषुयःशय्यांद्विजाग्र्याय-

प्रयच्छति॥ २९॥ वेदोक्तेनविधानेनतसयानियमालयम्॥ आसनंवारिपात्रंचभाजनंताम्रभाजनम्॥ ३०॥ चातुर्मास्येप्रयत्नेनदानं
वित्तानुसारतः॥ सर्वदानानिविप्रेभ्यो ददत्कस्रेजगद्गुरौ॥ ३१॥ आत्मानंपूर्वजैःसार्द्धंसमोचयतिपातकात्॥ गोर्भूम्यन्नतिलपात्रंचदी
पदानमनुत्तमं॥ ३२॥ दद्विर्हिजातयेमुक्तोजायतेसऋणत्रयात्॥ सविश्वकर्ताभुवनेषुगोमासयज्ञप्रभुकृत्सर्वफलप्रदश्च॥ दानानिवस्तु
ष्वधिदैवतंचयस्तंसमुद्दिश्यददातिमुक्तः॥ ३४॥ इतिश्रीस्कंदपुराणेब्रह्मनारदसंवादेचातुर्मास्यमाहात्म्येदानमहिमावर्णनंनामतृ
तीयोऽध्यायः॥ ३॥ ॥ब्रह्मोवाच॥ ॥इष्टवस्तुप्रदोविष्णुर्लोकेश्चैवसुरुचिःसदा॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनचातुर्मास्येत्य
जेद्व्रतम्॥ १॥ नारायणस्यप्रीत्यर्थंतद्देवाऽक्षय्यमाप्यते॥ मर्त्यस्त्यजतिश्रद्धावान्सोऽनंतफलभाग्भवेत्॥ २॥ कांस्यभाजनसंत्या
गाज्जायतेभूपतिर्भुवि॥ पालाशपत्रेभुंजानोब्रह्मभूयस्त्वमश्नुते॥ ३॥ ताम्रपात्रेनभुंजीतकदाचिद्धागृहीनरः॥ चातुर्मास्येविशेषे
णताम्रपात्रंविवर्जयेत्॥ ४॥ अर्कपत्रेषुभुंजानोऽनुपमंलभतेफलम्॥ वटपत्रेषुभोक्तव्यंचातुर्मास्येविशेषतः॥ ५॥ अश्वत्थप-
त्रसंभोगःकार्योबुधजनैःसदा॥ एकान्नभोगीराजास्यात्सफलेभूमिमंडले॥ ६॥ तथाचलवणत्यागात्सुभगोजायतेनरः॥ गोधू
मान्नपरित्यागाज्जायतेजनवल्लभः॥ ७॥ अशाकभोगीदीर्घायुश्चातुर्मास्येऽभिजायते॥ रसत्यागान्महाप्राणी मधुत्यागात्सुलो
चनः॥ ८॥ मुद्गत्यागाद्रिपुमृतीराजमाषाद्धनाढ्यता॥ अश्वामिस्तंडुलत्यागाच्चातुर्मास्येऽभिजायते॥ ९॥ फलत्यागाद्बहुसुत

स्तैलत्यागात्सुरूपता ॥ ज्ञानीतुबरिसंत्यागाद्बलवीर्यः सदैवहि ॥ १० ॥ मार्गमांसपरित्यागान्नरकंचनपश्यति ॥ शौकरस्यपरित्यागा
न्ब्रह्मवासमवाप्यते ॥ ११ ॥ ज्ञानंलावकसंत्यागाद्राज्यत्यागेमहत्सुखम् ॥ आसवंसपरि त्यज्यमुक्तिस्तस्यनदुर्लभा ॥ १२ ॥ सबलः
कनकत्यागाद्रोप्यत्यागेनमानुषः ॥ दधिदुग्धपरित्यागीगोलोकेसुखभाग्भवेत् ॥ १३ ॥ ब्रह्मापायससंत्यागात्पक्षिप्रत्यागान्महेश्वरः ॥
कंदर्पोपूपसंत्यागान्मोदकत्याजकः सुखी ॥ १४ ॥ गृहाश्रमपरित्यागीबाह्याश्रमनिषेवकः ॥ चातुर्मास्येहरिप्रीत्यैनमातुर्जठरेशिशुः १५
नृपोमरीचसंत्यागात्सुंठीत्यागेनसत्कविः ॥ शर्करायाःपरित्यागाज्जायतेराजपूजितः ॥ १६ ॥ गुडत्यागान्महाभूतिस्तत्यादाडिमकर्जना
त् ॥ रक्तवस्त्रपरित्यागात्जायतेजनवल्लभः ॥ १७ ॥ पट्टकूलपरित्यागादक्षय्यंस्वर्गमाप्यते ॥ माषान्नवणकान्नस्यत्यागान्नैवपुन
र्भवः ॥ १८ ॥ कृष्णवस्त्रंसदात्याज्यंचातुर्मास्येविशेषतः ॥ सूर्यसंदर्शनाच्छुद्धिर्नीलीवस्त्रस्यदर्शनात् ॥ १९ ॥ चंदनस्यपरित्यागात्
गांधर्वेलोकमश्नुते ॥ कर्पूरस्यपरित्यागाद्यावज्जीवंमहाधनी ॥ २० ॥ कुसुंभस्यपरित्यागान्नैवपश्येद्यमालयम् ॥ केशरस्यपरि-
त्यागान्मनुष्योराजवल्लभः ॥ २१ ॥ यक्षकर्दमसंत्यागाद्ब्रह्मलोकेमहीयते ॥ ज्ञानीपुष्पपरित्यागाच्छय्यात्यागेमहत्सुखं ॥ २२ ॥
भार्यावियोगंनाप्नोतिचातुर्मास्येनसंशयः ॥ अलीकवादसंत्यागान्मोक्षद्वारमपावृतम् ॥ २४ ॥ परमर्मप्रकाशश्चसद्यःपापसमाग
मः ॥ चातुर्मास्येहरौसुप्तेपरनिंदांविवर्जयेत् ॥ २५ ॥ परनिंदामहापापपरनिंदामहाभयं ॥ परनिंदामहद्दुःखंनतस्याःपातकंपर

म्॥२६॥केवलंनिंदयेन्नैवतत्सापंलभतेगुरु॥यथाश्रृण्वानएवास्यात्सातकीननत्तःपरः॥२७॥केशसंस्कारसंत्यागात्तापत्रय
विवर्जितः॥नखरोमधरोयस्तुहरोस्तस्तेविशेषतः॥२८॥दिवसेदिवसेतस्यगंगास्नानफलंलभेत्॥२९॥सर्वोपायैर्विष्णुरेवप्रसा
द्योयोगिध्येयःप्रवरैःसर्ववर्णैः॥विष्णोर्नाम्नामुच्यतेघोरबंधाच्चातुर्मास्येस्मर्यतेसोविशेषात्॥३०॥ इतिश्रीस्कंदपुराणेब्रह्मना
रदसंवादेचातुर्मास्यमाहात्म्येइष्टवस्तुपरित्यागमहिमावर्णनंनामचतुर्थोऽध्यायः॥४॥ ॥नारदउवाच॥ ॥कदा-
विधिनिषेधौचकर्त्तव्योकृष्णासन्निधौ॥युष्मद्वाक्यामृतंपीत्वातृप्तिर्ममनविद्यते॥१॥ ॥ब्रह्मोवाच॥ ॥कर्कसंक्रां-
तिदिवसेविष्णुंसंपूज्यभक्तितः॥फलैरर्घःप्रदातव्यःशस्तजंबूफलैःशुभैः॥२॥जंबुद्वीपस्यसंज्ञेयंफलेनचविजायते॥मंत्रेणा
नेनविप्रेंद्रश्रद्धाधर्मसमन्वितः॥षण्मासाभ्यंतरेमृत्युर्यत्रकापिभवेन्मम॥तन्मयावासुदेवायस्वयमात्मानिवेदितः॥४॥ इ
तिमंत्रेणार्घ्यं॥ ततोविधिनिषेधौचग्राह्यौभक्त्याहरेःपुरः॥चातुर्मास्येसमायातेसर्वलोकमहोत्सवे॥५॥विधिर्वेदविधिः
कार्योनिषेधोनियमोमतः॥विधिश्चैवनिषेधश्चद्वावेतौविष्णुरेवहि॥६॥तस्मात्सर्वप्रयत्नेनसेव्यएवजनार्दनः॥विष्णोःकथा
विष्णुपूजाध्यानंविष्णोर्नतिस्तथा॥७॥सर्वमेवहरिप्रीत्यायःकरोतिसमुक्तिभाक्॥वर्णाश्रमविधिर्मूर्तिःसत्योविष्णुःसनातन-
नः॥८॥चातुर्मास्येविशेषेणजन्मकष्टादिनाशनम्॥हरिरेवव्रताङ्गाह्योव्रतंदेहेनकारयेत्॥देहोयंतपसाशोध्यःस्त्रसदेवेनपो

धिकम्॥ ९॥ ॥नारदउवाच॥ ॥किंव्रतंकिंतपःप्रोक्तंब्रह्मन्ब्रूहिसविस्तरम्॥स्कमेदेवेमयाकार्यंकृतंयच्चमहाफल
म्॥ १०॥ ॥ब्रह्मोवाच॥ ॥व्रतंविष्णुव्रतंविद्धिविष्णुभक्तिसमन्वितम्॥तपश्चधर्मवर्तित्वंकृच्छ्रादिकमथापिवा॥
॥११॥शृणुव्रतस्यमाहात्म्यंवक्ष्यामिप्रथमंतव॥ब्रह्मचर्यव्रतंसारंव्रतानामुत्तमंव्रतम्॥१२॥ब्रह्मचर्यंतपःसारंब्रह्मचर्यंमहाफ-
लम्॥क्रियास्कसकलास्त्वेवब्रह्मचर्येविवर्द्धयेत्॥१३॥ब्रह्मचर्यप्रभावेणतपउग्रंप्रवर्त्तते॥ब्रह्मचर्यात्परंनास्तिधर्मसाधनमुत्त
मम्॥१४॥चातुर्मास्येविशेषेणस्कमेदेवेगुणोत्तरम्॥महाव्रतमिदंलोकेतन्निबोधसदाद्विज॥१५॥ नारायणमिदंकर्मयःकरो
तिनलिप्यते॥ शतत्रयंषष्टियुतंदिनमाहुश्चवत्सरे॥१६॥तत्रनारायणोदेवःपूज्यतेव्रतकारिभिः॥सत्क्रियामसुकींदेवकारयि-
ष्यामिनिश्चयः॥१७॥कुरुतेनकृतंप्राहुःसुप्तेदेवेगुणोत्तरम्॥वह्निहोमोविप्रभक्तिःश्रद्धाधर्मेमतिःशुभा॥१८॥सत्संगोविष्णु
पूजाचसत्यवादोदयाहृदि॥आर्जवोमधुरावाणीसच्चरित्रेसदारतिः॥१९॥ वेदपाठस्तथास्तेयमहिंसान्ह्रीक्षमादमः॥निर्लोभ
ताक्रोधनाशचनिर्मोहोयमनारतिः॥२०॥श्रुतिक्रियापरं ज्ञानंकृष्णार्पितमनोगतिः॥एतानियस्यतिष्ठंतिव्रतानिब्रह्मवित्तम ॥
२१॥जीवन्मुक्तोनरःप्रोक्तोनैवलिप्यतिपातकैः॥व्रतंकृतंसकृदपिसदैवहिमहाफलम्॥२२॥चातुर्मास्येविशेषेणब्रह्मचर्यादि
सेवनं॥अव्रतेनगतंयेषांचातुर्मास्यंसदानृणाम्॥२३॥धर्मस्तेषांवृथासद्भिस्तत्वज्ञैःपरिकीर्तितः॥सर्वेषामेववर्णानांव्रतचर्याम

हाफलम् ॥ २४ स्वल्पापिविहितावत्सचातुर्मास्येफलवप्रदा ॥ सर्वत्रदृश्यतेविष्णुर्व्रतसेवापरैर्नृभिः ॥ २५ ॥ चातुर्मास्येसमायातेपा
लयेत्तत्प्रयत्नतः ॥ २६ ॥ भजस्वविष्णुंद्विजवन्हितीर्थवेदप्रभेदमयमूर्तिमजंविराजम् ॥ यत्प्रसादाद्भवतिमोक्षमहानरूस्यस्तापं
नवास्यतिनचार्कसमुद्भवंनम् ॥ २७ ॥ इतिश्रीस्कंदपुराणेब्रह्मनारदसंवादेचातुर्मास्यमाहात्म्येव्रतमहिमावर्णनंनामपंचमो
ध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ तपःशृणुष्वविप्रेंद्रविस्तरेणमहामते ॥ यस्यश्रवणमात्रेणचातुर्मास्येऽघनाशनम् ॥ १ ॥
षोडशेनोपचारेणविष्णोःपूजासदातपः ॥ ततःफलंजगन्नाथेमहत्तपउदाहृतम् ॥ २ ॥ करणंपंचयज्ञानांसततंपंचएवहि ॥ तन्नि
वेद्यहरौचैवचातुर्मास्येमहत्तपः ॥ ३ ॥ चातुर्मास्येहरिप्रीत्यैतन्निवेद्यमहत्तपः ॥ ऋतुदानंगृहस्थस्यतपएवसदैवहि ॥ ४ ॥ चातुर्मा
स्येहरिप्रीत्यैतन्निषेव्यमहत्तमः ॥ सत्यवादस्तपोनित्यंप्राणिनांभुविदुर्लभम् ॥ ५ ॥ फलंदेवपतौकुर्वन्ननंतफलभाग्भवेत् ॥ अहिं
साद्विगुणानांचपालनंसततंतपः ॥ ६ ॥ चातुर्मास्येत्यक्तवैरंमहत्तपउदारधीः ॥ तपएवमहन्मर्त्यैःपंचायतनपूजनम् ॥ ७ ॥ चातुर्मा
स्येविशेषेणहरिप्रीत्यासमाचरेत् ॥ ८ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ पंचायतनसंज्ञेयंकस्योक्तासाकथंभवेत् ॥ कथंपूजाचकर्त
व्याविस्तरेणास्तुतद्वद ॥ ९ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ प्रातर्मध्यान्हिपूजायांमध्येपूज्योरविःसदा ॥ रात्रौमध्येभवेच्चंद्रस्तद्व
र्णकुंकुमैःशुभैः ॥ १० ॥ वन्हिकोणेषुहेरंबंसर्वविघ्नोपशांतये ॥ रक्तचंदनपुष्पैश्चचातुर्मास्येविशेषतः ॥ ११ ॥ नैर्ऋतंदलमास्थाय-

चा॰मा॰मा॰ ६ भगवान्दुष्टदर्पहा ॥ गृहस्थ स्यसदाशत्रुविनाशंविदधातिसः ॥ नैर्ऋत्यकोणगंविष्णुंपूजयेत्सर्वदाबुधः ॥ स्रग्गंधचंदनैःपु अ॰ ६
ष्पैर्नैवेद्यैश्चानिशोभनैः ॥१३॥ गोत्रजाचोत्यनेकोणेपूजनीयासदाबुधैः ॥ पुत्रपौत्रप्रवृद्ध्यर्थंस्रग्मनोभिर्मनोहरैः ॥१४॥ ऐशाने
भगवान्रुद्रः श्वेतपुष्पैःसदार्चितः ॥ अपमृत्युविनाशायसर्वदोषापनुत्तये ॥१५॥ जागर्त्तिमहिमायस्यब्रह्माद्यैर्नैवलिप्यते ॥
पंचायतनमेतद्धिपूज्यतेगृहमेधिभिः ॥ तपएतत्सदाकार्यंचातुर्मास्येमहाफलम् ॥१६॥ पर्वकालेषुसर्वेषुदानंदेयंतपःसदा ॥ चा-
तुर्मास्येविशेषेणतदनंतंप्रजायते ॥१७॥ शौचंतुद्विविधंग्राह्यंबाह्यमाभ्यंतरंसदा ॥ जलशौचंतथाबाह्यंश्रद्धयाचांतरंभवेत् ॥
१८॥ इंद्रियाणांग्रहःकार्यस्तपसोलक्षणंपरम् ॥ निवृत्तेंद्रियलौल्यंचचातुर्मास्येमहत्तपः ॥१९॥ इंद्रियाश्वान्संनियम्यसततं-
सुखमेधते ॥ नरकेहृष्यतेप्राणैर्येस्तैरेवोत्पथगामिभिः ॥२०॥ ममतारूपिणींग्राह्यांदुष्टांनिर्भर्त्स्यनिग्रहेत् ॥ तपएवसदापुंसांचातु
र्मास्येधिगौरवम् ॥२१॥ काम एषमहाशत्रुस्तमेकंनिर्जयेद्दृढम् ॥ जितकामामहात्मानस्तैर्जितंनिखिलंजगत् ॥२२॥ एतच्चतपसोमू
लंतपसोमूलमेषतत् ॥ सर्वदाकामविजयःसंकल्पविजयस्तपः ॥२३॥ नदेवहिपरंज्ञानंकामोयेनप्रजीयते ॥ महत्तपस्तदेवाहुश्चातु
र्मास्येफलोत्तमम् ॥२४॥ लोभःसदापरित्याज्योपापंलोभेसमास्थितम् ॥ तपस्तस्यैवविजयश्चातुर्मास्येविशेषतः ॥२५॥ मोहःस-
दाविवेकश्चवर्जनीयःप्रयत्नतः ॥ तेनत्यक्तोनरोज्ञानीनज्ञानीमोहसंश्रयात् ॥२६॥ मदएवमनुष्याणांशरीरस्थोमहारिपुः ॥ सदा ६

सएवनिग्राह्यःसुप्तेदेवेविशेषतः॥२७॥मानःसर्वेषुभूतेषुवसत्यघभयावहः॥क्षमयातंविनिर्जित्यचातुर्मास्येगुणाधिकः॥-
२८॥मात्सर्यंनिर्जयेत्प्राज्ञोमहापानककारणम्॥चातुर्मास्येजितंतेनत्रैलोक्यममरैःसह॥२९॥अहंकारसमाक्रांतामुनयोविजि
तेंद्रियाः॥धर्ममार्गपरित्यज्यकुर्वंत्युन्मार्गजांक्रियाम्॥३०॥अहंकारंपरित्यज्यसततंसुखमाप्नुयात्॥चातुर्मास्येविशेषेणत
स्यत्यागेमहाफलम्॥३१॥एतद्धितपसोमूलंयदेतन्मनसस्त्यजेत्॥त्यक्तेष्वेतेषुसर्वेषुपरब्रह्ममयोभवेत्॥३२॥प्रथमंकायशु
द्ध्यर्थंप्राजापत्यंसमाचरेत्॥शयनेदेवदेवस्यविशेषेणमहत्तपः॥३३॥हरेस्तुशयनेनित्यमेकांतरसुपोषणम्॥यःकरोतिनरोभ
क्त्यानसगच्छेद्यमालयम्॥३४॥हरिस्वापेयेनरोनित्यमेकभक्तंसमाचरेत्॥दिवसेदिवसेतस्यद्वादशाहफलंलभेत्॥३५॥चा
तुर्मास्येनरोयस्तुशाकाहारपरोयदि॥पुण्यंक्रतुसहस्राणांजायतेनात्रसंशयः॥३६॥चातुर्मास्येनरोनित्यंचांद्रायणव्रतंचरेत्॥
मासेमासितत्पुण्यंवर्णितुंनैवशक्यते॥३७॥सुप्तेदेवेचपाराकंयःकरोतिविशुद्धधीः॥नारीवाश्रद्धयायुक्तोशतजन्माघनाशनं
॥३८॥कृच्छ्रसेवीभवेद्यस्तुसुप्तेदेवेजनार्दने॥पापराशिंविनिर्धूयवैकुंठगणतांव्रजेत्॥३९॥नसकृच्छ्रपरोयस्तुसुप्तेदेवेजनार्दने॥
कीर्तिंसंप्राप्यवापुत्रंविष्णुसायुज्यतांव्रजेत्॥ ४०॥दुग्धाहारपरोयस्तुचातुर्मास्येभिजायते॥तस्यपापसहस्राणिविलयंयांतिदेहतः
॥४१॥मितान्नाशनकृद्धीरश्चातुर्मास्येनरोयदि॥निर्धूयसकलंपापंवैकुंठपदमाप्नुयात्॥४२॥एकान्नाशनकृन्मर्त्योनरोगैरभिभूयते

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

चा॰मा॰मा
७

अक्षारलवणाशीचचातुर्मास्येनपापभाक् ॥ ४३ ॥ कृताहारोमहत्पापैर्निर्मुक्तोजायतेध्रुवम् ॥ हरिमुद्दिश्यमासेषुचतुर्षुचनसंशयः ॥ ४४ ॥
कंदमूलाशनकरःपूर्वजान्सहआत्मना ॥ उद्धृत्यनरकात्घोरान्यातिविष्णुसलोकताम् ॥ ४५ ॥ नित्यांबुप्राशनकरश्चातुर्मास्येयदाभवे
त् ॥ दिनेदिनेश्वमेधस्यफलमाप्नोत्यसंशयः ॥ ४६ ॥ शीतवृष्टिसहोयस्तुचातुर्मास्येनरोभवेत् ॥ हरिप्रीत्यैजगन्नाथस्तस्यात्मानंप्रयच्छ-
ति ॥ ४७ ॥ महापाराकसंज्ञंतुमहत्तपउदाहृतम् ॥ मासैकमुपवासेनसर्वंपूर्णंप्रजायते ॥ ४८ ॥ देवस्वापदिनादौतुयावत्सावित्रद्वादशी ॥ प
वित्रद्वादशीपूर्वंयावच्छ्रावणद्वादशी ॥ ४९ ॥ महापाराकमेतद्धिद्वितीयंपरिकीर्तितम् ॥ श्रवणद्वादशीपूर्वंप्राप्तिश्चाश्विनद्वादशी ॥
५० ॥ महापाराकंतृतीयंप्राज्ञैश्चसमुदाहृतं ॥ आश्विनद्वादशीचादौप्राप्तादेवस्यबोधिनी ॥ ५१ ॥ महापाराकमेतद्धिचतुर्थंपरिकथ्यते
॥ एतेषामेकमपिचनारीवापुरुषोऽपिवा ॥ ५२ ॥ यःकरोतिमहाभक्त्यासचविष्णुःसनातनः ॥ इदंचसर्वतपसांमहत्तपउदाहृतम् ॥ ५३ ॥
दुष्करंदुर्लभंलोकेचातुर्मास्येमखाधिकम् ॥ दिवसेदिवसेतस्ययज्ञायुतफलंस्मृतम् ॥ ५४ ॥ महत्तपइदंयेनकृतंजगतिदुर्लभम् ॥ इदमे
वमहापुण्यमिदमेवमहत्सुखम् ॥ ५५ ॥ इदमेवपरंश्रेयोमहापाराकसेवनम् ॥ नारायणोवसेद्देहेज्ञानंतस्यप्रजायते ॥ ५६ ॥ जीवन्मुक्तः
सभवतिमहापातककारकः ॥ तावद्गर्जंतिपापानिनरकास्तावदेवहि ॥ ५७ ॥ तावन्मायासहस्राणियावन्मासोपवासकः ॥ चातुर्मास्यु
पवासीयोयस्यप्रांगणिकोभवेत् ॥ ५८ ॥ सोपिहत्यासहस्राणित्यक्त्वानिष्कल्मषोभवेत् ॥ यइदंश्रावयेन्मर्त्योयःपठेत्सततंस्वयं ॥ ५९

अ॰
६
७

॥ सोऽपिवाचस्पतिसमः फलंप्राप्नोत्यसंशयः॥ ६०॥ इदंपुराणंपरमंपवित्रंशृण्वन्गृणान्पापविशुद्धिहेतुः॥ नारायणंतंमनसाविचिं
त्यमृतोऽभिगच्छत्यमृतंपराधिकम्॥ ६१॥ इतिश्रीस्कंदपुराणेब्रह्मनारदसंवादेचातुर्मास्यमाहात्म्येतपोमहिमावर्णनंनामषष्ठो
ध्यायः॥ ६॥ ॥नारदउवाच॥ ॥उपचारैःषोडशभिःपूजनंक्रियतेकथम्॥ केकेषोडशभावाःस्युर्नित्यंवाशयनेह
रेः॥ १॥ एतद्धिसर्वतोब्रूहिपृच्छतोमेप्रजापते॥ तवप्रसादमासाद्यजगत्पूज्योभवाम्यहम्॥ २॥ ॥ब्रह्मोवाच॥ ॥वि
ष्णुभक्तिदृढाकार्यावेदशास्त्रविधानतः॥ वेदमूलमिदंसर्वंवेदोविष्णुःसनातनः॥ ३॥ नैवेदाब्राह्मणाधाराब्राह्मणाश्चाग्निदेव-
ताः॥ अग्नौप्रास्ताहुतिर्विप्रोयज्ञदेवयजन्सदा॥ ४॥ जगत्संधारयेत्सर्वंविष्णुपूजासमंसदा॥ नारायणःस्मृतोध्यातःक्लेशदुः
खादिनाशनः॥ ५॥ चातुर्मास्येविशेषेणजलरूपगतोहरिः॥ जलादन्नानिजायंतेजगतांतृप्तिहेतवे॥ ६॥ विष्णुदेहांशसंभूतंतद-
न्नंब्रह्मइष्यते॥ तदन्नंविष्णवेदत्वाह्यावाहनपुरःसरम्॥ ७॥ पुनर्जन्मजराक्लेशंसंस्कारैर्नोभिभूयते॥ आकाशसंभवोदेहएक
एवपुराऽभवत्॥ ८॥ ततोयजुःसामसंज्ञांऋग्वेदःप्रापभूतये॥ ऋग्वेदोऽभिहितःपूर्वंयजुःसहस्रशीर्षेतिच॥ ९॥ षोडशर्चंमहा
सूक्तंनारायणमयंपरम्॥ तस्याऽपिपाठमात्रेणब्रह्महत्यानिवर्तते॥ १०॥ विप्रःपूर्वंन्यसेद्देहेस्मृत्युक्तेननिजेबुधः॥ ततस्तुप्रतिमायां
चशालग्रामेविशेषतः॥ ११॥ क्रमेणचततःकुर्यात्सम्यगावाहनादिकं॥ आवाह्यसकलंरूपंवैकुंठध्यानसेवितम्॥ १२॥ कौस्तुभेनवि

राजंतंसूर्यकोटिसमप्रभम् ॥ दंडहस्तंशिखासूत्रसंहितंपीतवाससम् ॥१३॥ महासंन्यासिनंध्यायेच्चातुर्मास्येविशेषतः ॥ एवं-
रूपमयंविष्णुंसर्वपापोपहारिणम् ॥१४॥ आवाहयेच्चपुरतोध्यानमस्त्यंद्विजोत्तम ॥ ऋचाप्रथमयाचास्य ओंकारादावुदीर्णया ॥१५
द्वितीययाचासनंचपार्षदैश्चसमन्वितम् ॥ सौवर्णान्यासनान्येषांमनसापरिचिंतयेत् ॥१६॥ चिंतनैर्भक्तियोगेनपरिपूर्णंवतद्भवेत्
पाद्यंतृतीययाकार्यंगंगांतत्रस्मरेद्बुधः ॥१७॥ अर्घःकार्यस्ततोविष्णोःसरिद्भिःसप्तसागरैः ॥ पुनराचमनंकार्यममृतेनजगत्पतेः
॥१८॥ त्रिभिराचमनैःशुद्धिर्ब्राह्मणस्यनिगद्यते ॥ अद्भिरुक्तप्रकृतिस्थाभिर्हीनाभिःफेनबुद्बुदैः ॥१९॥ हृत्कंठतालुगाभिश्चयु
थावर्णंद्विजातयः ॥ शूद्रैर नृस्त्रीभिश्चभूद्भिश्चसकृत्स्पृष्टाभिरंततः ॥२०॥ पंचचाचमनंकार्यंभक्तियुक्तेनचेतसा ॥ भक्तियाह्योहृषीकेशो
मत्यात्मानंप्रयच्छति ॥२१॥ ततःस्नवासितेस्तोयैःसर्वौषधिसमन्वितैः ॥ शेषोदकैःस्वर्णघटैःस्नानंदेवस्यकारयेत् ॥२२॥ तीर्थो
दकैःश्रद्धयाचमनसासमुपाहृतैः ॥ अश्रद्धयारत्नराशिःप्रदत्तोनिष्फलोभवेत् ॥२३॥ वार्यपिश्रद्धयादत्तमनंतत्वायकल्पते ॥ चा
तुर्मास्येविशेषेणश्रद्धयापूयतेनरः ॥२४॥ श्रद्धास्नानंततःकार्यंपुनराचमनंभवेत् ॥ दद्याच्चवाससीस्वर्णसहितेभक्तिशक्तितः ॥
२५॥ आच्छादितंजगत्सर्वंवस्त्रेणाच्छादितोहरिः ॥ चातुर्मास्येविशेषेणवस्त्रदानंमहाफलम् ॥२६॥ पुनराचमनंदेयंयतयेवि
ष्णुरूपिणे ॥ वस्त्रदानंचसप्तम्यांकार्यंविष्णोर्मुनीश्वर ॥२७॥ यज्ञोपवीतमष्टम्यांतच्चाध्यात्मतयाशृणु ॥ सूर्यकोटिसमस्पर्शं

तेजसा भास्करं तथा ॥ २८ ॥ क्रोधाग्निभूतो विप्रेतु तडित्कोटिसमप्रभम् ॥ सूर्येंदुवन्हिसंयोगाद्गुणत्रयसमन्वितम् ॥ २९ ॥ त्रयीमयं ब्रह्माविष्णुरुद्ररूपं त्रिविष्टपम् ॥ यस्य प्रभावाद्द्विप्रेंद्र मानवो द्विजउच्यते ॥ ३० ॥ जन्मना जायते शूद्रः संस्काराद्द्विजउच्यते ॥ शापानुग्रहसामर्थ्यं तथा क्रोधः प्रसन्नता ॥ ३१ ॥ त्रैलोक्यप्रवरत्वं च ब्राह्मणादेव जायते ॥ न ब्राह्मणसमो बंधुर्न ब्राह्मणसमा गतिः ॥ ३२ ॥ न ब्राह्मणसमः कश्चित्त्रैलोक्ये सचराचरे ॥ दत्तोपवीतं ब्रह्मण्ये यस्मै देवे जनार्दने ॥ ३३ ॥ सर्वं जगद्ब्रह्ममयं संजातं नात्र संशयः ॥ नवम्यां च स्मलेपश्च कर्तव्यो यज्ञमूर्तये ॥ ३४ ॥ स्मयक्षकर्दमैर्लिप्तो विष्णुर्येन जगद्गुरुः ॥ तेनाप्यायितमेतद्धि वासितं यशसा जगत् ॥ ३५ ॥ तेजसा भास्वरो लोके देवत्वं प्राप्य मानवः ॥ ब्रह्मलोकादिके लोके मोदते चंदनप्रदः ॥ ३६ ॥ चंदनालेपस्मभृगं विष्णुं पश्यंति मानवाः ॥ न ते यमपुरं यांति चातुर्मास्ये विशेषतः ॥ ३७ ॥ दशम्यां पुष्पपूजा च भक्तिपूजा तथैव च ॥ पुष्पैश्चैव सदा लक्ष्मीर्वसत्येव निरंतरा ॥ ३८ ॥ लक्ष्म्याः सर्वत्रगामिन्या दोषो नैव प्रजायते ॥ यथा सर्वमयो विष्णुर्न दोषैरनुभूयते ॥ तथा सर्वमया लक्ष्मीः सतीत्वान्नैव हीयते ॥ प्रतिमास्मच सर्वास्मसर्वभूतेषु नित्यदा ॥ ४० ॥ मनुष्यदेवपितृषु पुष्पपूजा विधीयते ॥ पुष्पैः संपूजितो येन हरिरेकः श्रिया सह ॥ ४१ ॥ आब्रह्मस्तंभपर्यंतं पूजितं तेन वै जगत् ॥ अतः स्मश्वेतकुस्मैर्विष्णुं संपूजयेत्सदा ॥ ४२ ॥ चातुर्मास्ये विशेषेण भक्तियुक्तः सदा शुचिः ॥ भक्त्या स्मविहिता ब्रह्मन् पुष्पपूजा नरैर्यदि ॥ ४३ ॥ यं यं काममभिध्यायन्तस्य सिद्धिर्निरंतरा ॥ पुष्पैरुपचितावान्ये यद्धन्ये प्रणमंति च ॥ ४४ ॥ तेषामप्यक्षया लो

काम्श्चातुर्मास्येऽधिकंफलम् ॥एकादश्यांधूपदानंकर्तव्यंयतयेहरौ ॥४५॥ वनस्पतिरसोदिव्योगंधाढ्योगंधउत्तमः ॥आघ्रेयः सर्वदे
वानांधूपोऽयंप्रतिगृह्यताम् ॥ ४६॥ इमंमंत्रंसमुच्चार्यधूपमागरुजंशुभम् ॥दद्याद्भगवतेनित्यंचातुर्मास्येमहाफलम् ॥४७॥ कर्पूर-
चंदनदलैःसितामधुसमन्वितम् ॥मांसीजटाभिःसहितंस्तुसेदेवेऽथसत्तम ॥४८॥ देवाघ्राणेनतुष्यंतिधूपंघ्राणहरंशुभम् ॥द्वाद-
श्यांदीपदानंतुकर्तव्यंमुक्तिमिच्छुभिः ॥ ४९॥ दीपः सर्वेषुकार्येषु प्रथमस्तेजसांपतिः ॥दीपस्तमोघनाशायदीपः कांतिंप्रयच्छ-
ति ॥५०॥ तस्माद्दीपप्रदानेनप्रीयतांमेजनार्दनः इमंपौराणजंमंत्रंऋचावेदेस मन्वितम् ॥दीपप्रदानेसकलंप्रयुक्तंनाशयेदघं ॥५१॥
चातुर्मास्येदीपदानंकुरुतेयोहरेःपुरः ॥ तस्यपापमयोराशिर्निमेषादपिदह्यते ॥५२॥ तावत्पापानिगर्जंतितावद्धृष्यतिपातकी ॥
यावन्नविहितोभास्वान्दीपोनारायण गृहे ॥५३॥ दर्शनादपिदीपस्यसर्वसिद्धिर्नृणांभवेत् ॥कामनायांसमुद्दिश्यदीपंकारयतेह-
रौ ॥५४॥ सासासिद्ध्यतिनिर्विघ्नासमेऽनंतगुणोत्तरम् ॥ पंचायतनसंस्थेषुतथादेवेषुपंचसु ॥५५॥ विहितंदीपदानंचचातुर्मास्ये-
महाफलम् ॥५६॥ एकोविष्णुस्तुष्यतेमुक्तिदातानित्यंध्यातःपूजितःसंस्मृतश्च ॥ यच्चाऽभीष्टंयच्चगेहेसुभंवानत्तद्देयंमोक्षहेतोर्द्वि
वर्यैः ॥५७॥ ॥इतिश्रीस्कंदपुराणेब्रह्मनारदसंवादेचातुर्मास्यमाहात्म्येतपोधिकारषोडशोपचारदीपमहिमावर्णनंना-
मसप्तमोऽध्यायः ॥ ७॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ हरेर्दीपस्तुमहीपादधिकोऽयंप्रकुर्वते ॥वैकुंठवासएवस्यात्पुमैश्वर्यं

मवांछितम् ॥१॥ ॥कार्त्तिकेयउवाच॥ ॥दीपोऽयंविष्णुभुवनेमंत्रवद्विहितोनरैः॥सदाविशेषफलदोचातुर्मास्येऽधिकः
कथम् ॥२॥ ॥ईश्वरउवाच॥विष्णुर्नित्याधिदैवंमेविष्णुःपूज्यःसदामम॥विष्णुमेनंसदाध्यायेद्विष्णुर्मत्तःपरोहिसः॥३॥सवि-
ष्णुवल्लभोदीपःसर्वदापापहारकः॥चातुर्मास्येविशेषेणकामनासिद्धिकारकः॥४॥विष्णुर्दीपेनसंतुष्टोयथाप्सर्वतिपुत्रक॥तथा-
यज्ञसहस्रैश्चवरैर्नैवमयच्छति॥५॥स्वल्पव्ययेनदीपःस्यात्फलमानंनकंनृणाम्॥अनंतेशायनेप्राप्तेपुण्यसंख्यानविद्यते॥६॥
तस्मात्सर्वात्मभावेनश्रद्धयासंयुतेनच॥दीपप्रदानंकुरुतेहरेःपापैर्नलिप्यते॥७॥उपचारैःषोडशकैर्यतिरूपेहरौपुनः॥दीपप्रदा
नैर्विहितेसर्वंसुद्योतितंजगत्॥८॥ ॥ब्रह्मोवाच॥ ॥दीपादनंतरंब्रह्मन्नन्नस्यचनिवेदनम्॥त्रयोदश्यांभक्तियुक्तैःकार्यं
मोक्षपदस्थितैः॥९॥अमृतंसंपरित्यज्ययदन्नंदेवताअपि॥स्पृहयंतिगृहस्थस्यगृहद्वारगताःसदा॥१०॥हरौस्कंदविशेषेणप्रदेयः
प्रत्यहंनरैः॥फलैरर्घःप्रदातव्यस्तत्कालसमुदाहृतैः॥११॥तांबूलवल्लीपत्रैश्चतदापूगफलैःशुभैः॥द्राक्षाजंबाम्रजफलैरखोडैर्दा
डिमैरपि॥१२॥बीजपूरफलैश्चैवदद्यादर्घ्यंसभक्तितः॥शंखेनतोयंसमादायतस्योपरिफलंशुभं॥१३॥मंत्रेणानेनविप्रेंद्रकेशवाय-
निवेदयेत्॥पुनराचमनंदेयमन्नदानादनंतरम्॥१४॥आर्त्तिक्यंचततःकुर्यात्सर्वपापविनाशनम्॥चतुर्दश्यांपुनःकार्यंयतयेसंप्रदी
यते॥१५॥पंचदश्यांक्रमःकार्योसर्वदिक्षुद्विजैःसह॥सप्तसागरजैस्तोयैर्दत्तैर्यत्फलमाप्यते॥१६॥तत्तोयदानाद्वैहरेःप्राप्यतेवि

ष्णुवल्लभे ॥ चतुर्वारभ्रमीभिश्चजगत्सर्वंचराचरम् ॥ १७ ॥ क्रांतंभवतिविप्राग्र्यतत्तीर्थगमनादिकम् ॥ षोडश्यादेवसायुज्यंचिंत
येद्योगवित्तमम् ॥ १८ ॥ आत्मनश्चहरेर्नित्यंनमूर्तिंभावयेत्तदा ॥ मूर्त्तामूर्त्तस्वरूपत्वाद्दृश्योभवतियोगवित् ॥ १९ ॥ तस्मिन्दृष्टेनि-
वर्तेतसदसद्रूपजाक्रिया ॥ आत्मानंतेजसांमध्येचिंतयेत्सूर्यवर्चसम् ॥ २० ॥ अहमेवतदाविष्णुरित्यात्मनिविचारयन् ॥ लभतेवै-
ष्णवंदेहंजीवन्मुक्तोद्विजोभवेत् ॥ २१ ॥ चातुर्मास्येविशेषेणयोगयुक्तोद्विजोभवेत् ॥ इयंभक्तिःसमादिष्टामोक्षमार्गप्रदेहरौ ॥ २२ ॥
इतिश्रीस्कंदपुराणेब्रह्मनारदसंवादेचातुर्मास्यमाहात्म्येअष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ एतत्तेपूजनंवि
ष्णोःषोडशोपायसंभवम् ॥ कथितंयद्द्विजःकृत्वाप्राप्नोतिपरमंपदम् ॥ १ ॥ यथाचक्षत्रियविशांकरणान्मुक्तिरुत्तमा ॥ शूद्राणांवा
धिकारोस्मिन्स्त्रीणांनैवकदाचन ॥ २ ॥ ॥ कार्तिकेयउवाच ॥ ॥ शूद्राणांचतथास्त्रीणांधर्मंविस्तरतोवद ॥ केनमु-
क्तिर्भवेत्तेषांकृष्णस्याराधनंविना ॥ ३ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ सच्छूद्रैरपिनोकार्यावेदाक्षरविचारणा ॥ नश्रोतव्यानप-
ठ्याचपठन्नरकभाग्भवेत् ॥ ४ ॥ पुराणानांनवैपाठःश्रवणंकारयेत्सदा ॥ स्मृत्युक्तंस्वगुरोर्ग्राह्यंनपाठःश्रवणादिकम् ॥ ५ ॥ ॥
स्कंदउवाच ॥ । सच्छूद्राःकेसमाख्यातास्तांश्चविस्तरतोवद ॥ केसंतःकेचशूद्राश्चसच्छूद्रानामतश्चके ॥ धर्मोढायस्यपत्नी
स्यात्ससच्छूद्रउदाहृतः ॥ समानकुल्याद्योग्यरूपादशदोषविवर्जिता ॥ ७ ॥ उढ्योढावेदविधिनाससच्छूद्रःप्रकीर्तितः ॥ अक्ली-

१०

बाऽव्यंगिनीशस्तामहारोगाद्यदूषिता॥८॥अनिंदिताशुभकलाचक्षूरोगविवर्जिता॥बाधिर्येहीनाचपत्नीकन्यामधुरभाषि
णी॥९॥दूषणैर्दशभिर्हीनावेदोक्तविधिनानरैः॥विवाहिताचसापत्नीगृहिणीयस्यसर्वदा॥१०॥सच्छूद्रःसर्वविज्ञेयोदेवादी-
नांविभागकृत्॥पुण्यकार्येषुसर्वेषुप्रथमंसाप्रकीर्तिता॥११॥तयास्कविहितोधर्मःसंपूर्णफलदायकः॥चातुर्मास्येविशेषेण-
तयासहगुणाधिकः॥१२॥भार्यारतिःशुचिर्भृत्यादीनांपोषणतत्परः॥श्राद्धादिकारकोनित्यमिष्टापूर्तप्रसाधकः॥१३॥नमस्का-
रादिमंत्रेणनामसंकीर्तनेनच॥देवास्तस्यचतुष्यंतिपंचयज्ञादिकैःशुभैः॥१४॥स्नानंचतर्पणंचैवबवन्हिहोमोप्यमंत्रकः॥ब्रह्मय
ज्ञोऽतिथेःपूजापंचयज्ञान्नसंत्यजेत्॥१५॥कार्यस्त्रीभिश्चशूद्रैश्चबुद्ध्यमंत्रंपंचयज्ञकम्॥पंचयज्ञैश्चसंतुष्टायथैषांपितृदेवताः॥
१६॥तथापतिव्रतायाश्चपतिशुश्रूषयासदा॥पतिव्रतायादेहेतुसर्वेदेवाश्चसंतिहि॥१७॥अतस्ताभ्यांसमेताभ्यांधर्मादीनांसमाग
मः॥यदोभयोर्मतेष्टेष्टेसंतुष्टाःपितृदेवताः॥१८॥कार्यादीनांचसर्वेषांसंगमस्तत्रनित्यदा॥चातुर्मास्येसमायातेविष्णुभक्त्या
तयोःशिवम्॥१९॥समानजातिसंभूतापत्नीयस्यधृताभवेत्॥पूर्वाभर्त्रार्द्धभागीस्यात्द्वितीयस्यनकिंचन२०अर्थकार्याधिका
रोस्यास्तेनधर्मार्द्धधारिणी॥स्वस्वकृतंसदैवस्यात्तयोःकर्मशुभाशुभम्॥२१॥यानुगच्छतिभर्त्तारंमृतंस्वतपसाद्विज॥सा-
ध्वीसाहिपरिज्ञेयातयाचोद्ध्रियतेकुलम्॥२२॥अन्यजातिमृतंचाऽथधृतावापिविवाहिता॥वैश्वानरस्यमार्गेणसातत्सुन्दूर

चा॰मा॰मा तेपतिम्॥२३॥यथाजलाच्चजंबालः क्षुभ्यतेधार्मिकैर्नृभिः॥एवमुद्धरतेसाध्वीभर्त्तारंया ऽनुगच्छति॥२४॥अन्यजातिसमुद्भू- अ॰
११ ताअन्येनविधृतायदि॥नातुभौधर्मकार्येषुसंत्याज्यौनित्यदामतौ॥२५॥स्वंस्वंकर्मप्रकुरुतः सत्कर्मजंस्वकंफलम्॥तस्माद्धरि- ९
ष्टाहीनावासत्कुल्याशूद्रसंभववै॥२६॥धृतानकार्यासापत्नीयत्करोतिनवर्द्धते॥नयासहकृतंपुण्यंवर्द्धतेदशधोत्तरम्॥२७॥अ
नंतनृभिर्दनैवतत्कृतैरपिवातथा॥क्रयक्रीताचयाकन्यादासीसापरिकीर्तिता॥२८॥सच्छूद्रस्याधिकारेसाकदाचिन्नैवजायते॥
याकन्यास्वयमुद्यम्यपित्रादत्तावरायच॥विवाहविधिनोढापितृदेवार्थसाधिनी॥सुलक्षणाविनीतायाविवेकादिगुणाशुभा
॥३०॥सच्चरित्रापतिपरासानेभ्योदातुमर्हति॥विशुद्धकुलजाकन्याधर्मोढाधर्मचारिणी॥३१॥सापुनातिकुलंसर्वंमातृतःपितृ-
तस्तथा॥एषएवमयाप्रोक्तःसच्छूद्राणांपरोविधिः॥३२॥अधोजातिसमुद्भूतासच्छूद्रात्क्रमहीनजा॥विवाहोदशधातेषांदशधापु
त्रनाप्भवेत्॥३३॥चत्वारउत्तमाःप्रोक्ताविवाहामुनिसत्तम॥शेषाःसर्वप्रकृतिषुकथिताश्चपुराविदैः॥३४॥प्राजापत्यस्तथाब्राह्मो
दैवार्षाश्चातिशोभनाः॥गांधर्वश्चासुरश्चैवराक्षसश्चपिशाचकः॥३५॥प्रातिभोघातिनश्चेतिविवाहाःकथितादश॥एतेहि
हीनजातीनांविवाहाःपरिकीर्तिताः॥३६॥औरसःक्षेत्रजश्चैवदत्तःकृत्रिमएवच॥गूढोत्पन्नोपविद्धश्चकानीनश्चसहोढकः॥ ११
३७॥क्रीतःपौनर्भवश्चापिपुत्रादशविधाःस्मृताः॥औरसादपिहीनाश्चतेऽपितेषांशुभावहाः॥३८॥अष्टादशमितानीचाप्रकृती

ल॥सधर्मनिरतःख्यातोविष्णुब्राह्मणपूजकः॥ २॥न्यायागतधनोनित्यंशांतःसर्वजनप्रियः॥सत्यवादीविवेकज्ञस्तस्यभार्याच
सुंदरी॥३॥धर्मोदावेदविधिनासमानकुलजाशुभा॥पतिव्रतामहाभागादेवद्विजहितेरता॥४॥काश्यांसंबंधिताबालावैजयंत्यां-
विवाहिता॥साधर्माचरणेदक्षावैष्णवव्रतचारिणी॥५॥भर्तासहतयासम्यक्कृचित्क्रीडेसुविनीतवत्॥सोपिरेमेतयाकालेहस्तिन्यिवम
हागजः॥६॥अर्थाभिःपूर्वपुण्येनजातानस्यमहात्मनः॥वाणिज्यंस्वजनैर्नित्यंस्वदेशपरदेशजम्॥ ७॥कारयत्यर्थजालैश्चपरकी
यस्वकीयजैः॥एवमर्थश्चबहुधासंजातोधर्मदर्शनः॥८॥पुत्रद्वयंचसंजातंपितुःशुश्रूषणेरतम्॥तस्यपुत्राःपितुर्भक्ताःद्रव्यादि
मदवर्जिताः॥९॥पितृवाक्यरताःश्रेष्ठाःस्वधर्माचारशोभनाः॥पित्रोःशुश्रूषणादन्यन्नाभिनंदंतिकिंचन॥१०॥तेसंबंधैःसुसंब-
द्धाःपित्राधर्मार्थदर्शिना॥नसत्योमातृपित्रचोकारयंत्सनिवारितम्॥११॥ऋद्धिमद्भवनंतस्यधनधान्यसमन्वितम्॥सोपिधर्मरतो
नित्यंदेवतातिथिपूजकः॥१२॥गृहागतोनविमुखोयस्यजातुकदाचन॥शीतकालेधनंप्रादादुष्णकालेजलान्नदः॥१३॥वर्षाकालेवस्त्र
दश्चबभूवान्नप्रदःसदा॥वापीकूपतडागादिप्रपादेवगृहाणिच॥१४॥कारयत्युचितेकालेशिवविष्णुव्रतस्थितः॥इष्टधर्मस्तुवर्णा-
नांसमाचीर्णोमहाफलः॥१५॥अन्येषांपूर्वधर्माणांतेषांपूतकरःसदा॥सबभूवधनाढ्योपिव्यसनैर्नसमाश्रितः॥१६॥विष्णुभक्तिर-
तोनित्यंचातुर्मास्येविशेषतः॥एकदागालवमुनिःशिष्यैर्बहुभिरावृतः॥१७॥ब्रह्मज्ञानरतःशांतस्तपोनिष्ठोमहावशी॥अभ्याजगाम

शूद्रस्यगेहेपैजवनस्यस॥ १८॥सवाग्भिर्मधुभिस्तस्य अभ्युत्थानासनादिभिः॥उपचारैर्मुदायुक्तःकृतार्थइवमानयन्॥१९॥अ-
द्यमेसफलंजन्मजातंजीवितमुत्तमम्॥अद्यमेसफलोधर्मःकुशलश्चोत्थितस्त्वया॥२०॥ममपापसहस्राणिदृष्ट्यादग्धानितेमुने॥गृ-
हंममगृहस्थस्यसकलंपावितंत्वया॥२१॥तस्यभक्त्याप्रसन्नोष्पूजितमार्गपरिश्रमः॥उवाचमुनिशार्दूलःसच्छूद्रंतंकृतांजलिं॥२२॥
कच्चित्तेकुशलंसौम्यमनोधर्मेप्रवर्तते॥अर्थानुबंधाःसततंबंधुदारसुतादयः॥२३॥गोविंदेसततंभक्तिर्दानदस्त्वंप्रवर्तसे॥धर्मार्थका-
मकार्येषुसप्रभावंमनस्तव॥२४॥विष्णुपादोदकंनित्यंशिरसाधारयिष्यसि पादोद्भवंचगंगेदं द्वादशाब्दफलप्रदं॥२५॥चातुर्मा-
स्येविशेषेणतत्फलंद्विगुणंभवेत्॥हरिभक्तिर्हरिकथाहरिस्तोत्रंहरेर्नतिः॥२६॥हरिध्यानंहरेःपूजाक्रमेदेवेचमोक्षकृत्॥एवंब्रुवा-
णंसमुनिंपुनराहगतिंगतः॥२७॥भवदृष्ट्याश्रमफलमेतज्ज्ञातंनसंशयः॥तथापिश्रोतुमिच्छामितववाणीमनामयीं॥२८॥भवादृ-
शानांगमनंसर्वार्थेषुप्रकल्प्यते॥ततस्तोसुमुदायुक्तोसंजातोहृष्टचेतसो॥मुनिंपैजवनोनामसच्छूद्रःप्राहसं मनः॥किमागमनकृत्यं-
तेकथयस्वप्रसादतः॥३०॥कोवातीर्थप्रसंगश्चचातुर्मास्येसमीपगे॥गालवःप्राहसच्छूद्रंधार्मिकंसत्यवादिनम्॥३१॥ममतीर्थावसि-
तस्यमासाबहुतरागताः॥इदानीमाश्रमंयास्येचातुर्मास्येसमागते३२आषाढशुक्लेकादश्यांकरिष्येनियमंगृहे॥नारायणस्यप्रीत्यर्थंश्रेयोर्थं १५
चात्मनस्तथा॥३३॥प्रत्युवाचमुनिर्धर्मान्विनयाननतकंधरम्॥ ॥पैजवनउवाच॥ ॥मामनुग्रहजांबुद्धिंकुरुष्वद्विजपुंगव॥

वेदेधिकारोनैवास्तिवेदसारजपस्यवा ॥ ३५ ॥ पुराणस्मृतिपाठस्यनतस्मात्किंचिद्वदस्वमे ॥ तत्त्वात्मसदृशंकिंचिज्ज्ञानिरूपंमहाफलम्
॥ चातुर्मास्येविशेषेणमुक्तिसंसाधकंवद ॥ ३६ ॥ ॥ गालवउवाच ॥ ॥ शालग्रामेगतंविष्णुंचक्रांकितपुटंसदा ॥ येर्चयंतिनरा
नित्यंनेषांभक्ति ःस्वदूरतः ॥ ३७ ॥ शालग्रामेमनोयस्ययत्किंचित्क्रियतेशुभम् ॥ अक्षय्यंतद्भवेन्नित्यंचातुर्मास्येविशेषतः ॥ ३८ ॥ शाल
ग्रामशिलायत्रयत्रद्वारावतीशिला ॥ उभयोःसंगमःप्राप्तोमुक्तिस्तस्यनदुर्लभा ॥ ३९ ॥ शालग्रामशिलायस्यांभूमौसंपूज्यतेनृभिः ॥ पं-
चक्रोशंपुनात्येषाअपिपापशतान्वितैः ॥ ४० ॥ तैजसंपिंडमेनद्धिब्रह्मरूपमिदंशुभम् ॥ यस्याःसंदर्शनादेवसद्यःकल्मषनाशनम् ॥ ४१
सर्वतीर्थानिपुण्यानिदेवतायतनानिच ॥ नद्यःसर्वामहाभूद्रतीर्थत्वंप्राप्नुवंतिहि ॥ ४२ ॥ सन्निधानेनचैतस्याःक्रियाःसर्वत्रशोभनाः ॥ व्र-
जंतिहिक्रियात्वंचचातुर्मास्येविशेषतः ॥ ४३ ॥ पूज्यतेभवनेयस्यशालग्रामशिलाशुभा ॥ कोमलैस्तुलसीपत्रैर्विमुखस्तत्रवैयमः ॥ ४४ ॥
ब्राह्मणक्षत्रियविशांसच्छूद्राणामथापिवा ॥ शालग्रामाधिकारोस्तिनचाऽन्येषांकदाचन ॥ ४५ ॥ ॥ सच्छूद्रउवाच ॥ ॥ ब्र-
ह्मन्वेदविदांश्रेष्ठसर्वशास्त्रविशारद ॥ स्त्रीशूद्रादिनिषेधोऽयंशालग्रामेहिश्रूयते ॥ ४६ ॥ मादृशानत्वंकथंशालग्रामपूजाविधिंवद ४७
॥ गालवउवाच ॥ ॥ असच्छूद्रगतंदासनिषेधंविद्धिमानद ॥ स्त्रीणामपिचसाध्वीनांनैवाभावःप्रकीर्तितः ॥ ४८ ॥ माभूत्संशयस्ते-
नाऽत्रनाम्नुषेसंशयात्फलम् ॥ शालग्रामार्चनपराःशुद्धदेहाविवेकिनः ॥ ४९ ॥ नतेयमपुरंयांतिचातुर्मास्येपिपूजकाः ॥ शालग्रामार्पितं-

माल्यंशिरसाधारयंतिये ॥ ५० ॥ तेषांपापसहस्राणिविलयंयांतितत्क्षणात् ॥ शालग्रामशिलाग्रेतुयेप्रयच्छंतिदीपकम् ॥ ५१ ॥ तेषांसौर
पुरेवासः कदाचिन्नैवहीयते ॥ शालग्रामगतंविष्णुंसुम नोभिर्मनोहरैः ॥ येर्चयंतिमहाशूद्रक्षतेदेवेहरौतुयः ॥ ५२ ॥ पंचामृतेनस्नपनंयेकुर्वं
तिसदानराः ॥ शालग्रामशिलायांचनतेसंसारिणोनराः ॥ ५३ ॥ मुक्तेर्निदानममलंशालग्रामगतंहरिं ॥ हृदिन्यस्यसदाभक्त्यायोध्यायः
तिसमुक्तिभाक् ॥ ५४ ॥ तुलसीदलजांमालांशालग्रामोपरिन्यसेत् चातुर्मास्येविशेषेणसर्वकामानवाप्नुयात् ॥ ५५ ॥ ननावत्तुष्पजामाला
शालग्रामस्यवल्लभा ॥ सर्वदातुलसीदेवीविष्णोर्नित्यंशुभाप्रिया ॥ ५६ ॥ तुलसीवल्लभानित्यंचातुर्मास्येविशेषतः ॥ शालग्रामोमहाविष्णु
स्तुलसीश्रीर्नसंशयः ॥ ५७ ॥ अतोवासितपानीयैः स्नाप्यचंदनचर्चितैः ॥ मंजरीभिर्युतंदेवंशालग्रामशिलाहरिम् ॥ ५८ ॥ तुलसीसंभवा
भिश्चकृत्वाकामानवाप्नुयात् ॥ पत्रेतुप्रथमेब्रह्माद्वितीयेभगवान्शिवः ॥ ५९ ॥ मंजर्यांभगवान्विष्णुस्तदेकस्थत्रयानदा ॥ मंजरीदलसं
युक्तायाग्राह्याबुधजनैः सदा ॥ तांनिवेद्यहरौभक्त्याजन्मादिक्षयकारणम् ॥ शालग्रामेधूपराशिंनिवेद्यहरितत्परः ॥ ६१ ॥ चातुर्मास्येविशे
षेणमनुष्योनैवनारकी ॥ शालग्रामंजनोदृष्ट्वापूजितंकुसुमैः शुभैः ॥ ६२ ॥ सर्वपापविशुद्धात्मायातितन्मयतांहरौ ॥ यस्तोत्यभ्रगतंवि
ष्णुंगंडकीजलसंभवम् ॥ ६३ ॥ श्रुतिस्मृतिपुराणेश्चसोपिविष्णुपदंव्रजेत् ॥ शालग्रामशिलायाश्चचतुर्विंशतिसंख्यकाः ॥ भेदाः संति
महाशूद्रतान्शृणुष्वमहामते ॥ ६४ ॥ इमा द्वादशालोकेचचतुर्विंशतिसंख्यकाः ॥ तासांचदैवतंविष्णुंनामानितेवदाम्यहम् ॥ ६५ ॥ १५

सएवमूर्त्तश्चतुरुत्तराभिर्विंशद्भिरेकोभगवान्यथाद्यः॥सएवसंवत्सरनामसंज्ञःसएवग्रावागनआदिदेवः॥६६॥ ॥इति
श्रीस्कंदपुराणेब्रह्मनारदसंवादेचातुर्मास्यमाहात्म्येपैजवनोपाख्यानंनामएकादशोऽध्यायः॥ ११॥ ॥पैजवनउवाच॥
एतान्भेदान्ममब्रूहिविस्तारेणतपोधन॥त्वद्वाक्यामृतपानेनतृषांनैवप्रशाम्यति॥१॥ ॥गालवउवाच॥ ॥शृणुविस्ता
रतोभेदान्पुराणोक्तान्वदामिते॥यान्छ्रुत्वामुच्यतेऽवश्यंमनुजःसर्वकिल्बिषात्॥२॥पूर्वंतुकेशवःपूज्योद्वितीयंमधुसूदनः॥संक-
र्षणस्तृतीयेतुततोदामोदरःस्मृतः॥पंचमोवासुदेवाख्यःषष्ठःप्रद्युम्नसंज्ञकः॥सप्तमोविष्णुरुक्तश्चाऽष्टमोमाधवएवच॥४॥
नवमोऽनंतमूर्त्तिश्चदशमःपुरुषोत्तमः॥अधोक्षजस्ततःपश्चाद्द्वादशस्तुजनार्दनः॥५॥त्रयोदशश्चगोविंदश्चतुर्दशस्त्रिविक्रमः॥
श्रीधरश्चपंचदशोहृषीकेशस्तुषोडशः॥६॥नृसिंहस्तुसप्तदशोविश्वयोनिस्ततःपरम्॥वामनश्चततःप्रोक्तस्ततोनारायणःस्मृ
तः॥७॥पुंडरीकाक्षउक्तस्तूपेंद्रश्चततःपरम्॥हरिस्त्रयोविंशतिमःकृष्णश्चाऽन्यउदाहृतः॥८॥शालग्रामस्यभेदास्तेमयोक्ता-
स्तवभूद्भुज॥मूर्तिभेदास्तथाप्रोक्ताएतेएवमहाधनम्॥९॥मूर्तयस्तिथिनामासुरेकादश्यःसदैवहि॥संवत्सरेणपूज्यंतेचतुर्विंशति
मूर्तयः॥१०॥देवाश्चताराश्चतथाचतुर्विंशतिसंख्यकाः॥मासामार्गशिराद्याश्चमासार्धाःपक्षसंज्ञकाः॥११॥अधीशस्सहितान्नित्यं
पूजयन्भक्तिभाग्भवेत्॥चतुर्विंशतिसंज्ञंचचतुष्टयमुदाहृतम्॥१२॥एतच्चतुष्टयंनृणांधर्मकामार्थमोक्षदम्॥यःशृणोतिनरोम-

त्त्यापठेद्वापिसमाहितः॥१३॥ भूतसर्गस्यगोप्तासौहरिस्तस्यप्रसीदति ॥१४॥ ॥इतिश्रीस्कंदपुराणेब्रह्मनारदसंवादेचातुर्मा
स्यमाहात्म्येमूर्त्युत्पत्तिर्नामद्वादशोऽध्यायः॥ १२॥ ॥पैजवनउवाच॥ ॥शालग्रामशिलायांचजगदादिःसनातनः॥
कथंपाषाणतांप्राप्तोगंडक्यांतत्त्वमेवद ॥१॥ त्वत्प्रसादेनविप्रर्षेहरौभक्तिर्दृढाभवेत् ॥ भवंतस्तीर्थरूपाहिदर्शनात्तापहारिणः॥२॥ती
र्थामृतावगाहेनयथापावित्रतानृणां ॥ भवद्वाक्यामृताज्जातातथाममनसंशयः॥३॥ ॥गालवउवाच॥ ॥इतिहासमि-
मंपुण्यंपुराणेषुचपठ्यते॥ यथासएवभगवान्शालग्रामत्वमागतः॥४॥ महेश्वरस्यलिंगत्वंकथयेऽहंतवाऽनघ॥ पूर्वंप्रजापति द
क्षोब्रह्मणोंऽगुष्ठसंभवः॥५॥ तस्यासीद्दुहितासाध्वीसतीनाम्नीसुलक्षणा॥ हरेणोढाविधिज्ञेनवेदोक्तविधिनाततः॥६॥ ॥सचका-
रमहायज्ञेह रद्वेषंविमूढधीः॥ तेनद्वेषेणमहतासतीप्रकुपिताभृशं॥७॥ यज्ञवेद्यांसमागम्यवह्निधारणयातदा॥ प्राणायाममपरा
भूत्वादेहोत्सर्गंचकारसा॥८॥ पितृभागंपरित्यज्यस्वभागेनहतासती॥ मनसाध्यानमगमत्तुशीतलंचहिमालयम्॥९॥ यत्रयत्रम
नोयातिस्वकर्मवशगंमृतौ॥ अवतारस्तत्रतत्रजायतेनाऽत्रसंशयः॥१०॥ दह्यमानाहिसादेवीहिमालयसुताऽभवत्॥ तत्रसापार्व
तीभूत्वातपउग्रासमाश्रिता॥११॥ शिवभक्तिरतानित्यंहरव्रतपरायणा॥ शृंगेहिमवतःपुत्रीमनोन्यस्यमहेश्वरे॥१२॥ ततोवर्षस-
हस्रांतेभगवान्भूतभावनः॥ अथाजगामतंदेशंविप्ररूपोमहेश्वरः॥१३॥ तांज्ञात्वातपसाशुद्धांकर्मभावैःपरीक्षितैः॥ ततोदिव्य-

वपुर्भूत्वाकरेजग्राहपार्वतीम् ॥१४॥ तपसानिर्जितस्त्वाऽस्मि करवाणिचकिंप्रियम् ॥ ततःप्राहमहेशानंप्रमाणंमेपिनाकधृक् ॥१५॥ स
सप्तर्षीन्सतथोक्तस्तान्प्रेषयामासशंकरः ॥ तेतत्रगत्वासमयंवक्तुंहिमवतासह ॥१६॥ निवेद्यचमहेशानेप्रेषितास्तुनयोययुः ॥ ततोलग्न
दिनेदेवामहेंद्रादयईश्वरं ॥१७॥ ब्रह्माविष्णुसुरोगैश्चगुरोधायाभिकाययुः ॥ योगसिद्धाःसमायातंवरवेषंवृषध्वजम् ॥१८॥ हिमवा
न्पूजयामासमधुपर्कादिकैःशुभैः ॥ उपचारैर्मुदायुक्तोमानयन्कृतकृत्यताम् ॥१९॥ वेदोक्तेनविधानेनतांकन्यांसमयोजयत् ॥ पा
णिग्रहेणविधिनाद्विजातिगणसंवृतः ॥२०॥ वन्हिंप्रदक्षिणीकृत्यगिरीशास्तदनंतरम् ॥ दानकालेचगोत्रादिपृष्ठोलज्जापरोहरः ॥
२१॥ ब्रह्मणोवचनात्तेनविधिशेषोवशेषितः ॥ चरुप्राशनकालेतुपंचवक्त्रविकाशकृत् ॥२२॥ सहितःसकलैर्देवैःकुतूहलपरायणैः ॥
गिरिजार्थेसमायुक्तोवरःसोपिमहेश्वरः ॥२३॥ नवकोटिमुखान्दृष्ट्वासाट्टहासोजनोऽभवत् ॥ वैदिकीश्रुतिरित्युक्त्वाशिवत्वंस्थिर
तांव्रज ॥२४लज्जितासापरित्यागंनकरोत्संचजन्मसु ॥ भर्त्तारमसितापांगीहरमेवाभ्यगच्छत ॥२५॥ देवानांपर्वतानांचप्रहृष्टंसकलं
कुलं ॥ ततोविवाहेसंपूर्णहरोऽगात्कौतुकौकसि ॥२६॥ गणानांचापिसांनिध्येनामर्षयसदंबिकाम् ॥ पारिबार्हंततोदत्वाशैलेनसवि
सर्जितः ॥२७॥ मानितःसत्कृतश्चापिमंदरालयमभ्यगात् ॥ विश्वकर्माततस्तस्यक्षणेनमणिमद्गृहम् ॥२८॥ निर्ममेदेवदेवस्यस्वेच्छाव
द्विष्णुस्कंदरम् ॥ सर्वर्द्धिमत्प्रशस्ताभंमणिविद्रुमभूषितम् ॥२९॥ स्थूणासहस्रसंयुक्तंमणिवेदिमनोहरं ॥ गणानंदिप्रभृतयोयस्यद्वा

रिसमाश्रिता॥३०॥त्रिनेत्राश्शूलहस्ताश्च बभुः शंकररूपिणः॥वाटिका अस्यपरितः पारिजाताः सहस्रशः॥३१॥ कामधेनुर्मणिर्दि
व्योयस्यद्वारिसमाश्रितौ॥तस्मिन्मनोहरतरेकामदृग्ह्रीकरेगृहे॥३२॥ वसतः पार्वतीसार्धंकामोदृष्टिपथंययौ॥ वायुरूपः शिवंदृष्ट्वा
कामः प्रोवाचशंकरं॥३३॥ नमस्तेसर्वरूपायनमस्तेवृषभध्वज॥नमस्तेगणनाथायपाहिनाथनमोस्तुते॥३४॥त्वयाविरहितंलो-
कंशववत्प्रशतेमही॥नत्वयारहितंकिंचिद्दृश्यतेसचराचरे॥३५॥ त्वंगोप्तात्वंविधाताच लोकसंहारकारकः॥ कृपांकुरुमहादेवदेह
दानंप्रयच्छमे॥३६॥ ॥ईश्वरउवाच॥ ॥ यन्मयात्वंपुरादग्धः पर्वतेपुरतोऽनघ॥नस्याएवसमीपेत्वंपुनर्देहस्वदेहवान्
॥३७॥एवमुक्तस्ततः कामः स्वशरीरमुपागतः॥ववंदेचरणौशंभोर्विनयावनतोऽभवत्॥३८॥ ततोननामचरणौ पार्वत्याःसंप्रहृष्ट
वत्॥ लब्धप्रसादस्तुतयोः समीपाद्भुवनत्रये॥३९॥ चचारस्फमहातेजामहामोहबलान्वितः॥पुष्पधन्वापुष्पबाणस्त्वाकुंचितशि
रोरुहः॥४०॥सदाघूर्णितनेत्रश्चतपोदेहमुपाविशत्॥दिव्यासवैर्दिव्यगंधैर्वस्त्रमाल्यादिभिस्तथा॥४१॥ सख्यसंभोगसमयेप-
रिचक्रुः समंततः॥एवंप्रक्रीडतंस्तस्यवत्सराणांशतंययौ॥४२॥साग्रमेकानिशायद्वन्मैथुने सक्तचेतसः॥एतस्मिन्नंतरेदेवास्ता-
रकप्रद्रुताभयात्॥४३॥ब्रह्माणंशरणंजग्मुः स्तुत्वानंशरणंगताः॥ ॥देवाऊचुः॥ ॥तारकोऽसौमहारौद्रस्त्वयाद
त्तवरः सुरा॥४४॥विजित्यतरसाशक्रंभुंक्तेत्रैलोक्यपूजितः॥वधोऽपायोयथातस्यजायतेत्वंकुरुस्वयम्॥४५॥ ब्रह्मोवाच ॥

मयादत्तवरस्त्वा ऽसौमयैवोच्छिद्यतेमही ॥ स्वयंसंवर्ध्यकटुकंछेत्तुंकोऽपिनचार्हति ॥ ४६ ॥ तस्मात्तस्यवधोपायंकथयामिमहात्मनः
॥ पार्वत्यांयोमहेशानात्सूनुरुत्पद्यतेहिसः ॥ ४७ ॥ दिनसप्तचतुर्भूतानारकंसहनिष्यति ॥ इतिवाक्यंतुतेश्रुत्वामंदरंलोकसुंदरं ॥ ४८
ब्रह्मलोकात्समाजग्मुपीडितादैत्यदानवैः ॥ तत्रनंदिप्रभृतयोगणाःशूलभृतःपुरः ॥ ४९ ॥ गृहद्वारोद्युपावृत्यतस्थुःसंयुतचेतसः
॥ ५० ॥ ॥ देवाउचुः ॥ ॥ देवाश्चदुःखातुरचेतसोऽप्रशंहतप्रभास्त्यक्तगृहाश्रयाखिलाः ॥ संप्राप्यमासांश्चतुरस्तपःस्थि-
तादेवेप्रसन्नेहरतोषणंपरम् ॥ ५१ ॥ ॥ इतिश्रीस्कंदपुराणेब्रह्मनारदसंवादेचातुर्मास्यमाहात्म्येपैजवनोपाख्याने त्रयो
दशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ गालवउवाच ॥ ॥ शक्रादयस्तदेवेशाद्दुःखसंतप्तमानसाः ॥ ईश्वरादर्शनभ्रांतमनःकर्मे-
द्रियारतिम् ॥ १ ॥ नप्रापुर्लोक नाथंतेकृत्वायःप्रतिमाकृतिं ॥ तपसाराधयामासुःसर्वभूतहृदिस्थितम् ॥ २ ॥ कपर्दशिरसंदेवंशूल
हस्तंपिनाकिनम् ॥ कपालखट्वांगधरंदशहस्तंकिरीटिनम् ॥ ३ ॥ उमासहितमीशानंपंचवक्त्रंमहाभुजम् ॥ कर्पूरगौरदेहाभंसितभूति
विभूषितम् ॥ ४ ॥ नागयज्ञोपवीतेनगजचर्मसमन्वितम् ॥ कृष्णसारत्वचाचापिकृतप्रावरणंविभुं ॥ ५ ॥ कृतध्यानाःसुराःसत्रवृक्षा
धारेसमाश्रिताः ॥ व्रतचर्यांसमाश्रित्यप्रचक्रुस्तपउत्तमं ॥ ६ ॥ षडक्षरेणमंत्रेणशैवेनविहितांसुराः ॥ ॥ शूद्रउवाच ॥ ॥ व्रत
चर्यात्वयावासाप्रोक्तासंजायतेकथम् ॥ ७ ॥ ब्रह्मन्विस्तर तोब्रूहिनतृप्येतेवचोमृते ॥ ८ ॥ ॥ गालवउवाच ॥ ॥ जपंस-

स्याचखट्वांगंकपालंस्पाटिकंतथा ॥ रुंडमालापंचवक्त्रमर्द्धचंद्रंचमूर्धनि ॥ ९ ॥ चित्रकृत्तिकपरीधानंकौपीनंकुंडलद्वयम् ॥ घंटायुग्मं
त्रिशूलंचसूत्रंचर्यास्वरूपकम् ॥ १० ॥ अमीभिर्लक्षणैर्लक्ष्यंमयोक्तंतवभूध्वज ॥ अनेनविधिनासर्वेदेवावन्हिपुरोगमाः ११ सर्वेआरा
धयामासुः सर्वोपायैर्वरप्रदम् ॥ चातुर्मास्येचसंपूर्णेसंपूर्णेकार्तिकेमले ॥ १२ ॥ चीर्णव्रतानुसुरान्दृष्ट्वाविशत्यांश्चमहेश्वरः ॥ म-
निंतेषांददौतुष्टोजीवात्मासर्वभूतदृक् ॥ १३ ॥ शतरुद्रियजाप्येनविधानसहितेनच ॥ ध्यानेनदीपदानेनचातुर्मास्येतुतोषसः १४
पूजनैःषोडशविधैर्यथाविष्णोस्तथापरे ॥ कुर्वाणानुभक्तिभावेनज्ञात्वादेवानुसमागतान् ॥ १५ ॥ प्रहृष्टोभगवान्रुद्रोददौतेषां-
शुभांमतिं ॥ ततःसंमंत्र्यतेदेवावन्हिंस्तुत्वायथार्थतः ॥ १६ ॥ प्रसन्नवदनंचक्रुःकार्यसाधनतत्परम् ॥ कर्मसाक्षीमहातेजाःकृत्वापा
रावतंवपुः ॥ १७ ॥ प्रविवेशततोमध्येद्रष्टुंदेवंमहेश्वरम् ॥ चकारगतिविक्षेपंगुंठनैरवगुंठनैः ॥ लुंठनैःसर्पणैश्चैवचारुरूपोद्भुतंगतिः
तंदृष्ट्वाभगवांस्तत्रकारणंसमबुध्यत ॥ १९ ॥ उर्ध्वरेतास्ततस्तस्मिन्ससर्जासौदधारतम् ॥ वीर्यंवन्हिमुखेचैवसोत्पपातगृहाद्ब-
हिः ॥ २० ॥ गतेतस्मिन्परंगेथपार्वतीविफलश्रमा ॥ संक्रुद्धासर्वदेवानांसाशशापमहेश्वरी ॥ २१ ॥ यस्मान्ममेच्छाविहताभवद्भिर्दु
ष्टबुद्धिभिः ॥ तस्मात्पाषाणतामाशुव्रजंतुत्रिदिवौकसः ॥ २२ ॥ निरपत्यानिर्दयाश्चसर्वेदेवाभविष्यथ ॥ ततःप्रसादयामासुःप्रण
ताःशापयंत्रिताः ॥ २३ ॥ महद्दुःखंसंप्रविष्टाःपुनःपुनरथाब्रुवन् ॥ २४ ॥ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ त्वंमातासर्वदेवानांसर्वसा-

ष्टीसनातना ॥ उत्पत्तिस्थितिसंहारकारणंजगतांसदा ॥ २५ ॥ मूलप्रकृतिरूपात्वंमहाभूतसमाश्रिता ॥ अपर्णातपसांधात्रीभू
तधात्रीवसुंधरा ॥ २६ ॥ मंत्राराध्यामंत्रबीजंविश्वबीजलयस्थिति ॥ यज्ञादिफलधात्रीचस्वाहारूपेणसर्वदा ॥ २७ ॥ मंत्रयं
त्रसमोपेताब्रह्मविष्णुशिवादिषु ॥ नित्यरूपामहारूपासर्वरूपानिरंजना ॥ २८ ॥ दोषत्रयसमाक्रांतजनानैःश्रेयसप्रदा ॥ महा-
लक्ष्मीमहाकालीमहादेवीमहेश्वरी ॥ २९ ॥ विश्वेश्वरीमहामायामायाबीजवरप्रदा ॥ वररूपावरेण्यात्वंवरदात्रीवराकृता ॥ ३० ॥
बिल्वपत्रैःशुभैर्येत्वांपूजयंतिनराःसदा ॥ तेषांराज्यप्रदात्रीत्वंकामदासिद्धिदासदा ॥ ३१ ॥ चातुर्मास्येऽर्चितायैस्त्वंबिल्वपत्रैर्विशे-
षतः ॥ तेषांवांछितसिद्ध्यर्थंजाताकामदुघास्वयम् ॥ ३२ ॥ येऽर्चयंतिसदालोकेमहेश्वरसमन्विताम् ॥ बिल्वपत्रैर्महाभक्त्यानतेषांदुः
खदुष्कृती ॥ ३३ ॥ चातुर्मास्येविशेषेणतवपूजामहाफला ॥ अद्यप्रभृतियैर्लोकेबिल्वपत्रैस्त्वपूजिता ॥ विधास्यतिमहेशानितेषांज्ञा
नमनुत्तमं ॥ चातुर्मास्येऽधिकफलंबिल्वपत्रंवरानने ॥ ३५ ॥ उमामहेश्वरप्रीत्येदत्तंविधिवदक्षयम् ॥ यथाश्रीस्तुलसीवृक्षेतथाबिल्वे
चपार्वती ॥ ३६ ॥ त्वंमूर्त्यादृश्यसेविश्वंसकलाभीष्टदायिनी ॥ चातुर्मास्येविशेषेणसेवितोह्येमहाफलो ॥ ३७ ॥ ॥ इतिश्रीस्कंदपु
राणेब्रह्मनारदसंवादेचातुर्मास्यमाहात्म्येइंद्रादीनांशापप्रदानपैजवनोपाख्यानंनामचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ पैजवन
उवाच ॥ ॥ श्रीःकथंतुलसीरूपाबिल्ववृक्षेचपार्वती ॥ एतच्चविस्तरेणत्वंमुनेतत्त्वंवदप्रभो ॥ १ ॥ ॥ गालवउवाच ॥ ॥

पुरादैवासुरेयुद्धेदानवाबलदर्पिताः॥ देवान्निर्जघ्नुःसंग्रामेघोररूपाःसुदारुणाः॥२॥ देवाश्चभयसंविग्नाब्रह्माणंशरणंययुः॥ ते-
स्तुत्वापितरंनत्वाबृहस्पतिपुरःसराः॥३॥ तस्थुःप्रांजलयःसर्वेतानुवाचपितामहः॥ किमर्थंस्वाननि करमस्मत्स्थेहमुपागताः॥४
कारणंकथ्यतामाशुवन्हींद्रवसुभिर्युताः॥ ॥देवाऊचुः॥ ॥दैत्यैःपराजितास्तातसंगरेऽद्भुतकारिभिः॥५॥ वयंसर्वे-
पराक्रांताश्चतस्त्वांशरणंगताः॥ त्राह्यस्मान्देवदेवेशशरणंसमुपागतान्॥६॥ तच्छ्रुत्वाभगवान्प्राहब्रह्मालोकपितामहः॥ मयानश
क्यतेकर्तुंपक्षःकस्यजनस्यच॥७॥ वक्ष्याम्युपायंसद्धर्मार्थिनानांभवतांपुरा॥ एकदाशिवभक्तानांविवादःसुमहानभूत्॥८॥ समंके-
शवभक्तैश्चपरस्परजयैषिणः॥ ततस्तुभगवानुद्रःस्वभृत्यानांचपश्यताम्॥९॥ एकंविष्णुगणैःकुर्वन्दधेरूपंमहाद्भुतम्॥ तदाहरि-
हराख्यंचदेहार्द्धेनदधारसः॥१०॥ हरस्यैवार्द्धदेहेनविष्णुरर्द्धेनचाऽभवत्॥ एकंहिविष्णुचिन्हानिहरचिन्हानिचैकतः॥११॥ एकतो
वैनतेयश्चवृषभश्चान्यतोऽभवत्॥ वामतोमेघवर्णाभोदक्षेऽश्मनिचयोपमः॥१२॥ कर्पूरगौरःसव्येतुसमजायतवैतदा॥ द्वयोरैक्य
समंविश्वंविश्वमैक्यमवर्तत॥१३॥ विभेदमतयोनष्टाःश्रुतिस्मृत्यर्थबाधकाः॥ पाखंडिनोहेतुकाश्चसर्वेविस्मयमागमन्॥१४॥ स्व-
सन्मार्गंपरित्यज्यययुर्निर्वाणपद्धतिम्॥ मंदरेपर्वतश्रेष्ठेसामूर्तिर्नित्यसंस्तुता॥१५॥ प्रमथाद्यैर्गणैश्चैववर्ततेऽद्यापिनिश्चला॥-
सृष्टिस्थित्यंतकर्त्रीसाविश्वबीजमनंतका॥१६॥ महेशविष्णुसंयुक्तासास्मृतापापनाशिनी॥ योगिध्येयासससत्यान्चसत्त्वाधारगुणा १९

तिगा॥१७॥मुमुक्षवोऽपितांध्यात्वाप्रयांतिपरमंपदम्॥चातुर्मास्येविशेषेणध्यात्वामर्त्योद्यमानुषः॥१८॥तत्रगच्छंतुयेतेयंसदेवः
शंविधास्यति॥इत्युक्त्वाभगवांस्तेषांतत्रैवांतरधीयत॥१९॥तेपिवन्हिमुखादेवाःप्रजग्मुर्मंदराचलम्॥बभ्रमुस्तत्रतत्रैवविचिन्वाना
महेश्वरम्॥२०॥पार्वतींबिल्ववृक्षस्थांलक्ष्मींचतुलसीगताम्॥आदिसर्गेवृक्षमयंपूर्वंविश्वमजायत॥२१॥एतेवृक्षामहाश्रेष्ठाःस
र्वेदेवांशसंभवाः॥एतेषांस्पर्शनादेवसर्वपापैःप्रमुच्यते॥२२॥चातुर्मास्यविशेषेणमहापापौघहारिणः॥यदातेनैवददृशुर्देवास्त्रिभु
वनेश्वरम्॥२३॥तदाकाशभवावाणीप्राहदेवान्यथार्थतः॥ईश्वरःसर्वभूतानांकृपयावृक्षमाश्रितः॥चातुर्मास्येऽथसंप्राप्तेसर्वभू
तदयाकरः॥अश्वत्थोऽतःसदासेव्योमंदवारेविशेषतः॥२५॥नित्यमश्वत्थसंस्पर्शात्पापंयातिसहस्रधा॥दुग्धेनतर्पणंयेवैतिलमिश्रे
णभक्तितः॥सेचनंवाकरिष्यंतितृप्तिस्तत्पूर्वजेषुच॥२६॥दर्शनादेववृक्षस्यपातकंतुविनश्यति॥पिप्पलःपूजितोध्यातोदृष्टःसेवित
एववा॥२७॥पापरोगविनाशायचातुर्मास्येविशेषतः॥अश्वत्थंपूजितंसिक्तंसर्वभूतसुखावहम्॥२८॥सर्वामयहरंचैवसर्वपापौघहा
रिणम्॥येनराःकीर्तयिष्यंतिनामाप्यश्वत्थवृक्षजम्॥२९॥नतेषांयमलोकस्यभयंमार्गेप्रजायते॥कुंकुमैश्चंदनैश्चैवसुलिप्तंयश्चका
रयेत्॥३०॥तस्यतापत्रयाभावोवैकुंठेगणताभवेत्॥दुःस्वप्नंदुष्टचिंताचदुष्टज्वरपराभवाः॥३१॥विलयंनयपापानिपिप्पलत्वंहरि
प्रिय॥मंत्रेणानेनयेदेवाःपूजयिष्यंतिपिप्पलम्॥३२॥ततस्तेषांधर्मराजोजायतेवाक्यकारकः॥अश्वत्थोवचनेनापिप्रोक्तोज्ञानप्रदो

भवेत् ॥३३॥ श्रुतं हरति पापानि जन्मादौ मरणावधि ॥ अश्वत्थसेवनं पुण्यं चातुर्मास्ये विशेषतः ॥३४॥ रूपेते देवे वृक्षमध्यमास्थाय-
भगवान्प्रभुः ॥ जलं पृथ्वी गगनं सर्वं प्रपिबन्निव सेवने ॥३५॥ जलं विष्णुर्जलत्वेन विष्णुरेव रसो महान् ॥ तस्माद्वृक्षगतो विष्णुश्चा
तुर्मास्येऽघनाशनः ॥३६॥ सर्वभूतगतो विष्णुराप्यायय निवै जगत् ॥ तथाऽश्वत्थगतं विष्णुं यो न मस्येन्न नारकी ॥३७॥ अश्वत्थं रो-
पयेद्यस्तु पृथिव्यां प्रयतो नरः ॥ तस्य पापसहस्राणि विलयं यांति तत्क्षणात् ॥३८॥ अश्वत्थः सर्ववृक्षाणां पवित्रो मंगलान्वितः ॥ मु-
क्तितो रोपितो ध्यानश्चातुर्मास्येऽघनाशनः ॥३९॥ अश्वत्थे चरणं दत्वा ब्रह्महत्या प्रजायते ॥ निष्कारणं संकुथित्वा नरके पच्यते ध्रुवं
॥४०॥ मूले विष्णुः स्थितो नित्यं स्कंधे केशव एव च ॥ नारायणस्तु शाखासु पत्रेषु भगवान्हरिः ॥४१॥ फलेऽच्युतो न संदेहः सर्वदेवैः
समन्वितः ॥ चातुर्मास्ये विशेषेण देवः पूज्यः समुक्तिभाक् ॥४२॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन सदैवाऽश्वत्थसेवनम् ॥ यः करोति नरो भक्त्या
पापं याति तिदिनोद्भवं ॥४३॥ स एव विष्णुर्द्रुम एव मूर्तो महात्मभिः सेवित पुण्यमूलः ॥ यस्याश्रयः पापसहस्रहंता भवेन्नृणां कामदु
घो गुणाढ्यः ॥४४॥ इति श्रीस्कंदपुराणे ब्रह्मनारदसंवादे चातुर्मास्यमाहात्म्ये पैजवनोपाख्याने अश्वत्थमहिमावर्णनं नाम पंचदशो
ऽध्यायः ॥१५॥ ॥ वाण्युवाच ॥ ॥ पलाशो हररूपेण सेव्यते हि पुराविदैः ॥ बहुभिर्द्युपचारैश्च ब्रह्मवृक्षस्य सेवनम् ॥
॥१॥ सर्वकामप्रदं प्रोक्तं महापातकनाशनम् ॥ त्रीणि पत्राणि पालाशे मध्यमं विष्णुश्चापितम् ॥२॥ वामे ब्रह्मा दक्षिणे च हर एषः प्रकी

र्तिनः॥ पालाशपत्रेयोभुंक्तेनित्यमेवनरोत्तमः॥ अश्वमेधसहस्रस्यफलंप्राप्नोत्यसंशयः॥ चातुर्मास्येविशेषेणभोक्तुर्मोक्षप्रदंभवे
त्॥४॥ पयसावाऽथदुग्धेनरविवारेनिशांयदि॥ चातुर्मास्येऽर्चितोयैस्तुतेयांतिपरमंपदम्॥५॥ दृश्यतेयदिपालाशःप्रातरुत्थाय
मानवैः॥ नरकानाशुनिर्धूयगम्यतेपरमंपदम्॥६॥ पालाशःसर्वदेवानामाधारोधर्मसाधनम्॥ यत्रालाभस्तुवृक्षाणांतत्रपूज्योमहा
तरुः॥७॥ यथासर्वेषुवर्णेषुविप्रोमुख्यतमोभवेत्॥ मध्येसर्वतरूणांचब्रह्मवृक्षोमहोत्तमः॥८॥ यस्यमूलेहरोनित्यंस्कंधेशूलधरःस्व
यं॥ शाखास्वभगवान्रुद्रःपुष्पेषुत्रिपुरांतकः॥९॥ शिवःपत्रेषुवसतिफलेगणपतिस्तथा॥ गंगापरित्वचायांतुमज्जायांभगवान्भ-
वः॥१०॥ ईश्वरस्तुप्रशाखासुसर्वोऽयंहरवल्लभः॥ हरःकर्पूरधवलोयथावद्वर्णितःसदा॥ तथाद्ययंब्रह्मरूपःसितवर्णोमहाभगः
॥ चिंतितोरिपुनाशायपापसंशोषणायच॥१२॥ मनोरथप्रदानायजायतेनात्रसंशयः॥ गुरुवारेसमायातेचातुर्मास्येतथैवच॥१३॥
पूजितस्ततोध्यातःसर्वदुःखविनाशकः॥१४॥ देवस्तत्योदेवबीजंपरंयन्मूर्त्तंब्रह्मब्रह्मवृक्षत्वमाप्तम्॥ नित्यंसेव्यःश्रद्धयास्थाणु
रूपश्चातुर्मास्येसेवितःपापहास्यात्॥१५॥ ॥इतिश्रीस्कंदपुराणेब्रह्मनारदसंवादेचातुर्मास्यमाहात्म्येपैजवनोपाख्यानेपा=
लाशमहिमावर्णनंनामषोडशोऽध्यायः॥ १६ ॥ ॥वाण्युवाच॥ ॥तुलसीरोपितायेनगृहस्थेनमहाफला॥ गृहेतस्य
नदारिद्र्यंजायतेनात्रसंशयः॥१॥ तुलस्यादर्शनादेवपापराशिर्निवर्त्तते॥ श्रियेमृतकणोत्पन्नातुलसीहरिवल्लभा॥२॥ पिबंत्यारुचि

रंपानंप्राणिनांपापहारिणी ॥ यस्यारूपेवसेल्लक्ष्मीः स्कंधेसागरसंभवा ॥ ३ ॥ पत्रेषुसततंश्रीश्चशाखवाक्कमलास्वयम् ॥ इंदिरापुष्प
गानित्यंफलेक्षीराब्धिसंभवा ॥ ४ ॥ तुलसीशुष्ककाष्ठेषुयारूपाविश्वव्यापिनी ॥ मज्जायांपद्मवासाचत्वचायांचहरिप्रिया ॥ ५ ॥ सर्वरू
पाचसर्वेशापरमानंददायिनी ॥ तुलसीप्राशकोमर्त्योयमलोकंनगच्छति ॥ ६ ॥ शिरस्थातुलसीयस्यनयामैरभिभूयते ॥ मुखस्थातुलसीय
स्यनिर्वाणपददायिनी ॥ ७ ॥ हस्तस्थातुलसीयस्यसतापत्रयवर्जितः ॥ तुलसीहृदयस्थाचप्राणिनांसर्वकामदा ॥ ८ ॥ स्कंधस्थातु-
लसीयस्यसपापैर्नचलिप्यते ॥ कंठगातुलसीयस्यजीवन्मुक्तःसदाहिसः ॥ ९ ॥ तुलसीसंभवंपत्रंसदावहतियोनरः ॥ मनसाचिंति
तांसिद्धिंसंप्राप्नोतिनसंशयः ॥ १० ॥ तुलसींसर्वकार्यार्थसाधिनींदुष्टवारिणीम् ॥ योनरःप्रत्यहंसिंचेन्नसयातियमालयम् ॥ ११
चातुर्मास्यंविशेषेणवंदितापिविमुक्तिदा ॥ नारायणंजलगतंज्ञात्वावृक्षगतंतथा ॥ प्राणिनांकृपयालक्ष्मीस्तुलसीवृक्षमाश्रिता ॥
चातुर्मास्येसमायातेतुलसीसेवितायदि ॥ १३ ॥ तेषांपापसहस्राणियांतिनित्यंसहस्रधा ॥ गोविंदस्मरणंनित्यंतुलसीवनसेवनं ॥ १४ ॥
तुलसीसेचनंदुग्धैश्चातुर्मास्येऽतिदुर्लभम् ॥ तुलसींवर्द्धयेद्यस्तुमानवोयदिश्रद्धया ॥ १५ ॥ आलवालांबुदानैश्चपावितंसकलंकुलं ॥
यथाश्रीस्तुलसीसंस्थानित्यमेवहिवर्धते ॥ १६ ॥ तथातथागृहस्थस्यकामवृद्धिःप्रजायते ॥ ब्रह्मचारीगृहस्थश्चवानप्रस्थोयतिस्तथा ॥
॥ १७ ॥ तथाप्रकृतयःसर्वास्तुलसीसेवनेरताः ॥ श्रद्धयायदिजायंतेनतासांदुःखदोहरिः ॥ १८ ॥ एकोहरिःसकलवृक्षगतोविभाति-

नानारसेनपरिभावितमूर्तिरेव ॥ वृक्षादिवासमगमत्कमलापिदेवी दुःखादिनाशनकरीसततंस्मृतापि ॥ १९ ॥ ॥ इतिश्रीस्कंदपुराणे
ब्रह्मनारदसंवादेचातुर्मास्यमाहात्म्येपैजवनोपाख्यानेतुलसीमाहात्म्यवर्णनंनामसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ ब्रह्मोवा-
च ॥ ॥ बिल्ववृक्षस्यमाहात्म्यंकथितुंनैवशक्यते ॥ तथोद्देशेनवक्ष्यामिमहेंद्रशृणुतत्वतः ॥ १ ॥ विहाराश्रममापन्नादेवीगिरिस्फु
ताशुभा ॥ ललाटफलकेतस्याःस्वेदबिंदुरजायत ॥ २ ॥ सभवान्याविनिक्षिप्तोभूतलेनिपपातच ॥ महानतरुरयंजातोमंदरेपर्वतोत्तमे ॥
३ ॥ ततःशैलसुतातत्ररममाणाययोपुनः ॥ दृष्ट्वावनगतंवृक्षंविस्मयोत्फुल्ललोचना ॥ ४ ॥ जयांचविजयांचैवपप्रच्छचसखीद्वयम् ॥
कोऽयंमहानतरुर्दिव्योविभातिवनमध्यगः ॥ ५ ॥ दृश्यतेरुचिराकारोमहाहर्षकरोह्ययम् ॥ ॥ जयोवाच ॥ ॥ देवित्वद्देहसंभू
तोवृक्षोऽयंस्वेदबिंदुजः ॥ ६ ॥ नामाऽस्यकुरुवैक्षिप्रंपूजितःपापनाशनः ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ यस्मात्क्षोणितलंभित्वा
विशिष्टोऽयंमहानतरुः ॥ ७ ॥ उदेतिश्रुत्समीपेमेतस्माद्विल्वोभवत्वयम् ॥ इमंवृक्षंसमासाद्यभक्तितःपत्रसंचयं ॥ आहरिष्यत्यसौ
राजाभविष्यत्येवभूतले ॥ यःकरिष्यतिमेपूजांपत्रैःश्रद्धासमन्वितः ॥ ९ ॥ यंयंकाममभिध्यायेत्तस्यसिद्धिःप्रजायते ॥ योदृष्ट्वाबि
ल्वपत्राणिश्रद्धामपिकरिष्यति ॥ १० ॥ पूजनार्थायविधयेधनदाऽहंनसंशयः ॥ पत्राग्रप्राशनेयस्तुकरिष्यतिमनोयदि ॥ तस्यपाप
सहस्राणियास्यंतिविलयंस्वयम् ॥ ११ ॥ शिरःपत्राग्रसंयुक्तंकरोतियदिमानवः ॥ नयामीयातनांह्यस्यदुःखदात्रीभविष्यति ॥ १२ ॥

चा॰मा॰मा॰ इत्युक्त्वापार्वतीहृष्टाजगामभवनंस्वकम् ॥ सखीभिःसहितादेवीगणैरपिसमन्विता ॥ १३ ॥ ॥ वाण्युवाच ॥ ॥ अयं- अ॰
२२ बिल्वतरुःश्रेष्ठःपवित्रःपापनाशनः ॥ तस्यमूलेस्थितादेवीगिरिजानात्रसंशयः ॥ १४ ॥ स्कंधेदाक्षायणीदेवीशाखासुचमहेश्वरी ॥ प १९
त्रेषुपार्वतीदेवीफलेकात्यायनीस्मृता ॥ १५ ॥ त्वचिगौरीसमाख्याताअपर्णामध्यवल्कले ॥ पुष्पेदुर्गासमाख्याताउमाशाखांगके-
षुच ॥ १६ ॥ कंटकेषुचसर्वेषुकोटयोनवसंख्यया ॥ शक्तयःप्राणिरक्षार्थंसंस्थितागिरिजाज्ञया ॥ १७ ॥ तांभजंतिसुपत्रैश्चपूजयंति
सनातनाम् ॥ यंयंकामयतेकामंतस्यसिद्धिर्भवेध्रुवम् ॥ १८ ॥ महेश्वरीसागिरिजामहेश्वरीविशुद्धरूपाजनमोक्षदात्री ॥ हरंचदृ-
ष्ट्वाऽथपलाशमाश्रितंस्वलीलयाबिल्ववपुश्चकारसा ॥ १९ ॥ ॥ इतिश्रीस्कंदपुराणेब्रह्मनारदसंवादेचातुर्मास्यमाहात्म्यपैज
वनोपाख्यानेबिल्वोत्पत्तिवर्णनंनामाऽष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ गालवउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वाकाशजावाणीविर
रामशुभप्रदा ॥ तेऽपिदेवास्तदाश्चर्यमहदृष्ट्वामहाव्रताः ॥ १ ॥ चतुष्टयंचवृक्षाणांचातुर्मास्येसमागते ॥ अपूजयंश्चविधिवदैक्यभावे
नभूद्विज ॥ २ ॥ चातुर्मास्येऽथसंपूर्णेदेवोहरिहरात्मकः ॥ प्रसन्नस्तानुवाचाथभक्त्याप्रत्यक्षरूपधृक् ॥ ३ ॥ यूयंगच्छथदेवेशामहाव्र
तपरायणाः ॥ भुंक्षध्वंस्वांश्चाऽधिकारान्मयातेदानवाहताः ॥ ४ ॥ इत्युक्तोदेवदेवेशावैक्यरूपधरोयदा ॥ गणानांदेवतानांचबुद्धिनि-
र्भेदतांतदा ॥ ५ ॥ नयंतौतौनदाईशौबभूवतुररिंदमौ ॥ तेपिदेवानिराबाधाहृष्टचित्ताअभेदतः ॥ ६ ॥ प्रययुःस्वांश्चाधिकारान्वि- २२

मानगणकोटिभिः॥ गालवउवाच॥ ॥नयानत्रापिनेदेवापार्वत्याशापमोहिता॥७॥स्तुत्वातांबिल्वपत्रैश्चपूजयित्वामहे
श्वरीम्॥ प्रसन्नवदनांस्तुत्वाप्रणिपत्यपुनःपुनः॥८॥साप्रोवाचततोदेवान्विश्वमातातुसंस्तुता॥ममशापोवृथानैवभविष्यति-
सुरोत्तमाः॥९॥ तथापिकृतपापानांकरवाणिकृपांचवः॥स्वर्गेहृष्टन्मयानैवभविष्यथसुरोत्तमाः॥१०॥मर्त्यलोकंचसंप्राप्यप्र-
तिमास्तुचसर्वशः॥सर्वदेवाश्चवरदालोकानांप्रभविष्यथ॥११॥पाणिग्रहेणविहितायेकुमाराःकुमारिकाः॥तेषांतेषांप्रजाश्चैव
भविष्यथनसंशयः॥१२॥ इत्युक्त्वासाभगवतीदेवतानांवरप्रदा॥विष्णुंमहेश्वरंचैवप्रोवाचकुपिताभृशम्॥१३॥ देवास्तस्याभ
यान्नष्टामर्त्येषुप्रतिमांगताः॥ भक्तानांमानसंभावंपूरयंतुसुसंस्थिताः॥१४॥तस्माद्विष्णोमहेशानत्वयापिननिषेधितः॥तस्मा
त्त्वमपिपाषाणोभविष्यसिनसंशयः॥ १५॥हरोप्यश्ममयंरूपंप्राप्यरूपविगर्हितम्॥लिंगाकारंविप्रशापान्ममदुःखमवाप्स्यति
॥१६॥ तच्छ्रुत्वाभगवान्विष्णुःपार्वतीमनुकूलयन्॥उवाचप्रणतोभूत्वाहरभार्यांमहेश्वरीम्॥१७॥ ॥श्रीविष्णुरुवाच॥
महाव्रतंमहादेविमहादेवप्रियासदा॥ त्वंहिसत्वरजस्याचतामसीशक्तिरुत्तमा॥१८॥मात्रात्रयसमोपेतागुणत्रयविभाविनी॥मा
यादीनांजनित्रीत्वंविष्णुव्यापकरूपिणी॥१९॥देवत्रयस्तुतात्वंचसाध्यारूपेणरागिणी ॥अरूपासर्वरूपात्वंजनसंतानदायिनी
॥२०॥फलवेलामहाकालीमहालक्ष्मीसरस्वती॥ओंकारश्चवषट्कारस्त्वमेवहिसुरेश्वरि॥२१॥भूतधात्रिनमस्तेस्तुशिवायै-

चनमोस्तुते॥रागिण्येचविरागिण्यै विकरालेनमः शुभे॥२२॥ एवंस्तुत्वाप्रसन्नाक्षीप्रसन्नेनांतरात्मना॥उवाचपरमोदारंमिथ्यारो-
षयुतंवचः॥२३॥मच्छापोनान्यथाभावीजनार्दनतवाप्ययम्॥तत्रापिसंस्थितस्त्वंहियोगीश्वरविमुक्तिदः॥२४॥कामप्रदश्चभक्तानां
चातुर्मास्येविशेषतः॥निम्नगागंडकीनाम ब्रह्मणोदयितासुता॥२५॥पाषाणसारसंभूतापुण्यदात्रीमहाजला॥ तस्याःसुविमले
नीरेतववासोभविष्यति॥२६॥चतुर्विंशतिभेदेनपुराणज्ञैर्निरीक्षितः॥सुखेजांबुनदंचैवशालग्रामःप्रकीर्तितः॥२७॥ वर्तुलस्तेज-
सःपिंडःश्रियायुक्तोभविष्यति॥सर्वसामर्थ्यसंयुक्तोयोगिनामपिमोक्षदः॥२८॥यत्वांशिलागतंविष्णुंपूजयिष्यंतिमानवाः॥तेषां-
सुचिंतितांसिद्धिंभक्तानांसंप्रयच्छसि॥२९॥शिलागतंचदेवेशंतुलस्याभक्तितत्पराः॥ पूजयिष्यंतिमनुजास्तेषांमुक्तिर्नदूरतः॥३०॥
शिलास्थितंचयःपश्येत्त्वांविष्णुंप्रतिमागतम्॥सुचक्रांकितसर्वांगंनसगच्छेद्यमालयं॥३१॥ ॥गालवउवाच॥ ॥इ-
तितेकथितंसर्वंशालग्रामस्यकारणं॥यथासभगवान्विष्णुःपाषाणत्वमुपागतः॥३२॥गोविंदोपिमहाशापंलब्ध्वास्वभवनंगतः
॥पार्वतीचमहेशानंकुपिताप्रणमय्यच॥३३॥एवंसएवभगवान्भगभूतभव्यभूतादिकृत्सकलसंस्थितिनाशनांकः॥सोपिश्रिया
सहभवोपिगिरीशपुत्र्यासार्द्धंचतुर्षुचद्रुमेषुनिवासमाप॥॥३४॥ ॥इतिश्रीस्कंदपुराणेब्रह्मनारदसंवादेचातुर्मास्यमाहात्म्ये
पैजवनोपाख्यानेविष्णुशापोनामएकोनविंशोऽध्यायः॥ १९॥ ॥श्रीकृष्णार्पणमस्तु॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥

॥ शूद्रउवाच ॥ ॥ महदाश्चर्यमेतद्धियत्सुरावृक्षरूपिणः ॥ चातुर्मास्येसमायातेसर्ववृक्षनिवासिनः ॥१॥ भगवन्केसुरास्ते-
तुकेषुकेषुनिवासिनः ॥ एतद्विस्तरतोब्रूहिममानुग्रहकाम्यया ॥२॥ ॥ गालवउवाच ॥ ॥ अमृतंजलमित्याहुश्चातुर्मा-
स्यतादिच्छया ॥ लीलयाविधृतंदेवैःपिबंतिद्रुमदेवताः ॥३॥ तस्यपानान्महातृप्तिर्जायतेनात्रसंशयः ॥ बलंतेजश्चकांतिश्चसौष्ठवंल-
घुविक्रमः ॥४॥ गुणाएतेप्रजायंतेपानात्कृष्णांशसंभवात् ॥ नित्यामृतस्यपानेनबलंस्वल्पंप्रजायते ॥५॥ भोजनंतत्प्रशंसंतिनि-
त्यमेतन्नसंशयः ॥ तस्माच्चतुर्षुमासेषुपिबंतिजलमेवहि ॥६॥ वृक्षस्थाःपितरोदेवाःप्राणिनांहितकाम्यया ॥ वृक्षाणांसेवनंश्रेष्ठं
सर्वमासेषुसर्वदा ॥७॥ चातुर्मास्येविशेषेणसेविताःसौख्यकारकाः ॥ तिलोदकेनवृक्षाणांसेचनंसर्वकामदम् ॥८॥ क्षीरवृक्षाःक्षी-
रयुक्तैस्तोयैःसिक्ताःशुभप्रदाः ॥ चतुष्टयंतुवृक्षाणांयच्चोक्तंपूर्वतोमया ॥९॥ चातुर्मास्येविशेषेणसर्वकामफलप्रदम् ॥ ब्रह्मातुवटमा-
श्रित्यप्राणिनांसवरप्रदः ॥१०॥ सावित्रीजलमास्थायपवित्रंश्वेतभूषणम् ॥ स्कंदेदेवेविशेषेणतिलसेवामहाफला ॥११॥ तिलाः
पवित्रमतुलंतिलाधर्मार्थसाधकाः ॥ तिलोमोक्षप्रदाश्चैवतिलापापापहारिणः ॥१२॥ तिलाविशेषफलदास्तिलाःशत्रुविनाशनाः
तिलाःसर्वेषुपुण्येषुप्रथमंसमुदाहृताः ॥१३॥ नतिलाधान्यमित्याहुर्देवधान्यमितिस्मृतम् ॥ तस्मात्सर्वेषुदानेषुतिलदानंमहोत्त-
मम् ॥१४॥ कनकेनयुतायेनतिलादत्ताःस्मशूद्रज ॥ ब्रह्महत्यादिपापानांविनाशस्तेनवैकृतः ॥१५॥ सावित्रीचतिलाःप्रोक्ताःसर्व

कार्यार्थसाधकाः॥तिलैस्तर्पणंकुर्याच्चातुर्मास्येविशेषतः॥१६॥तिलानांदर्शनंपुण्यंस्पर्शनंसेवनंतथा॥हवनंभक्षणंचैवशर्वरीरोद्व-
र्तनंतथा॥१७॥सर्वथातिलवृक्षोऽयंदर्शनादेवपापहा॥चातुर्मास्येविशेषेणसेवितःसर्वसौख्यदः॥१८॥महेंद्रोयवमास्थाययस्थितो-
भूतहितेरतः॥यवस्यसेवनंपुण्यंदर्शनंस्पर्शनंतथा॥१९॥यवैस्तर्पणंकुर्याद्देवानांदत्तमक्षयम्॥प्रजानांपतयःसर्वेचूतवृक्ष-
मुपाश्रिताः॥२०॥गंधर्वामलयंवृक्षमगरुंगणनायकः॥समुद्रावेतसंवृक्षंयक्षाःपुन्नागमेवच॥२१॥नागवृक्षंतथानागाःसिद्धाः
कंकोलकंद्रुमम्॥गुह्यकाःपनसंचैवकिंनरामरिचाःस्मृताः॥२२॥यष्टीमधुंसमाश्रित्यकंदर्पोप्यूद्धवस्थितः॥रक्तांजनंमहावृक्षं-
वह्निराश्रित्यतिष्ठति॥२३॥यमोबिभीतकंचैवबकुलंनैर्ऋताधिपः॥वरुणःखर्जूरीवृक्षंपूगवृक्षंचमारुतः॥२४॥धनदोऽखोटकं
वृक्षंरुद्रश्चबदरीद्रुमं॥सप्तर्षीणांमहातालाबहुलश्चाऽमरैर्वृतः॥२५॥जंबूमेघैःपरिवृतःकृष्णवर्णोऽघनाशनः॥कृष्णस्यस
दृशोवर्णस्तेनजंबूनगोत्तमः॥२६॥तत्फलैर्वासुदेवस्तुप्रीतोभवतिदानतः॥जंबूवृक्षंसमाश्रित्यकुर्वंतिद्विजभोजनम्॥२७॥
तेषांप्रीतोहरिर्दद्यात्पुरुषार्थचतुष्टयं॥चातुर्मास्यसमायातेसुप्तेदेवेजनार्दने॥२८॥ब्राह्मणान्भोजयेद्यस्तुसपत्नीकान्छुचि
स्थितः॥तेननारायणस्तुष्टोभवेल्लक्ष्मीसहायवान्॥२९॥लक्ष्मीनारायणप्रीत्यैवस्त्रालंकरणैःशुभैः॥परिधाप्ययसपत्नीका
न्कृतकृत्योभवेन्नरः॥३०॥यद्धात्रित्रितयेनैववटाशोकभवेनच॥यत्फलंजायतेतच्चजंबुनाद्विजभोजनात्॥३१॥तस्मिन्दि-

नेएकभक्तंकारयेत्क्वचित्कदा ॥ बहुनात्रकिमुक्तेन जंबूवृक्षप्रपूजनात् ॥ ३२ ॥ पुत्रपौत्रधनैर्युक्तोजायतेनात्रसंशयः ॥ जंबूमेध्यैः प-
रिवृता विद्युतानाशोकएवच ॥ ३३ ॥ वसुभिःस्वीकृतोनित्यंप्रियालुश्चमहानगः ॥ आदित्यैरक्तजपावृक्षोह्यश्विभ्यांमदनस्तथा ॥ ३४ ॥ वि
श्वेभिश्चमधूकश्चगुग्गुलःपिशिताशनैः ॥ सूर्येणार्कःपवित्रेणसोमेनाथत्रिपत्रकः ॥ ३५ ॥ खदिरोभूमिपुत्रेणअपामार्गोबुधेनच ॥
अश्वत्थोगुरुणाचैवशक्रेणविदुरस्तथा ॥ ३६ ॥ शमीशनैश्चरेणाथस्वीकृताशूद्रजातिभिः ॥ राहुणास्वीकृतादूर्वापितॄणांतर्पणो
चिता ॥ ३७ ॥ विष्णोश्चदयितानित्यंचातुर्मास्येविशेषतः ॥ केतुनास्वीकृतादर्भायाज्ञिकेयामहाशुभाः ॥ ३८ ॥ विनायकेनशुभंकर्म-
संपूर्णंनैवजायते ॥ पवित्राणांपवित्रंयोमंगलानांचमंगलम् ॥ ३९ ॥ मुमुक्षूणांमोक्षरूपोधरासंस्थोमहाद्रुमः ॥ अस्मिन्वसंतिसत
तंब्रह्मविष्णुशिवाःसदा ॥ ४० ॥ मूलेमध्येतथाग्रेचयस्यनामापितृप्तिदम् ॥ अन्येपिदेवावृक्षांस्तानधिश्रित्यमहाद्रुमाः ॥ ४१ ॥ प्रव
र्तंतेकमासेषुचतुर्षुचनसंशयः ॥ चातुर्मास्येदेवपत्न्यःसर्वावल्लीसमाश्रिताः ॥ ४२ ॥ प्रयच्छंतिनृणांकामान्वांछितान्सेविता अपि
तस्मात्सर्वात्मभावेनपिप्पलोयेनसेवितः ॥ ४३ ॥ सेविताःसकलावृक्षाश्चातुर्मास्येविशेषतः ॥ तुलसीसेवितायेनसर्वंवल्यश्चसेवि
ताः ॥ ४४ ॥ आप्यायितंजगत्सर्वमाब्रह्मस्तंबसेवितम् ॥ चातुर्मास्येगृहस्थेन वानप्रस्थेनवापुनः ॥ ४५ ॥ ब्रह्मचारीयतीनांचसेवि-
तामोक्षदायिनी ॥ एतेषांसर्ववृक्षाणांछेदनंनैवकारयेत् ॥ ४६ ॥ चातुर्मास्येविशेषेणविनायज्ञादिकारणम् ॥ एतदुक्तमशेषेणय-

स्तुष्टोहमिहत्वया ॥ ४७ ॥ यथावृक्षत्वमापन्नादेवाः सर्वेऽपिशूद्रज ॥ ४८ ॥ अश्वत्थमेकंपिचुमंदमेकंन्यग्रोधमेकंदशतिंतिणींच ॥ क-
पित्थांबिल्वामलकीत्रयंपंचपूतांश्चवृक्षान्नरकंनपश्येत् ॥ ४९ ॥ सर्वेदेवाविश्ववृक्षेशयाश्चकृष्णाधाराःकृष्णमध्यामृकाश्च ॥ यस्मिन्दे
वेसेधितेविश्वपूज्येसर्वंतृप्तंजायतेविश्वमेतत् ॥ ५० ॥ ॥ इतिश्रीस्कंदपुराणेब्रह्मनारदसंवादेचातुर्मास्यमाहात्म्येवृक्षमाहात्म्य
कथनंनाम विंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ ॥ शूद्रउवाच ॥ ॥ पार्वतीकुपितादेवीकथंदेवेनशूलिना ॥ प्रसादितागताशा
न्त्वायत्कोपात्क्षुभ्यतेजगत् ॥ १ ॥ कथंसभगवान्रुद्रोभार्याशापमवापह ॥ वैकृतंरूपमासाद्यपुनर्दिव्यंवपुःश्रितः ॥ २ ॥ ॥ गाल
वउवाच ॥ ॥ देवारूपाणिदृश्यानिकृत्वादेव्यामहाभयात् ॥ मनुष्यलोकेसकलेप्रतिमास्तुचसंस्थिताः ॥ ३ ॥ तेषामपिप्रसन्नासा
नुग्रहंसमुपाकरोत् ॥ विष्णुस्तुनाममहाभागाविश्वमाताऽघनाशिनी ॥ ४ ॥ तेषांबलाच्चपार्वत्याः शापभारेणयंत्रितः ॥ तांनित्यमेवानु
नयन्नूचेप्रीवाचशंकरम् ॥ ५ ॥ एतेदेवाविश्वपूज्याविश्वस्यचवरप्रदाः ॥ मत्प्रसादाद्भविष्यंतिभक्तितस्तोषितानरैः ॥ ६ ॥ त्वामृतेम-
मकर्मेदंकृतंसाधुविनिंदितम् ॥ वेद्यांविवाहकालेचप्रत्यक्षःसर्वसाक्षिकः ॥ यत्सप्तमंडलानांचगमनंचकरार्पणम् ॥ वन्हिश्चवरु=
णःकृष्णोदेवताश्चापिवत्सगाः ॥ चतुर्दिक्ष्वंगसंयुक्तादेवब्राह्मणसंयुताः ॥ एतेषामग्रजोदिव्यंकृत्वात्वंजनसंसदि ॥ ७ ॥ प्रमदासत्व
मापन्नोव्यभिचारंकथंकृथाः ॥ गुरवोऽपिनसन्मार्गेप्रवर्ततेजनोयवत् ॥ १० ॥ निग्राह्यःसर्वलोकेषुप्रबन्धःश्रूयतेतदा ॥ पुत्रेणापि

पिताशास्यः शिष्येणापि गुरुः स्वयम् ॥ ११ ॥ क्षत्रियैर्ब्राह्मणः शास्यो भार्यया च पतिस्तथा ॥ उन्मार्गगामिनं श्रेष्ठमपि वेदांतपारगम्
॥ १२ ॥ नीचैरपि प्रशास्येन श्रुतिराह सनातनी ॥ सन्मार्ग एव सर्वत्र पूज्यते नापथः क्वचित् ॥ १३ ॥ येन स्वकुलजो धर्मस्त्याज्यः स पतितो
भवेत् ॥ मृतश्च नरकं प्राप्य दुःखभारेण युज्यते ॥ १४ ॥ धर्मं त्यजति नास्तिक्यादज्ञानि भेदमुपागतः ॥ स निग्राह्यः सर्वलोकैर्मनुधर्मप
रायणैः ॥ १५ ॥ कुलधर्माञ्ज्ञातिधर्मान्देशधर्मान्महेश्वर ॥ ये त्यजंति जना वश्यं कुलस्य पतिना हिते ॥ १६ ॥ अग्नित्यागो व्रतत्यागो वच
नत्याग एव च ॥ धर्मत्यागो नैव कार्यः कुर्वन्पतित एव हि ॥ १७ ॥ न पिता न च ते माता न भ्राता स्वजनोऽपि च ॥ पश्य ते तव वार्तां च अस्पृ
श्यस्त्वमदन्विषम् ॥ १८ ॥ अस्थिमालाचिताभस्मजटाधारी कुचैलवान् ॥ चपलो मुक्तमर्यादस्तस्त्वं नार्हसि मे यतः ॥ १९ ॥ अब्रह्मण्यो
व्रती भिक्षुर्दुष्टात्मा कपटी सदा ॥ नार्हसि त्वं मम पुरः संभाषयितुमीश्वर ॥ २० ॥ एवं सा रुदती देवी बाष्पव्याकुललोचना ॥ महादुः
खयुता आसीद्देवेशोऽनुनयत्यपि ॥ पुनरेव प्रकुपिता हरं प्रोवाच भामिनी ॥ तवार्जवं न हृदयं कठिनं वेद्मि नित्यदा ॥ २२ ॥ ब्राह्मणैस्त्वासकृ
रैरुक्तं तन्मृषा प्रतिभाति मे ॥ यस्मान्मयि महादुष्टभाव एव कृतस्त्वया २३ ॥ ब्राह्मणा वंचिता यस्माद्ब्राह्मणैस्त्वं हनिष्यते ॥ एवमुक्त्वा
भगवती पुनराह न किंचन ॥ २४ ॥ ईशः प्रसन्नवदनो ह्युपचारैरथाकरोत् ॥ शनैर्नीतिमयैर्वाक्यैर्हेतुमद्भिर्महेश्वरः ॥ २५ ॥ प्रसन्नलो
चनां ज्ञात्वा किंचित्प्राह हरस्ततः ॥ कोपेन कलुषं वक्त्रं पूर्णचंद्रसमप्रभम् ॥ २६ ॥ कस्मात्त्वं कुरुषे भद्रे युक्तमेवं वचो न ते ॥ सर्वभूतदया

कार्याप्राणिनांहिहितेच्छया ॥२७॥ यद्यपीष्टोपियस्यार्थेनकार्यंपरपीडनम् ॥ जगत्सर्वंस्फुतप्रायंतवास्तिवरवर्णिनि ॥२८॥ जगत्पू
ज्यात्वमेवैकासर्वरूपधराऽनघे ॥ मयायदिकृतंकर्मवेद्यंदेवहितायवै ॥ तथाप्येवंतवस्फुतोभविष्यतिनसंशयः ॥ अथवाममसर्वेभ्यः
प्राणेभ्योपिगरीयसी ॥३०॥ यदिच्छसितथाकुर्यांतथातवमनोरथान् ॥ प्रसन्नवदनाभूत्वाकथयस्ववरानने ॥३१॥ इत्युक्तासाभगवतीपु-
नराहमहेश्वरम् ॥ चातुर्मास्येचसंप्राप्तेमहाव्रतधरोयदि ॥३२॥ देवतानांचप्रत्यक्षंतांडवंनर्तसेयदि ॥ पारयित्वाव्रतंसम्यक्ब्रह्मचर्यंम
हेश्वर ॥३३॥ मत्प्रीत्यैयदिदेहार्द्धंवैष्णवंचप्रयच्छसि ॥ शापस्याऽनुग्रहंकुर्यांप्रसन्नवदनासती ॥३४॥ नान्यथाममचित्तंत्वांविश्वास-
मनुगच्छति ॥ तच्छ्रुत्वाभगवांस्तुष्टस्तथेतिप्रत्युवाचतां ॥३५॥ सापिहृष्टाभगवतीशापस्याऽनुग्रहेकृता ॥३६॥ इदंपुराणंमनुजःशृ-
णोतिश्रद्धायुक्तोभेदबुद्ध्याहृदत्वं ॥ तस्याऽवश्यंजीवितंसर्वसिद्धंमर्त्याःसत्यात्तच्छ्रयत्वंप्रयांति ॥३७॥ ॥ इतिश्रीस्कंदपुराणेब्र=
ह्मनारदसंवादेचातुर्मास्यमाहात्म्येपार्वत्यानुनयोनामैकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ ॥ शूद्र उवाच ॥ ॥ इदमाश्चर्यरूपंमेप्रति
भातिवचस्तव ॥ यद्यपिस्यान्महाक्लेशोवदतस्तवसुव्रत ॥ १ ॥ तथापिममभाग्येनमत्पुण्यैर्मद्गृहंगतः ॥ नतृप्येत्वन्मुखांभोजाच्च्युत
वाक्यामृतंपुनः ॥२॥ पिबन्गौरीकथाख्यानंविशेषगुणपूरितम् ॥ कथंमहेश्वरोनृत्यंचकारस्फुरसंहृतः ॥३॥ चातुर्मास्येकथंजातोकिं
ग्राह्यंव्रतमुच्यते ॥ अनुग्रहंकृतवतीसाकथंकोह्यनुग्रहः ॥४॥ एतद्विस्तरतोब्रूहिपृच्छतोमेद्विजोत्तम ॥ भगवान्पूज्यतेलोकेममा २६

नुग्रहकारकः॥५॥ प्रसन्नवदनो भूत्वा स्वस्थः कथयस्व व्रत॥ गालवश्चापि तच्छ्रुत्वा पुनराह प्रहृष्टवान्॥६॥ ॥गालव उवाच॥
इतिहासमिमं पुण्यं कथयामि तवानघ॥ शृणुष्वावहितो भूत्वा यज्ञायुतफलप्रदम्॥७॥ चातुर्मास्येऽथ संप्राप्ते हरो भक्तिसमन्वितः॥
ब्रह्मचर्यव्रतपरः प्रहृष्टवदनोऽभवत्॥८॥ देवतानां च संकल्पं महर्षीणां चकार ह॥ समागत्य ततो देवा मंदराचलमास्थिताः॥९॥ प्रण
म्य ते महेशानं तस्थुः प्रांजलयोऽग्रतः॥ तानुवाच स्मरान् सर्वान् हरो हृष्टान् समागतान्॥१०॥ पार्वत्याभिहितं प्राह कस्मिन्कार्यांतरे सति
॥मयानियुक्तेऽभिनये यत्र साहाय्यकारिणः॥११॥ भवंलिंद्रपुरोगाश्च चातुर्मास्ये समागते॥ ते तथोचुश्च संहृष्टा नमस्कृत्य च शूलिनम्॥
१२॥ स्वं स्वं भुवनमाजग्मुर्विमानैः सूर्यसन्निभैः॥ तथाषाढे शुक्लपक्षे च चतुर्दश्यां महेश्वरः॥१३॥ प्रनर्तयितुमारेभे भवानीतोषणाय च
मंदरे पर्वतश्रेष्ठे तत्र जग्मुर्महर्षयः॥१४॥ नारदो देवलो व्यासः शुकद्वैपायनादयः॥ अंगिराश्च मरीचिश्च कर्दमश्च प्रजापतिः॥१५॥ कश्य
पो गौतमश्चात्रिर्वसिष्ठो भृगुरेव च॥ जमदग्निस्तथोत्तंको रामो भार्गव एव च॥१६॥ अगस्त्यश्च पुलोमा च पुलस्त्यः पुलहस्तथा॥ प्रचे
ताश्च क्रतुश्चैव तथैवान्ये महर्षयः॥१७॥ सिद्धा यक्षाः पिशाचाश्च पन्नगाश्चारणैः सह॥ आदित्या गुह्यकाश्चैव साध्याश्च वसवोऽ
श्विनौ॥१८॥ एते सर्वे तथेंद्राद्या ब्रह्मविष्णुपुरोगमाः॥ समाजग्मुर्महेशस्य नृत्यदर्शनलालसाः॥१९॥ ततो गणा नंदिमुखा रत्नानि प्र
ददुस्तथा॥ भूषणानि च वासांसि मुन्यादिषु यथाक्रमं॥२०॥ ततो वाद्यसहस्रेषु वादित्रेषु समंततः॥ सर्वैर्जयति चैवोक्तो भगवान् व्रत

मादिशन् ॥ २१॥ भवानीत्हृष्टहृदयामहादेवंव्यलोकयत् ॥ जयाचविजयाचैवजयंतीमंगलारुणा ॥ २२॥ चतुष्टयसखीमध्येविरराज-
शुभानाना ॥ तस्याःसान्निध्ययोगेनजगद्भातिगुणोत्तरम् ॥ २३॥ यस्याःशरीरजाःशोभावर्णितुंनैवशक्यते ॥ ईशोऽपिगणकोटीभि
र्नानावक्त्राभिरीक्षितः ॥ २४॥ पिशाचभूतसंघैश्चवृतःपरमशोभनः ॥ स्वर्णवेत्रधरोनंदीबभौकपिमुखोग्रतः ॥ २५॥ विद्याधराश्चगं-
धर्वाश्चित्रसेनादयस्तथा ॥ चित्रन्यस्ताइवबभुस्तत्रनागामुनीश्वराः ॥ २६॥ श्रीरागप्रमुखारागास्तस्यपुत्रामहौजसः ॥ अमूर्ताश्चैवते
पुत्राहरदेहसमुद्भवाः ॥ २७॥ एकैकस्यचषड्भार्याःसर्वासांचपितामहः ॥ नाभिःसहैवतेरागालीलावपुर्धरास्तथा ॥ २८॥ प्रादुर्बभूवुः
सहसाचिंतितास्तेनशंभुना ॥ तेषांनामानितेवच्मिशृणुष्वत्वंमहाधन ॥ २९॥ श्रीरागःप्रथमःपुत्रईश्वरस्यविमोहनः ॥ आसांचक्रेषु-
वोर्मध्येपरब्रह्मप्रदायकः ॥ ३०॥ तन्मध्याच्चैवमाहेशात्समुद्भूतोगणोत्तमः ॥ द्वितीयेऽथवसंतोऽभूत्कटिदेशान्महायशाः ॥ ३१॥ मह
दंकश्चभूतानांचक्राच्चैवविशुद्धतः ॥ पंचमस्तत्तृतीयोऽभूत्केतोविश्वविभूषणः ॥ ३२॥ महेश्वरहृदेजातंचक्रंचैवमनाहतम् ॥ नासा
देशात्समुद्भूतोभैरवोभैरवःस्वयम् ॥ ३३॥ मणिपूरकनामेदंचक्रंतद्धिविमुक्तिदम् ॥ पंचाशच्चतथावर्णाअंकानाममहेश्वरात् ३४
राशयोद्वादशेनथानक्षत्राणितथैवच ॥ स्वाधिष्ठानसमुद्भूताजगद्बीजसमन्विताः ॥ ३५ क्षणेनवृद्धिमायांतिततोरेतःप्रवर्तते ॥ रे
तसस्तत्जगत्सृष्टंनदीशजननेंद्रियम् ॥ ३६॥ आधाराच्चमहान्षष्ठोनटोनारायणोऽभवत् ॥ महेशवल्लभःपुत्रोनीलोविष्णु-

पराक्रमः॥३७॥एतेमूर्तिधरारागाजाताभार्यासहायिनः॥भार्यास्तेषांसमुद्भूताःशिरोभागात्पिनाकिनः॥३८॥षट्त्रिंशत्सरिमाणेननत-
स्तात्वंनिशामय॥गौरीकोलाहलीधीराद्राविडीमालकौशिकी॥३९॥षष्ठीस्याद्देवगांधारीश्रीरागस्यप्रियाइमाः आंदोलाकौशिकीचैव
तथाचरममंजरी॥४०॥गंडगिरीदेवशाखारामगिरीवसंतजा॥त्रिगुणास्तंभतीर्थाचअहिरीकुंकुमातथा॥वैराटीसामवेरीचषट्भा
र्यापंचमेमता॥भैरवीगुर्जरीचैवभाषावेलागुलीतथा॥४२॥कर्णाटकीरक्तहंसाषड्भार्याभैरवानुगाः॥बंगालीमधुराचैवकामोदाच
क्षिनारिका॥४३॥देवगिरीचदेवालीमेघरागइमानुगाः॥त्रोटकीमोटकीचैवनराडुंबीतथैवच॥४४॥मल्हारीसिंधुमल्हारीनटनाराय
णानुगाः॥एताहिगिरिशंनत्वामहेशंचमहेश्वरीम्॥४५॥स्वमूर्तिवाहनोपेताःस्वभर्तृस्वहितास्थिताः॥ब्रह्मामृदंगवाद्येनतोषयामास
शंकरम्॥४६॥चतुरक्षरवाद्येनस्ववाद्यंचाकरोन्मुनः॥तालक्रियांमहेशायदर्शयामासकेशवः॥४७॥वायवस्तंत्रवाद्यंचचक्रुःस्वस्वर
मोजसा॥महेंद्रोवंशवाद्यंचसगिरंस्वरंबहु॥४८॥वन्हिःशूर्परवंचक्रेपणवंचतथाश्विनौ॥उपांगवादनंचक्रेसोमःसूर्यसमंततः
॥४९॥घंटानांवादनंचक्रुर्गणाःशतसहस्रशः॥मुनीश्वरास्तथादेवाःपार्वतीसहितास्तथा॥५०॥स्वर्णभद्रासनेष्वेतेह्युपविष्टाव्यलो-
यन्॥भृंगाणांवादनंचक्रुर्वसवःसमहोरगाः॥५१॥गौरीध्वनितथासाध्यावाद्यान्यन्येस्वरोत्तमाः॥झर्झरीगोमुखवादीनिसाध्याश्चकु-
र्महोत्सवे॥५२॥तंत्रीलयसमायुक्ता गंधर्वामधुरस्वराः॥स्ववर्णभृंगनादंचचक्रुःसिद्धाःसमंततः॥५३॥ततस्तुभगवानासीन्महा-

नखवपुर्धरः॥मुकुटाःपंचशीर्षैस्तुपन्नगैरुपशोभितः॥५४॥जटाविमुच्यसकलाभस्मोत्धूलितविग्रहः॥बाहुभिर्दशभिर्युक्तोहारकेयूरसंयु-
तः॥५५॥त्रैलोक्यव्यापकंरूपंसूर्यकोटिसमप्रभम्॥कृत्वाननर्तभगवान्भास्करंसमहानगे॥५६॥ततंवीणादिकंवाद्यंकांस्यतालादि-
कंघनम्॥वंशादिकंतुवादित्रंतोमरादिचनामकम्॥५७॥चतुर्विधंननतोवाद्यंतुमुलंसमजायत॥तालानांपटहादीनांहस्तकानांतथैवच
॥५८॥मानानांचैवतानानांप्रत्यक्षंरूपमाबभौ॥सुकंठंसुस्वरंसुक्तंसुगंभीरंमहास्वनम्॥५९॥विश्वावसुर्नारदश्चतुंबरश्चैवगायकाः॥
जगुर्गंधर्वपतयोःफाराश्चमधुरस्वराः॥६०॥ग्रामत्रयसमोपेतंस्वरसप्तकसंयुतम्॥दिव्यंशुद्धंचसांकल्प्यंनत्रगेयमवर्तत॥६१॥पर्वतोऽ
पिमहानादंहरपादतलाहतः॥भ्रमीभिर्भ्रमयंस्तत्रमहींसपुरकाननां॥६२॥हस्तकांश्चतुराशीतिंससर्जतदाशिवः॥ललाटफलकस्वेदा
त्सूतमागधबंदिनः॥महेशाहृदयाज्जातागंधर्वाविश्वगायिनः॥नेमूर्तादेवदेवस्यसुरंगालयसंयुताः॥६४॥प्रेक्षकाणामृषीणांचचक्रु-
राश्चर्यमोजसा॥किंनराःपुष्पवर्षाणिससृजुःस्वैर्गुणैरिह॥६५॥एवंचतुर्षुमासेषुयदानृत्यमजायत॥अतिक्रांतशरज्जातानिर्मलाका-
शशोभिता॥६६॥पद्मखंडसमाच्छन्नसरोवरसुखांबुजा॥फलवृक्षौषधीभिश्चकिंचित्पांडुमुखच्छविः॥६७॥ऊर्जशुक्लचतुर्दश्यांप्रस-
न्नागिरिजानदा॥समाप्तव्रतचर्यःसईश्वरोऽपितदाबभौ॥६८॥साचोवाचतदाशंभुंविकचस्वरलोचना॥विप्रशापप्रापितंचयदालिं-
गंभविष्यति॥६९॥नर्मदाजलसंभूतंविश्वपूज्यंभविष्यति॥एवमुक्त्वाततस्तुष्टाहरस्तोत्रंचकारह॥७०॥नमस्तेदेवदेवायमहादेवायमो

लिने ॥ जगद्धात्रे सवित्रे च शंकराय शिवाय च ॥ ७१ ॥ कपर्दिने जपादाय ब्रह्मगर्भाय ते नमः ॥ हिरण्यरेतसे तुभ्यं नीलग्रीवाय ते नमः ॥ ७२ ॥
नमो ब्रह्मण्यदेवाय सितभूतिधराय च ॥ पंचवक्त्राय रूपाय निरूपाय नमो नमः ॥ ७३ ॥ सहस्राक्षाय शुभाय नमस्ते कृत्तिवाससे ॥ अंध
कासुरमोक्षाय पशूनां पतये नमः ॥ ७४ ॥ विप्रवन्हिमुखाग्राय हराय च भवाय च ॥ शंकराय महेशाय ईश्वराय नमो नमः ॥ ७५ ॥ अमूर्तब्रह्म
रूपाय मूर्तानां भावनाय च ॥ नमः शिवाय चोग्राय हराय च भवाय च ॥ ७६ ॥ नमः कृष्णाय शर्वाय त्रिपुरांतकहारिणे ॥ अघोराय नमस्तेस्तु
नमस्ते पुरुषायते ॥ ७७ ॥ सद्योजाताय तुभ्यं भो वामदेवाय ते नमः ॥ ईशानाय नमस्तुभ्यं पंचास्याय कपालिने ॥ ७८ ॥ विरूपाक्षाय भावाय
भगनेत्रनिपातिने ॥ पूषदंतनिपाताय महायज्ञनिपातिने ॥ ७९ ॥ मृगव्याधाय धर्माय कालचक्राय चक्रिणे ॥ महापुरुषपूज्याय गणानांप
तये नमः ॥ ८० ॥ गंगाधराय मृडिने भवानीप्रियकारिणे ॥ जगदानंददात्रे च ब्रह्मरूपाय ते नमः ॥ ८१ ॥ गुणातीताय गुणिने सूक्ष्माय गुरवेः
पि च ॥ नमो महत्स्वरूपाय भस्मनार्जवकारिणे ॥ ८२ ॥ वैराग्यरूपिणे नित्यं योगाचार्याय वै नमः ॥ मयोक्तमप्रियं देवस्मरसंहारकारक ॥
॥ ८३ ॥ क्षंतुमर्हसि विश्वेश शिरसा त्वां प्रसादये ॥ शापानुग्रहएवैष कृतस्तेवै न संशयः ॥ ८४ ॥ ममाऽपराधजो मत्युर्न कार्यो भवतानघ
॥ एवं प्रसादितः शंभुर्हृष्टात्मा त्रिदशैः सह ॥ तीर्णव्रतपरानंदनिर्भरः प्राह नारदमाम् ॥ ८५ ॥ यइमां मत्कृतिं भक्त्या पठिष्यंति तवोद्गता-
म् ॥ तस्य चेष्टावियोगश्च न भविष्यति पार्वति ॥ ८६ ॥ जन्मत्रयधनैर्युक्तः सर्वव्याधिविवर्जितः ॥ इहैव विविधान् भोगानंते यास्यति मत्पुर

म्॥८७॥इत्युक्त्वानांमहेशोपिस्वमंगंप्रददौननः॥वैष्णवंवामभागंसाप्रतिजग्राहपार्वती॥८८॥शर्वैकपालहस्तंचग्रीवार्धेगरलान्वि
नं॥रुंडमालाद्र्दुहारंचसितगौरंसमंननः॥८९॥ब्रह्मांडकोटिजनकंजटाभिर्भूषितंशिरः॥सितद्युतिकलाखंडरत्नभासाऽवभासितम्
॥९०॥स्वर्णाभरणसंयुक्तमेकतोभुजगांगदम्॥एकतःकृत्तिवसनमन्यतःपट्टकूलवत्॥९१॥मत्स्यवाहनसंयुक्तमन्यतोवृषभांकितम्॥
एकतःपार्षतःसेव्यमन्यतःसखिसेवितमु॥९२॥रूपमेवंविधंदृष्ट्वाब्रह्माद्यादेवतागणाः॥तुष्टुवुःपरयाभक्त्यातेजोभूषितलोचन
मू॥९३॥त्वमेकोभगवान्सर्वव्यापकःसर्वदेहिनः॥पितृवद्दक्ष कोसित्वंमातात्वं जीवसंज्ञकः॥९४॥साक्षीविश्वस्यबीजंत्वंब्रह्मांडवश
कारकः॥उत्पद्यंतेविलीयंतेत्वयिब्रह्मांडकोटयः॥९५॥ऊर्मयःसागरेनित्यंसलिलेबुद्बुदायथा॥अहंकदाचित्त्वंनेत्रात्कदाचित्त्वभाल
तः॥९६॥क्वचित्त्संगेशिवादेवाप्रादुर्भूत्वासृजेजगत्॥तवाज्ञाकारिणःसर्वेवयंब्रह्मादयःसुराः॥९७॥अनंतवैभवोऽनंतोऽनंतधामा
स्यनंतकः॥अनंतःसर्वभंगायकुरुषरूपमद्भुतम्॥९८॥भवानित्वंभयंनित्यमशिवानांपवित्रकृत्॥शिवानामपिदात्रीत्वंतपसाम
पित्वंफलम्॥९९॥यःशिवःसःस्वयंविष्णुर्योविष्णुःससदाशिवः॥इत्यभेदमतिर्जातास्वल्पानत्वत्प्रसादतः॥१००॥यत्किंचिच्चजग
त्यस्मिन्दृश्यतेश्रूयतेपिवा॥मध्येबहिश्चतत्सर्वंत्रयंव्याप्यस्थितायदा॥१०१॥जगत्पूज्यसुरेशानजगद्वंद्येतथांबिके॥प्रसादंकुरुदे-
वेशिदेवेशप्रणतावयम्॥१०२॥इत्युक्त्वात्रिदशाःसर्वेत्दृष्टाजग्मुर्यथागतम्॥ ॥गालवउवाच॥ ॥नेदिव्यमेतदखिलंप्रु

वियेमनुष्याः संसारसागरसमुत्तरणैकपोतम् ॥ संचिंत्ययांतिमनसात्र्हतकिल्बिषास्तेब्रह्मस्वरूपमनुयांतिविमुक्तसंगाः ॥ १०५ ॥
इतिश्रीस्कंदपुराणे ब्रह्मनारदसंवादेचातुर्मास्यमाहात्म्येहरतांडवनर्तनंनामद्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ॥ गालवउवाच ॥ ॥
एवंतेलब्धशापाश्चपार्वतीशापपीडिता ॥ अनयत्याबभूवुश्चनथाचप्रतिमानवाः १ ॥ शालग्रामस्तुगंडक्यांनर्मदायांमहेश्वरः ॥ उत्पद्यते
स्वयं भूम्नतावेतौनैवकृत्रिमौ ॥ २ ॥ चतुर्विंशतिभेदेनशालग्रामगतोहरिः ॥ परीक्ष्यपुरुषोनित्यमेकरूपः सदाशिवः ॥ ३ ॥ शालग्रामशिला
यत्रगंडकीविमलेजले ॥ तत्रस्नात्वाचपीत्वाच ब्रह्मणः पदमाप्नुयात् ॥ ४ ॥ तांपूजयित्वाविधिवद्गंडकीसंभवांशिलाम् ॥ योगीश्वरोविष्णु-
र्ह्यात्माजायतेनात्रसंशयः ॥ ५ ॥ एतत्तेकथितंसर्वंयत्पृष्टोऽहमिहत्वया ॥ यथाहरोविप्रशापंप्राप्तवांस्तन्निशामय ॥ ६ ॥ यः शृणोतिनरो-
भक्त्यावाच्यमानामिमांकथाम् ॥ गिरीशनृत्यसंबाधामुमादेहार्द्धवर्णिताम् ॥ ७ ॥ ब्रह्मणस्तुतिसंयुक्तांसगच्छेत्परमांगतिम् ॥ श्लोकार्द्धं
श्लोकपादंवासमस्तंश्लोकमेववा ॥ यःपठेदविरोधेनमायामानविवर्जितः ॥ ८ ॥ सयातिपरमंस्थानंयत्रगत्वानशोचति ॥ ९ ॥ चातुर्मास्ये-
विशेषेणपठन्शृण्वन्नरोत्तमाः ॥ लभंतेचिंतितांसिद्धिंधनपुत्रादिसंवृताः ॥ १० ॥ यथाब्रह्मादयोदेवागीतवाद्याभियोगतः ॥ परांसिद्धि-
मवाप्तास्तेदुर्गाशिवसमीपतः ॥ ११ ॥ वर्षाकालेचसंप्राप्तेभक्तियोगेजनार्दने ॥ महेश्वरेऽथदुर्गायांनभूयस्तनपोभवेत् ॥ १२ ॥ गणेशस्यस
दाकुर्याच्चातुर्मास्येविशेषतः ॥ पूजांमनुष्योलाभार्थंयतोलाभप्रदोहिसः ॥ १३ ॥ सूर्यंनिरोगतांदद्याद्भक्त्यायः पूजयेत्सदा ॥ चातुर्मास्यस

मायांनंविशेषफलदोनृणाम् ॥१४॥ इदंहिपंचायतनंसेव्यतेगृहमेधिभिः॥ चातुर्मास्येविशेषेणसेवितंचिंतितप्रदं॥ १५॥ शालग्रामगतं
विष्णुंयःपूजयेन्नित्यंसदा॥ द्वारवतीचक्रशिलासहितंमोक्षदायकम् ॥१६॥ चातुर्मास्येविशेषेणदर्शनादतिमुक्तिदम्॥ यस्मिन्नस्तकेतस्तु
तंसर्वंपूजितेपूजितंजगत् ॥१७॥ पूजितःपठितोध्यातःस्मृतोवैकलुषापहः॥ शालग्रामेकिंपुनर्यच्छालग्रामगतोहरिः॥१८॥ पुनर्हिहर-
नैवेद्यंफलंचापिधूपंजलम्॥ चातुर्मास्येविशेषेणशालिग्रामगतंशुभम् ॥१९॥ निलाःपुनंतिसकलंशालिग्रामस्यशूद्रज॥ चातुर्मास्य-
विशेषेणनरंभक्त्यासमन्वितम्॥ सलक्ष्मीसहितोनित्यंधनधान्यसमन्वितः॥ महाभाग्यवशाद्गेहेजायतेनात्रसंशयः॥२१॥ सलक्ष्मीस-
हितोविष्णुर्विज्ञेयोनात्रसंशयः॥ तंपूजयेन्महाभक्त्यास्थिरालक्ष्मीर्गृहेभवेत्॥२२॥ तावद्दारिद्रतालोकेतावद्दुर्जनिपातकम्॥ तावत्क्लेशाः
शरीरेऽस्मिन्यावन्नध्रियतेहरिम्॥२३॥ सएवपूज्यतेयत्रपंचक्रोशंपवित्रकम्॥ करोतिसकलंक्षेत्रंनतत्राऽशुभसंभवः॥२४॥ एतदेवम-
हाभाग्यमेतदेवमहातपः॥ एषएवपरोमोक्षोयत्रलक्ष्मीशपूजनम्॥२५॥ शंखश्चदक्षिणावर्तोलक्ष्मीनारायणात्मकः॥ तुलसीकृष्णसा-
रोऽत्रयत्रद्वारवतीशिला॥२६॥ तत्रश्रीर्विजयोविष्णुर्मुक्तिरेवचतुष्टयम्॥ लक्ष्मीनारायणेपूजांविधातुर्मनुजस्यतु॥२७॥ ददातिपुण्यम-
तुलंमुक्तोभवतितत्क्षणात्॥ चातुर्मास्येविशेषेणपूज्योलक्ष्मीयुतोहरिः॥२८॥ कुर्वतस्तस्यदेवस्यध्यानंकल्मषनाशनम्॥ तुलसीमंजरी-
भिश्चपूजितोजन्मनाशनः॥२९॥ पूजितोबिल्वपत्रेणचातुर्मास्येघल्छनमः॥३०॥ सर्वप्रयत्नेनसएवसेव्योयोव्याप्यविश्वंजगतामधीशः॥

कालेसृजत्यन्निचहेलयावातंप्राप्यभक्तोनहिसीदतीति ॥ ३१ ॥ ॥ इतिश्रीस्कंदपुराणेब्रह्मनारदसंवादेचातुर्मास्यमाहात्म्येलक्ष्मीनाराय
णमहिमावर्णनंनामत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ गालवउवाच ॥ ॥ एकदाभगवान्रुद्रःकैलासशिखरेस्थितः ॥ दधारपर
मांलक्ष्मींसुमयासहितःकिल ॥ १ ॥ गणानांकोटयस्तिस्रस्तंयदापर्यवारयन् ॥ वीरबाहुर्वीरभद्रोवीरसेनश्चभृंगिराट् ॥ २ ॥ रुचिस्तुटिस्त
थानंदीपुष्पदंतस्तथोत्कटः ॥ विकटःकंटकश्चैवहरःकेशोविघंटकः ॥ ३ ॥ मालाधरःपाशधरःशृंगीचनरनस्तथा ॥ मुण्योत्कटःशालिभद्रो
महाभद्रोविभाइकः ॥ ४ ॥ कणपःकालपःकालोधनपोरक्तलोचनः ॥ विकटास्योभद्रकश्चदीर्घजिव्होविरोचनः ॥ ५ ॥ पारदोधनदोध्वांक्षी
हंसक्कीनरकस्तथा ॥ पंचशीर्षस्त्रिशीर्षश्चक्रोडदंष्ट्रोमहाद्भुतः ॥ ६ ॥ सिंहवक्त्रोवृषहनुःप्रचंडस्तंडिरेवच ॥ एतेचाऽन्येचबहवस्तदाभव
समीपगाः ॥ ७ ॥ महादेवजयेत्युच्चंभद्रकालीसमन्विते ॥ भूतप्रेतपिशाचानांसमूहायस्यवल्लभाः ॥ ८ ॥ अस्तुवंस्तंसमीपस्थावसंतेसमु
पागते ॥ वनराजिर्विभातिस्मनवकोशकशोभिता ॥ ९ ॥ दक्षिणानिलसंस्पर्शःकर्वीनांस्फुरवक्रहभौ ॥ वियोगिहृदयाकर्षीकिंसुकःपु-
ष्पशोभितः ॥ १० ॥ हूंह्वानिर्विक्रियाभावंचक्रोडुश्चसमंततः ॥ तस्मिन्नुविगादेसमयेमनस्युन्मादकेतथा ॥ ११ ॥ नंदीदंडधरःसंज्ञांदृष्ट्वा
चक्रेहरोपरः ॥ अलंचापलदोषेणतपःकुर्वंतुभोगणाः ॥ १२ ॥ तदासर्वंवनमपिमूकांडजमभूत्पुनः ॥ गणास्तेतपआतस्थुर्दृष्ट्वाकांतिं-
वसंतजाम् ॥ १३ ॥ ततःसाविश्वजननीपार्वतीप्राहशंकरम् ॥ इयंतेकरगानित्यमक्षमालामहेश्वर ॥ १४ ॥ त्वयाकिंजप्यतेदेवसंदेहय-

वा·मी·मा अ·
३१ २४

निमेमनः॥ त्वमेकःसर्वभूतानामादिकृत्सकलेश्वरः॥१५॥ नमातानपिताबंधुस्तवजातिर्नकश्चन॥ अहंतवपरंकिंचिद्भिन्नास्ती-
निकिंचन॥१६॥ श्रमेणत्वंसमायुक्तोश्वासोश्वासपरायणः॥ जपन्नपिमहाभक्त्यादृश्यसेत्वंमयासदा॥१७॥ त्वत्तःपरतरंकिंचिद्यत्त्वं
ध्यायसिचेतसा॥ तन्मेकथयदेवेशयद्यहंदयितानव॥१८॥ इतिपृष्टस्तदाशंभुरुवाचहरिसेवकः॥ हरेर्नामसहस्राणांसारंध्यायामि
नित्यशः॥१९॥ जपामिराममनामांकमवतारंससंभ्रमम्॥ चतुर्विंशतिसंख्याकान्प्रादुर्भावान्हरेर्गुणान्॥२०॥ एतेषामपियत्सारंप्रणवा-
ख्यंमहत्फलं॥ द्वादशाक्षरसंयुक्तंब्रह्मरूपंसनातनम्॥२१॥ अक्षरत्रयसंबद्धंमात्रात्रयस मन्वितम्॥ सबिंदुप्रणवंशश्वज्जपामिज-
पमालया॥२२॥ वेदसारमिदंनित्यंह्यक्षरंसततोद्यतम्॥ निर्मलंह्यमृतंशांतंसद्रूपममृतोपमम्॥२३॥ कलातीतंनिर्वंशागंनिर्व्यापारंमहत्प-
रं॥ विश्वाधारंजगन्मध्यंकोटिब्रह्मांडबीजकम्॥२४॥ जडंशुद्धक्रियंवापिनिरंजनंनियामकम्॥ यज्ज्ञात्वामुच्यतेक्षिप्रंघोरसंसारबंधना
त्॥२५॥ ओंकारसहितंयच्चद्वादशाक्षरबीजकम्॥ जपतःपापकोटीनांदावाग्निस्त्वंप्रजायते॥२६॥ एतदेवपरंगुह्यमेतदेवपरंमहः॥ एत
द्धिदुर्लभंलोकेलोकत्रयविभूषणं॥२७॥ प्राप्यतेजन्मकोटीभिःशुभाशुभविनाशकम्॥ एतदेवपरंज्ञानंद्वादशाक्षरचिंतनम्॥२८॥ चातु
र्मास्यविशेषेणब्रह्मदर्चिंतितप्रदम्॥ एतदक्षरजंस्तोत्रंयःसमाश्रयतेसदा॥२९॥ मनसाकर्मणावाचातस्यनास्तिपुनर्भवः॥ द्वादशाक्षर
संयुक्तंचक्रद्वादशभूषितम्॥३०॥ मासद्वादशनामानिविष्णोर्येभक्तितत्पराः॥ शालग्रामेषुतान्कृत्वान्यसेद्व्यूहरंहिसः॥३१॥ दिवसे ३१

दिवसेनस्यद्वादशाहफलंलभेत् ॥ द्वादशाक्षर माहात्म्यंवर्णितुंनैवशक्यते ॥ ३२ ॥ जिव्हासहस्रैरपिच ब्रह्मणापिनपार्यते ॥ महामंत्रोत्ययं-
लोकेजप्योध्यातस्तनस्तथा ॥ ३३ ॥ पापहासर्वमासेषु चातुर्मास्येविशेषतः ॥ इदंरहस्यंवेदानांपुराणानामनेकशः ॥ ३४ ॥ स्मृतीनामपिस
र्वासांद्वादशाक्षरचिंतन म् ॥ चिंतनादेवमर्त्यानांसिद्धिर्भवतिहीशिता ॥ ३५ ॥ पुण्यदानेनयाम्येनमुक्तिर्भवतिशाश्वती ॥ वर्णैस्तथाश्र
मैरेवप्रणवेनसमन्वितैः ३६ ॥ जपैर्ध्यानैःशमपरैर्मोक्षंप्राप्येतनिश्चितम् ॥ शूद्राणांचापिनारीणांप्रणवेनविवर्जितः ॥ ३७ ॥ प्रकृतीनां
चसर्वासांनमंत्रोद्वादशाक्षरः ॥ नजपोनतपःकार्यंकायक्लेशाहिशुध्दिता ॥ ३८ ॥ विप्रभक्त्याचदानेनविष्णुध्यानेनसिध्यति ॥ नासांमं
त्रोरामनामध्येयःकोप्यधिकंभवेत् ॥ ३९ ॥ रामेतिद्व्यक्षरजपःसर्वपापापनोदकः ॥ गच्छंस्तिष्ठन्शयानोवामनुजोरामकीर्तनात् ॥ ४०
इहनिर्वर्ततोयातिप्रांतेहरिगणोभवेत् ॥ रामेतिद्व्यक्षरोमंत्रोमंत्रकोटिशताधिकः ॥ ४१ ॥ सर्वासांप्रकृतीनांचकथितःपापनाशकः ॥
चातुर्मास्येऽथसंप्राप्तेसोप्यनंतफलप्रदः ॥ ४२ ॥ चातुर्मास्येमहापुण्येलभ्यतेभक्तितत्परैः ॥ देववन्निष्फलंतेषांयमलोकस्यसेवनं ॥ ४३
नरामादधिकंकिंचित्सठनंजगतीतले ॥ रामनामाश्रयायैवनतेषांयमयातना ॥ ४४ ॥ येचदोषाविघ्नकरामृतकाविग्रहाश्चये ॥ रामनाम्नै
वविलयंयांतिनात्रविचारणा ॥ ४५ ॥ रमतेसर्वभूतेषुस्थावरेषुचरेषुच ॥ अंतरात्मास्वरूपेणयच्चरामेतिकथ्यते ॥ ४६ ॥ रामेतिमंत्ररा-
जोऽयंभयव्याधिनिषूदकः ॥ रणेविजयदश्चापिसर्वकार्यार्थसाधकः ॥ ४७ ॥ सर्वतीर्थफलःप्रोक्तोविप्राणामपिकामदः ॥ रामचंद्रेतिरा

मेनिरामेनिससुदाहृतः॥४८॥द्व्यक्षरोमंत्रराजोयंसर्वकार्यकरोभुवि॥देवाअपिप्रगायंतिरामनामगुणाकरम्॥४९॥तस्मात्त्वमपिदे
वेशिरामनामसदावद॥रामनामजपेद्योवैमुच्यतेसर्वकिल्बिषैः॥५०॥सहस्रनामजंपुण्यंरामनाम्नैवजायते॥चातुर्मास्येविशेषेणतत्पु-
ण्यंदशधोत्तरम्॥५१॥हीनजातिप्रजातानांमहद्दुत्यतिपातकम्॥रामेत्ययंविश्वमिदंसमग्रंस्वतेजसाव्याप्यजनांतरात्मना ॥पुनाति
जन्मांतरपातकानिस्थूलानिसूक्ष्माणिक्षणात्त्वदग्ध्वा॥५२॥ ॥इतिश्रीस्कंदपुराणेब्रह्मनारदसंवादेचातुर्मास्यमाहात्म्येद्वादशा
क्षरमहिमावर्णनंनामचतुर्विंशोऽध्यायः॥ २४॥ ॥पार्वत्युवाच॥ ॥द्वादशाक्षरमाहात्म्यंममविस्तरतोवद॥यथाव
र्णयत्फलंचयथाचक्रियतेमया॥१॥ ॥श्रीमहादेवउवाच॥ ॥द्विजातीनांसहोंकारःसहितोद्वादशाक्षरः॥स्त्रीशूद्राणां-
नमस्कारपूर्वकःसमुदाहृतः॥२॥प्रकृतीनांरामनामसंमतोवाषडक्षरः॥सोपिप्रणवहीनःस्यात्पुराणस्मृतिनिर्णयः॥३॥क्रमोऽयंसर्व
वर्णानांप्रकृतीनांसदैवहि॥क्रमेणर हितोयस्तुकरोतिमनुजोजपं॥४॥तस्य प्रकुप्यतिविष्णुर्नरकादिप्रदायकः॥ ॥पार्वत्युवाच॥
मयात्रिमात्रयास्वामिन्नसेव्यतेजगदीश्वरः॥५॥रूपमस्यकथंजानेवचसामप्यगोचरं॥ ॥ईश्वरउवाच॥ ॥प्रणवस्याऽधि
कारेनतवा स्तिवरवर्णिनि॥नमोभगवतेवासुदेवायेतिजपःसदा॥६॥ ॥पार्वत्युवाच॥ ॥यदिसप्रणवंदद्याद्द्वादशा
क्षरचिंतनम्॥प्रणवेनाधिकारोमेकथंभवतिधूर्जटे॥७॥ ॥ईश्वरउवाच॥ ॥प्रणवःसर्वदेवानामादिरेषःप्रकीर्तितः॥ब्र

ह्माविष्णुः शिवश्चैव वसंति दयितायुताः॥८॥ तत्र सर्वाणि भूतानि सर्वतीर्थानि भागशः॥ तिष्ठंति सर्वतीर्थानि कैवल्यं ब्रह्म एव यः॥९॥
तस्य योग्याय यदा देवाचरिष्यसि यदा तपः॥ चातुर्मास्ये हरिर्प्रीत्यै करिष्यसि शुभानने॥१०॥ तपसा प्राप्यते कामस्तपसा च महत्फलं॥ तप-
सा जायते सर्वं तत्तपः फलभं नरैः॥११॥ यशः सौभाग्यमतुलं क्षमा सत्यादयो गुणाः॥ फलं भं तपसा नित्यं तपश्चर्तुं न शक्यते॥१२॥ यदा
हि तपसा वृद्धिस्तदा भक्तिर्हरौ भवेत्॥ तदा हि तपसो हानिर्यदा भक्तिर्विनाकृतम्॥१३॥ तावत्तपांसि गर्जंति देहेऽस्मिन्सततं नृणाम्॥ य-
दा विष्णुं स्मरेन्नित्यं जिह्वाग्रं पावनं भवेत्॥१४॥ यथा प्रदीपे ज्वलिते प्रणश्यति महत्तमः॥ तथा हरेः कथायां च यानि पापमनेकधा॥१५
॥ तस्मात्सार्वतिथ्यत्नेन हरौ सक्ते तपः कुरु॥ चातुर्मास्येऽथ संप्राप्ते प्रणवेन समन्वितं॥१६॥ विशुद्धहृदया भूत्वा मंत्रराजमिमं जप॥ स
एव भगवान्कृष्णो द्वादशाक्षरसंयुतः॥१७॥ प्रदास्यति परं ज्ञानं ब्रह्मरूपमखंडितम्॥ ब्रह्मकल्पांतकोटीषु स्वपित्त्वं द्वादशाक्षरं॥१८॥
मंत्रराजं सप्रणवं ध्यायेत्सोऽपि न पश्यति॥ इत्युक्त्वा सा तपोनिष्ठा तपश्चरितुमागता॥१९॥ हिमाचलस्य शिखरे चातुर्मास्ये समागते॥
ब्रह्मचर्यव्रतपरा वसनत्रयसंयुता॥२०॥ प्रातर्मध्येऽपराह्णे च ध्यायामि हरिशंकरम्॥ वपुर्यथा पुरा कृष्टं पूजने शंकरस्य च॥२१॥ सखी
जनसमायुक्ता पितुः शृंगे मनोहरे॥ अतपत्सा विशालाक्षी क्षमादिगुणसंयुता॥२३॥ ॥ गालवउवाच॥ ॥ या हि योगेश्वव-
री ध्येया याया वंद्या विश्ववंदिता॥ जननी या च विश्वस्य सापि कामात्तपोगता॥२५॥ या हि प्रकृतिसद्रूपा तडित्कोटिसमप्रभा॥ विरजा-

चा·मा·मा यास्वयंवंघ्याश्गुणातीताचरत्तपः॥२५॥ पृथ्व्यंबुतेजोवायुश्चगगनंयन्मयंविदुः॥ मूलप्रकृतिरूपायासाचकारोत्तमंतपः॥२६॥यास्था अ·
३३ चरंजंगममाशुविश्वंव्याप्यस्थितातायाःप्रकृतेःपुरापि॥स्पृहादिरूपेणचतुर्भिदात्रींदेवंप्रसक्तंतेनतपसापशुद्धिम्॥२७॥ ॥इतिश्रीस्कं २५
दपुराणेब्रह्मनारदसंवादेचातुर्मास्यमाहात्म्येपार्वतीतपोवर्णनंनामपंचविंशोऽध्यायः॥ २५॥ ॥गालवउवाच॥ ॥प्रवृ
त्तायांशैलपुत्र्यांमहत्तपसिदारुणे॥कंदर्पेणपराभूतोविचचारमहींहरः॥१॥वृक्षच्छायासुतीर्थेषुनदीषुचनदेषुच॥जलेनसिंचत्
स्ववपुःसर्वं त्रापिमहेश्वरः॥२॥तथेतिकामाकुलितोनलेभेशर्मकर्हिचित्॥एकदायमुनांदृष्ट्वाजलकल्लोलमालिनीम्॥३॥विगा
हितुमनश्चक्रेनापार्तिंशमयन्निव॥कृष्णांबभूवतन्नीरंहरकायाग्निवन्हिना॥४॥दग्धांविगाहनेनाशुमषीप्रायंसदाबभौ॥सापिदिव्य
वपुःपूर्वंश्यामाभूत्वाहराग्रतः॥५॥स्तुत्वानत्वामहेशानमुवाचपुनरेवसा॥प्रसादंकुरुदेवेशवशगाऽस्मिसदातव॥६॥ ॥ईश्व
रउवाच॥ ॥अस्मिन्तीर्थवरेपुण्येयःस्नास्यतिनरोभुवि॥तस्यपापसहस्राणियास्यंतिविलयंध्रुवम्॥७॥हरतीर्थमितिख्या
तंपुण्यंलोकेभविष्यति॥इत्युक्त्वातांप्रणम्याथतत्रैवांतरधीयत॥८॥तस्यास्तीरेमहेशोऽपिकृत्वारूपंमनोहरम्॥कामालयंवाद्य
हस्तंकृतपुंड्रंजटाधरम्॥९॥स्वेच्छयामुनिगेहेषुदर्शयत्स्वंगचापलम्॥क्वचिद्गायतिगीतानिक्वचिन्नृत्यतिच्छंदतः॥१०॥सचक्रुध्यति
हसतिस्त्रीणांमध्यगतःक्वचित्॥एवंविचरतस्तस्यऋषिपत्न्यःसमंततः॥११॥पत्युःशुश्रूषणंगेहेकार्याण्यपिचतत्क्षणात्॥तमे ३३

वमनसान्वकुम्नतिरूपेणमोहिता ॥१२॥ भमंत्यश्चैवहास्यानिचक्रुस्ता अपियोषितः ॥ ततस्तत्सुनयोदृष्ट्वातासांदुःशीलभावनाम् ॥१३
चुक्रुधुर्मुनयः सर्वेरूपंतस्यमनोहरम् ॥ गृह्यतांहन्यतामेषकोऽयंदुष्ट उपागतः ॥१४॥ इतितेगृह्यकाष्ठानियष्टोषस्थयंयुस्तदा ॥ पला-
यितः सबहुधाभयात्तेषांमहात्मनाम् ॥१५॥ योजीवकलयाविश्वंप्राप्यतिष्ठतिदेहिनाम् ॥ नज्ञायतेनचग्राह्योनभेद्यश्चापिजाय
ते ॥१६॥ नशेकुस्तेयदासर्वेगृहीतुंतंमहेश्वरम् ॥ तदाशिवंप्रकुपिताः शेपुरित्थंद्विजातयः ॥१७॥ यस्माल्लिंगार्थमागत्यत्वयाश्र
मांश्चोरवत्कृतम् ॥ परदारापहरणंतल्लिंगंपततांभुवि ॥१८॥ सद्यएवहिशापंत्वंदुष्टंप्राप्नुहितापस ॥ एवमुक्तेसशापाग्निर्वज्ररूप-
धरोमहान् ॥ तल्लिंगंधूर्जटेश्छित्वापातयामासभूतले ॥ रुधिरौघपरिव्याप्तोमुमोहभगवान्भुवि ॥२०॥ वेदनार्तोज्वलवपुर्महाशा
पाभिभूतधीः ॥ तंतयापतितंदृष्ट्वातआजग्मुर्महर्षयः ॥२१ आकाशेसर्वभूतानित्रेसुर्विश्वंचचालह ॥ देवाश्चव्याकुलाजातामु-
हाभयमुपागताः ॥२२॥ ज्ञात्वाविप्रामहेशानंपीडितात्हृदयेऽभवन् ॥ शफशत्रुर्भृशंदुःखार्तादेवंहिबलवत्तरं ॥२३॥ किंकृतंभगवानं
षदेवैरपिससेव्यते ॥ साक्षीसर्वस्यजगतोऽस्माभिर्नोपलक्षितः ॥२४॥ वयंमूढधियःपापापरमज्ञानदुर्बलाः ॥ कथमस्माभि-
र्यस्यात्माश्रुतश्चननिवेदितः ॥२५॥ मये दृशोरहस्याय आत्मायंननिवेदितः ॥ निर्विकारोनिर्विषयोनिरीहोनिरुपद्रवः ॥२६॥ निर्म
मोनिरहंकारोयः शंभुर्नोपलक्षितः ॥ यस्यलोकाइमेसर्वेदेहांतिष्ठंतिमध्यगाः ॥२७॥ सएषजगतांस्वामीहरोऽस्माभिर्नवीक्षितः ॥ इत्यु

चा·मा·मा
३४

क्रास्तेष्वुपविष्टाययावत्तत्रसमागताः॥ २८॥ तान्दृष्ट्वासहसात्रस्तःपुनरेवमहेश्वरः॥ विप्रशापभयान्मुष्टस्त्रिपुरारिर्दिवंययौ॥ २९॥ स्कृ
रथिंगौंचगौल्कैकेनांतुष्टावस्कंसंयुतः॥ सृष्टिस्थितिविनाशानांकीर्त्यैमात्रेनमोनमः॥ ३०॥ यात्वंरसमयैर्भावैराप्याययतिभूतलम्॥ देवा
नांचतथासंधानुपितॄणामपिवैगणान्॥ ३१॥ सर्वेज्ञात्वारसाभिज्ञामधुरास्वाददायिनी॥ त्वयाविश्वमिदंसर्वंबलस्नेहसमन्वितम्॥ ३२
त्वंमातासर्वरुद्राणांवसूनांदुहितातथा॥ आदित्यानांस्वसाचैवतुष्टावांछितसिद्धिदा॥ ३३॥ त्वंधृतिस्त्वंतथापुष्टिस्त्वंस्वाहात्वंस्वधात-
था॥ ऋद्धिःसिद्धिस्तथालक्ष्मीर्धृतिःकीर्त्तिस्तथामतिः॥ ३४॥ कांतिर्लज्जामहामायाश्रद्धासर्वार्थसाधिनी॥ त्वयाविरहितंकिंचिन्ना
स्तित्रिभुवनेष्वपि॥ ३५॥ वन्हेस्तृप्तिप्रदात्रीचदेवादीनांचतृप्तिदा॥ त्वयासर्वमिदंव्याप्तंजगत्स्थावरजंगमं॥ ३६॥ पादास्तेवेदाश्चत्वा-
रःसमुद्रास्तनतांययुः॥ चंद्रार्कौलोचनेयस्यारोमाग्रेषुचदेवताः॥ ३७॥ शृंगयोःपर्वताःसर्वेकर्णयोर्वायवस्तथा॥ नाभौचैवामृतंदेवि
पातालानिखुरास्तथा॥ ३८॥ स्कंधेचभगवान्ब्रह्मामस्तकस्थःसदाशिवः॥ हृद्देशेच स्थितोविष्णुःपुच्छाग्रेपन्नगास्तथा॥ ३९॥ श
कृत्स्थावसवःसर्वेसाध्यामूत्रस्थितास्तव॥ सर्वेयज्ञात्स्थिदेशेकिंनरागुल्यसंस्थिताः॥ ४०॥ पितॄणांचगणाःसर्वेपुरस्थाभांतिसर्व
दा॥ सर्वेयक्षाभालदेशेकिंनराश्चकपालयोः॥ ४१॥ सर्वदेवमयीत्वंहिसर्वभूतविवृद्धिदा॥ सर्वलोकहितानित्यंममदेहहिताभव॥
४२॥ प्रणतस्त्वंदेवेशिपूजयेत्त्वांसदाऽनघे॥ स्तौमिविश्वार्तिहंत्रीत्वांप्रसन्नावरदाभव॥ ४३॥ विप्रशापाग्निनादग्धंशरीरंममशो

अ·
२५

३४

मने ॥ स्वतेजसा पुनः कर्तुमहस्यमृतसंभवे ॥ ४४ ॥ इत्युक्त्वा तां परिक्रम्य तस्या देहे लयं गतः ॥ सापि गर्भे दधाराथ स्फुरभिस्तदनंतरम्
॥ ४५ ॥ कालातिक्रमयोगेन सर्वं व्याकुलतां ययौ ॥ तस्मिन्प्रनष्टे देवेशे विप्रशापभयावृते ॥ ४६ ॥ देवा महार्त्तिं प्रययुश्चचाल पृथिवी त-
था ॥ चंद्रार्कौ निष्प्रभौ चैव वायुरुच्चंड एव च ॥ ४७ ॥ समुद्राः क्षोभमगमंस्तस्मिन्काले द्विजोत्तम ॥ ४८ ॥ यस्मिन्जगत्स्थावरजंगमा-
दिकं काले लयं प्राप्य पुनः प्ररोहति ॥ यस्मिन्प्रनष्टे द्विजशापपीडिते जगन्नूनं प्रायमवर्तत क्षणात् ॥ ४९ ॥ ॥ इति श्रीस्कंदपुराणे
ब्रह्मनारदसंवादे चातुर्मास्यमाहात्म्ये हरशापो नाम षड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ गालव उवाच ॥ ॥ तस्मिंस्तु पतिते-
लिंगे योजनायामविस्तृते ॥ विषादार्ता ऋषिगणास्तत्र जग्मुः सहस्रशः ॥ १ ॥ व्यलोकयंत सर्वत्र दृष्ट्वा तत्र महेश्वरम् ॥ नाऽसौ दृष्टिप
थे तेषां बभूव भयविह्वलः ॥ २ ॥ वीर्यं वर्षसहस्रं च बहून्यपि स्फुसंचितम् ॥ पृथिवीं सकलां व्याप्य स्थितं ददृशिरे द्विजाः ॥ ३ ॥ तद्दृष्ट्वा
स्फुमहल्लिंगं रुधिराक्तं जलैः प्लुतम् ॥ ब्राह्मणाः संशयं गता दह्यमानां वसुंधराम् ॥ ४ ॥ तल्लिंगं तत्र संस्थाप्य चक्रुस्तां नर्मदां नदीम् ॥ तत्
जलं नर्मदारूपं तल्लिंगं मरकंटकम् ॥ ५ ॥ नरकं वारयत्येतत्सेवितं नरकापहम् ॥ भूतग्रहाश्च सर्वेऽपि यास्यंति विलयं ध्रुवम् ॥ ६ ॥ तत्र-
स्नात्वा जलं पीत्वा संतर्प्य च पितॄंस्तथा ॥ सर्वान्कामानवाप्नोति मनुष्यो भुवि दुर्लभान् ॥ ७ ॥ लिंगानि नार्मदेयानि पूजयिष्यंति ये नराः
तेषां रुद्रमयो देहो भविष्यति न संशयः ॥ ८ ॥ चातुर्मास्ये विशेषेण लिंगपूजा महाफला ॥ चातुर्मास्ये रुद्रजपं हरपूजा शिवे रतिः ॥ ९ ॥ पं

चामृतेनस्नपनंनतेषांगर्भवेदना॥ येकरिष्यंतिमधुनासेचनंलिंगमस्तके॥१०॥ तेषांदुःखसहस्राणियास्यंतिविलयंध्रुवम्॥ दीपदानं-
कृतंयैर्नचातुर्मास्येशिवाग्रतः॥११॥ कुलकोटिंसमुद्धृत्यस्वेच्छयाशिवलोकभाक्॥ चंदनागरुधूपैश्चसुप्रशस्तैनकुसुमैरपि॥१२॥ नर्मदा
जललिंगंयेत्वर्चयिष्यंतितेशिवाः॥ ग्रावाहरत्वमापन्नःप्राणिनामपिकाकथा॥१३॥ नत्संभूतंमहालिंगंजलधारणसंयुतम्॥ पूजयि
त्वाविधानेनचातुर्मास्येशिवोभवेत्॥१४॥ चातुर्मास्येयेमनुजानर्मदामरकंटके॥ तीर्थेस्नास्यंतिनियतास्तेषांवासस्त्रिविष्टपे॥१५॥
॥ब्रह्मोवाच॥ ॥इत्युक्त्वातेद्विजास्तत्रस्थाप्यलिंगंयथाविधि॥ मरकंटकतीर्थेचनर्मदांचमहानदीं॥१६॥ पुनश्चिंतापराजाता
विश्वस्यक्षोभकारणे॥ पद्मासनगताभूत्वाप्राणायामपरायणाः॥१७॥ चिंतयामासुरव्यग्रंहृदयस्थंमहेश्वरम्॥ ततोदेवामहेंद्रा-
द्याःसंप्राप्यमरकंटकम्॥१८॥ ब्राह्मणाश्चस्तुतिंचक्रुर्विनयानतकंधराः॥ नमोस्तुवोद्विजातिभ्योब्रह्मविद्भ्योमहेश्वराः॥१९॥ भूसु
रेभ्योगुरुभ्यश्चविमुक्तेभ्यश्चबंधनात्॥ यूयंगुणत्रयातीतागुणरूपागुणाकराः॥२०॥ गुणत्रयमयैर्भावैःसततंप्राणबुद्बुदाः॥ येषांवा
क्यजलेनैवपापिष्ठाअपिशुद्धिताः॥२१॥ प्रयांतिपापपुंजाश्चभस्मसाद्यांतिपातिताः॥ शस्त्रंलोहमयंयेषांवागेवतत्समन्विताः॥
२२॥ पापैःपराभिभूतानांतेषांलोकोत्तरंबलम्॥ क्षमयापृथिवीतुल्याःकोपेवैश्वानरप्रभाः॥२३॥ पातनेऽनेकशक्तीनांसमर्थायूय
मेवहि॥ स्वर्गादीनांतथायानेभवंतोगगनयोध्रुवम्॥२४ सत्कर्मकारकाश्चैवसत्कर्मनिरताःसदा॥ सत्कर्मफलदातारःसत्कर्मभ्योसुमु-

क्षव ः॥२५॥ सावित्रीमंत्रनिरतायेभवंतोऽघनाशना ः॥आत्मानंयजमानंचतारयंतिनसंशय ः॥२६॥ वन्हयश्चतथाविप्रास्तर्पिताः
कार्यसाधका ः॥ चातुर्मास्येविशेषेणतेषांपूजामहाफला॥२७॥ कोपिताःसर्वदेहस्यनाशनायभवंतिहि॥नावन्नवज्रमिंद्रस्यशू-
लंचैवपिनाकिनः॥२८॥दंडोयमस्यनावन्नोयावद्धापोद्विजोद्भवः॥अग्निनाज्वाल्यतेदृश्यंशापोद्दिष्टानपिस्वयम्॥२९॥ हंतिजाता
नजातांश्चतस्माद्विप्रंनकोपयेत्॥विप्रकोपाग्निनादग्धोनरकान्नैवमुच्यते॥ शस्त्रक्षतोऽपिनरकान्मुच्यतेनात्रसंशयः॥देवानांमधु
धान्यानांसामर्थ्यंभेदनेनहि॥३१॥ वाङ्मात्रेणहिविप्रस्यविधत्तेसकलंजगत्॥ नेयूयंगुरवोऽस्माकंविश्वकारणकारका ः॥३२॥प्रसी
दपरमानित्यंभवंतुभुवनेश्वरा ः॥ईश्वरेणविनासर्वेवयंलोकाश्चदुःखिना ः॥३३॥तत्कथ्यतांसभगवान्कुत्रास्तेपरमेश्वरः॥ गा
लवउवाच॥ ॥ज्ञात्वामुनिभयत्रस्तं देवेशंशूलपाणिनं॥३४॥ सुरभीगर्भसंभूतंदेवान्तुत्तुर्महर्षय ः॥ स्वागतंदेवदेवेष्यौज्ञानो
वैसमहेश्वर ः॥३५॥ तत्रगच्छंतुदेवेशायत्रदेवःसनातनः॥ इत्युक्त्वातेमहात्मानःसहदेवैययुस्तदा॥३६॥ गोलोकंदेवमार्गेणयत्र
पायसकर्दमा ः॥ घृतनघोमधुन्हृदानदीनांयत्रसंघशः॥३७॥ पूर्वजानांगणाःसर्वेदधिपीयूषपाणय ः॥मरीचिपासोमपाश्वसिध
संघास्तथापरे॥३८॥ घृतपाश्चवसाध्याश्चयत्रदेवाःसनातना ः॥तेतत्रगत्वामुनयोददृशुःसुरभीसुतम्॥३९॥ तेजसाभास्करंचैव-
ल्लनामेतिविश्रुतम्॥ इतस्ततोऽभिधावंतंगवांसंघांतमध्यगम्॥४०॥ नंदासुमनसाचैवसुरूपाचसुशीलका॥कामिनीनंदिनीचं-

वमेध्याश्चैवहिरण्यदा ॥ ४१ ॥ धनदाधर्मदाचैवनर्मदासकलप्रिया ॥ वामनालंबिकाकृष्णादीर्घशृंगासुपुच्छिका ॥ ४२ ॥ नारातरेयि
काशांतादुर्विष त्यामनोरमा ॥ स्फनासादीर्घनासाचगौरागौरमुखीह्या ॥ ४३ ॥ हरिद्रवर्णानीलाचशंखिनीपंचवर्णका। विनता ऽभिनता
चैवभिन्नवर्णासुपत्रिका ॥ ४४ ॥ जया ऽरुणाचकुंडोभ्नीसुदंताचारुचंपिका ॥ एतासांमध्यगंनीलंदृष्ट्वातामुनिदेवताः ॥ ४५ ॥ विचरंति
स्फरूपंतंसंजातंविस्मयन्मुखाः ॥ मुनीश्वराःकृपाविष्टाइंद्राद्यास्तुष्टमानसाः ॥ ४६ ॥ स्फतिमारेभिरेकर्तुंतेजसानस्यतोषिनाः ॥ भृ
गुउवाच ॥ ॥ कथंनीलितिनामासौजातो ऽयमद्भुताकृतिः ॥ ४७ ॥ किमस्त्कवन्यसन्नास्तेब्राह्मणाविश्वकारणम् ॥ गालवउ-
वाच ॥ लोहितोयस्तुवर्णेनमुखेपुच्छेचपांडुरः ॥ ४८ ॥ श्वेतःखुरविषाणेषुसनीलोवृषभः स्मृतः ॥ चतुष्पादोधर्मरूपोनीललोहित
चिन्हकः ॥ ४९ ॥ कपिलःखुरचिन्हेषुसनीलोवृषभःस्मृतः ॥ योसौमहेश्वरोदेवोवृषश्चा ऽपिसएवहि ॥ ५० ॥ चतुष्पादोधर्मरूपोनीलःपं
चमुखोहरः ॥ यस्यसंदर्शनाद्देववाजपेयफलंलभेत् ॥ ५१ ॥ नीलेचपूजितेयस्मिन्पूजितंसकलंजगत् ॥ स्निग्धग्रासप्रदानेनजग
दाप्यायितंभवेत् ॥ ५२ ॥ यस्यदेहःसदाश्रीमान्विश्वव्यापीजनार्दनः ॥ नित्यमर्चयतीयोसौवेदमंत्रैःसनातनैः ॥ ५३ ॥ ॥ ऋषय
ऊचुः ॥ ॥ त्वंदेवःसर्वगोभृणांविश्वगोप्तासनातनः ॥ विप्रमहर्त्ताज्ञानदश्च धर्मरूपश्चमोक्षदः ॥ ५४ ॥ त्वमेवधनदःश्रीदःसर्वव्या
धिनिषूदनः ॥ जगतांशर्मकरणेप्रवृत्तःकनकप्रदः ॥ ५५ ॥ तेजसांधामसर्वेषांसौरभेयमहाबल । शृंगाग्रेधृतकैलासपार्वतीसहितस्त

व ॥ ५६ ॥ वेदकर्त्ता वेदमयो वेदात्मा वेदवित्तमः ॥ वेदवेद्यो वेदयानो विश्वरूपो गुणाकरः ॥ ५७ ॥ गुणत्रयेभ्यो ऽपि परो यथात्म्यं वेद
कस्तव ॥ वृषस्त्वं भगवान्देव यस्तं कुर्यं कुरुते लघम् ॥ ५८ ॥ वृषलः स तु विज्ञेयो रौरवादिषु पच्यते ॥ पदास्पृष्टः स तु नरो नरकादि
षु यातनाः ॥ ५९ ॥ सेव्यते पापनिचयैर्निगादप्रायबंधनैः ॥ कृत्स्नामंचत्वृषाक्रांतं महाभारसमन्वितम् ॥ ६० ॥ निर्दयाये प्रशोष्यंति-
मतिस्तेषां न शाश्वती ॥ चतुर्भिः सहितं मर्त्या विवाहविधिनातु ये ॥ ६१ ॥ विवाहं नीलरूपस्य ये करिष्यंति मानवाः ॥ पितॄनुद्दिश्य
तेषां वै कुले नैवास्ति नारकी ॥ ६२ ॥ त्वं गतिः सर्वलोकानां त्वं पिता परमेश्वरः ॥ त्वया विना जगत्सर्वं तत्क्षणादेव नश्यति ॥ ६३ ॥ परा
चैव तु पश्यंती मध्यमा बैखरी तथा ॥ चतुर्विधानां वचसामीश्वरं त्वां विदुर्बुधाः ॥ ६४ ॥ चतुःशृंगं चतुष्पादं द्विशीर्षं सप्तहस्तकम् ॥ त्रि
धाबद्धं धर्ममयं त्वामेव वृषभं विदुः ॥ ६५ ॥ तृप्तिदं सर्वभूतानां विश्वव्यापकमोजसा ॥ ब्रह्म धर्ममयं नित्यं त्वामात्मानं विदुर्जनाः ॥
६६ ॥ अच्छेद्यस्त्वमभेद्यस्त्वमप्रमेयो महायशाः ॥ अशोष्यस्त्वमदाह्योऽसि विदुः पौराणिका जनाः ॥ ६७ ॥ त्वदाधारमिदं सर्वं त्व-
दाधारमिदं जगत् ॥ त्वदाधाराश्च देवाश्च त्वदाधारं तथाऽमृतम् ॥ ६८ ॥ जीवरूपेण लोकांस्त्रीन्व्याप्य तिष्ठसि नित्यदा ॥ एवं स संस्तु
तो नीलो विप्रैस्तैः सोमपायिभिः ॥ ६९ ॥ प्रसन्नवदनो भूत्वा विप्रान्प्रणनितत्परः ॥ पुनरेव वचः प्रोचुर्विप्राः कृतशिवागसः ॥ ७० ॥ वरं
ददुर्महेशस्य नीलरूपस्य धर्मतः ॥ एकादशाहे प्रेतस्य यस्य नोत्सृज्यते वृषः ॥ ७१ ॥ प्रेतत्वं सुस्थिरं तस्य दत्तैः श्राद्धशतैरपि ॥ पुनरेव

स्रस्तपैतंदृष्ट्वानीलंमहावृषम् ॥ ७२ ॥ स्वल्पक्रोधसमाविष्टंहिजाश्मकुस्तमंकितं ॥ चक्रंचवामभागेतुशूलंपार्श्वेतुदक्षिणे ॥ ७३ ॥ उत्स
सृज्युर्गवांमध्येतंदेवैर्गोपितंतदा ॥ ततोदेवगणाःसर्वेमहर्षीणांगणाःपुनः ॥ स्वानिस्थानानितेजग्मुर्मुनयोवीतमत्सराः ॥ ७४ ॥ एव-
मृषीणांदयितास्रसक्तःकामार्तचित्तोमुनिपुंगवानाम् ॥ शापंसमासाद्यशिवोऽपिभक्त्यारेवाजलेऽगात्सशिलामयत्वम् ॥ ७५ ॥
इतिश्रीस्कंदपुराणेब्रह्मनारदसंवादेचातुर्मास्यमाहात्म्येपैजवनोपाख्यानेवृषस्कंतिर्नामसप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ ॥
॥ गालवउवाच ॥ ॥ इतितेकथितंसर्वंशालग्रामकथानकं ॥ महेश्वरस्यचोत्पत्तिर्यथालिंगत्वमापसः ॥ १ ॥ तस्माद्दूरंलिंग
रूपंशालग्राममगतंहरिम् ॥ येऽर्चयंतिनराभक्त्यानतेषांदुःखयातनाः ॥ २ ॥ चातुर्मास्येसमायातेविशेषात्पूजयेच्चतौ ॥ अर्चितौयाव
भेदेनस्वर्गमोक्षप्रदायकौ ॥ ३ ॥ देवौहरिहरौभक्त्याविप्रवन्हिगवांगतौ ॥ येर्चयंतिमहाशूद्रनेषांमोक्षप्रदोहरिः ॥ ४ ॥ वेदोक्तंकारये-
त्कर्मपूर्तेष्टंवेदतत्परः ॥ पंचायतनपूजांचसत्यवादोत्यलोकता ॥ ५ ॥ विवेकादिगुणैर्युक्तःसच्छूद्रोयातिसद्गतिम् ॥ ब्रह्मचर्यंतपोना
न्यद्द्वादशाक्षरचिंतनात् ॥ ६ ॥ मंत्रैर्विनाषोडशशोपचारैःकार्यास्तुपूजानरकादिहंतुः ॥ तथानयावैगिरिजापतेश्चकार्याहिसच्छू
द्रमहायमंत्री ॥ ७ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ एवं कथयतोरेषोरजनीक्षयमाययौ ॥ सच्छूद्रोगालवश्चैवशिष्यैश्चपरिवा-
रितः ॥ ८ ॥ सतेनपूजितोविप्रोययौशीघ्रंनिजाश्रमम् ॥ ९ ॥ यइमंशृणुयान्मर्त्योवाचयेत्पाठयेच्चवा ॥ श्लोकंवासर्वमपिचतस्यपुण्य ३७

क्षयोनहि॥१७॥ ॥इतिश्रीस्कंदपुराणेब्रह्मनारदसंवादेचातुर्मास्यमाहात्म्येपैजवनोपाख्यानेअष्टाविंशोऽध्यायः॥ २८॥
॥ नारदउवाच ॥ ॥कथंनित्याभगवतीहरपत्नीयशस्विनी॥योगसिद्धिंसमहतींप्राप्तमासचतुष्टये॥१॥मंत्रराजमिमंज
प्त्वाद्वादशाक्षरसंभवम्॥एतन्मेविस्तरेणत्वंकथयस्वयथातथम्॥२॥ ॥ब्रह्मोवाच॥ ॥चातुर्मास्येहरौसुप्तेपा-
र्वतीनियमव्रता॥मनसाकर्मणावाचाहरिभक्तिपरायणा॥ ३॥चारुशृंगेपितुर्नित्यंतिष्ठंतीतपसिस्थिता॥देवद्विजाग्निगोश्व
त्थातिथिपूजापरायणा॥४॥चातुर्मास्येऽथसंप्राप्तेविमलेहरिवासरे॥जजापपरमंमंत्रंयथादिष्टंपिनाकिना॥५॥शंखचक्रध
रोविष्णुश्चतुर्हस्तःकिरीटधृक्॥मेघश्यामोंबुजाक्षश्चसूर्यकोटिसमप्रभः॥६॥गरुडाधिष्ठितोत्कृष्टोहसन्व्याप्यजगत्त्रयम्॥श्रीवत्स
कौस्तुभयुतःपीतकौशेयवाससः॥७॥सर्वाभरणभासोभिरभिदीप्तमहावपुः॥बभाषेपार्वतींविष्णुःप्रसन्नवदनःशुभां॥
देवितुष्टोस्मिभद्रंतेकथयस्वमभीप्सितम्॥८॥ ॥पार्वत्युवाच॥ ॥तज्ज्ञानममलंदेहियेननावर्तनंभवेत्॥
इत्युक्तःसमहाविष्णुःप्रत्युवाचहरप्रियाम्॥९॥सएवदेवदेवेशस्तववक्ष्यत्यसंशयम्॥सएवभगवान्साक्षीदेहांतरबहि
स्थितः॥१०॥विश्वस्रष्टाचगोप्ताचपवित्राणांचपावनः॥अनादिनिधनोधर्मोधर्मादीनांप्रभुर्हिसः॥११॥अक्षरत्रयसेव्यंय
त्सकलंब्रह्मएवसः॥मूर्तामूर्तस्वरूपेणयोऽजोजन्मधरोहिसः॥१२॥ममाधिकारोनैवास्तिवक्तुंनवनसंशयः॥इत्युक्त्वाप्र

गवानीशोविरराम प्रत्हृष्टवान् ॥१३॥ एतस्मिन्नंतरे शंभुर्गिरिजाश्रममभ्यगात् ॥ सर्वभूतगणैर्युक्तोविमानेसार्वकामिके
॥१४॥ तयावैभगवान्देवः पूजितः परमेश्वरः ॥ सरबीनामपिप्रत्सक्षमाश्चर्यंसमजोयत ॥१५॥ स्तुत्वाऽथतंमहादेवंविष्णुर्दे
हेलयंययौ ॥ अथोवाचमहेशानः पार्वतींजगदीश्वरः ॥१६॥ विमानवरमारुह्यतुष्टाऽहंतवसुव्रते ॥ गत्वैकांतप्रदेशंतेकथ
येपरमंमहः ॥१७॥ एवमुक्त्वाभगवतींकरेगृह्यमुदान्वितः ॥ विमानवरमारोप्यलीलयाप्रययौतदा ॥१८॥ नानाधातुमयान
द्रीन्नानारत्नविचित्रितान् ॥ नदीनिर्झरकुंजांश्चनदान्कोकिलकूजितान् ॥१९॥ अरवानादेवखाताश्चगंगाद्याः सरितस्त
था ॥ सौगंधिकांश्चकल्हारान्सहस्रदलपंजरान् ॥ २०॥ दर्शयन्कार्णिकारांश्चकोविदाश्चमहाद्रुमान् ॥ तालानूतमालान्हिं-
तालान्प्रियंगून्पनसानपि ॥२१॥ तिलकान्बकुलांश्चैवबहूनपिचपुष्पितान् ॥ क्षेत्राणिकलमाभानिपिंजराणिविदर्शयन् ॥२२
ययौदेवनदीतीरेगतंशरवणंमहत् ॥ फुल्लकाशांस्वर्णमयंशरस्तंबगणान्वितम् ॥२३॥ हेमभूमिविभागस्थंवन्हिकांतिमृगद्विज
म् ॥ तत्रतीरगतानांचमुनीनामूर्ध्वरेतसां ॥२४॥ आश्रमान्सविमानाग्रेतिष्ठन्पत्न्यैप्रदर्शयन् ॥ षट्कृत्तिकाश्चददृशेपार्वत्याव
नसन्निधौ ॥ स्नाताः स्वलंकृताश्चैंद्रपत्न्यस्ताविरजांबराः ॥ ऊचुस्तांयोजितकराकेयंपुत्रायगम्यते ॥२६॥ तत्कथ्यतांमहाभागे
सचनेदर्शनंगतः ॥२७॥ पार्वत्युवाच ॥ ममभाग्यवशात्पुत्रः कथमुत्संगमाहरेत् ॥ नत्वभाग्यवशात्पुंसांक्वापिसौख्यंनिरंत

रं२८ ॥ स्कन्दनाम्नाप्यहंदृष्टा भवतीनांचदर्शनात् ॥ किमर्थमिहसंप्राप्ताः कथ्यतामविलंबितम् ॥२९॥ ॥ कृत्तिकाऊचुः ॥
वयंतवस्कंदंन्यस्तं प्रदातुमिहसुंदरि ॥ चातुर्मास्येरवौस्नातुमागतादेविनिम्नगाम् ॥ ३०॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ नहास्या
वसरः सख्यः सत्यमेवहिकथ्यताम् ॥ एकांतावसरेहास्यंजायतेचेतरेतरं ॥३१॥ ॥ कृत्तिकाऊचुः ॥ ॥ सत्यंवदाम
हेदेवित्रैलोक्यशोभिते ॥ अस्यस्तंबसमूहस्यमध्यस्थंबालकंशृणु ॥३२॥ कृत्तिकानांवचः श्रुत्वाशंकितापार्वतीतदा ॥ ददर्श
बालंदीप्ताभंषण्मुखंदीप्तवर्चसं ॥ तडित्कोटिप्रतीकाशंरूपदिव्यश्रियायुतम् ॥ वन्हिपुत्रंचगांगेयंकार्तिकेयंमहाबलम् ॥ ३४ ॥
सावत्सेतिगृहीत्वातंकुमारंपाणिनामुदा ॥ विमानमध्यमादाय कृत्वोत्संगेत्युवाचह ॥ ३५॥ चिरंजीवचिरंनंदचिरंनंदयबांधवान्
॥ इत्युक्त्वागाढमालिंग्यमूर्ध्निचाघ्रायतंस्कंदम् ॥३६॥ संतुष्टापरमोदारंभास्वरंतुष्टमानसम् ॥ कार्तिकेयोमहाप्रेम्णा प्रणिप
त्यमहेश्वरम् ॥ ३७ ॥ ततः प्रांजलिरव्यग्रप्रहृष्टेनांतरात्मना ॥ तद्विमानंययौशीघ्रंतीर्त्वानदनदीपतीन् ॥ ३८॥ जंबुद्वीपमतिक्रम्य
लक्षयोजनमायतम् ॥ ततः समुद्रंद्विगुणंलवणोदंतथैवच ॥ उत्तरांश्चकुरून्नीत्वाविमानेनाऽर्कतेजसा ॥ समुद्रंद्विगुणंद्वीपंकुश
नामेतिकीर्तितम् ॥ ४० ॥ दिव्यलोकसमाक्रांतंदिव्यपर्वतसंकुलं ॥ इक्षूदोद्विगुणं द्वीपंतद्वीपाद्विगुणः पुनः ॥ ४१॥ तमति
क्रम्यतत्सिंधोर्द्विगुणंक्रौंचसंज्ञितम् ॥ ततोऽपिद्विगुणः सिंधुः स्करोदायक्षसेवितः ॥ ४२॥ ततोऽपिद्विगुणंद्वीपंशाकद्वीपेतिसंज्ञि

 तम्॥अर्णवद्द्विगुणंतस्मादाज्यरूपंस्रुनिर्मितम् ॥४३॥परमं स्यादसंपूर्णयत्रसिद्धाःसमंततः॥तस्माच्चद्विगुणंद्वीपंशाल्मलीवृक्षसं
 ज्ञितम्॥४४॥समुद्रोद्विगुणस्तत्रदधिमंडलसंप्रभः॥साध्यावसंतितिनियतंमहत्तपसिसंस्थिताः॥४५॥ततोऽपिद्विगुणंद्वीपंप्लक्षनामे-
तिविश्रुतम्॥क्षीरोदोद्विगुणस्तत्रयत्रयत्रमहर्षयः॥४६॥षडिमानिस्रुदिव्यानिभौमःस्वर्गउदाहृतः॥तत्रस्वर्णमयीभूमिस्तथारज
तसंयुता॥४७॥स्वामधुपलस्वादैःसर्वकामप्रदायका॥यत्रस्त्रीपुरुषाणांचकल्पदक्षाग्रहेस्थिताः॥४८॥वासांसिभूषणानांचसमू
हान्नृहर्षदंतिच॥एतानिदक्षचिन्हानिद्वीपानिमुनिसत्तम॥४९॥महेश्वरोविमानेनन्यतिक्रामद्विहायसा॥प्लक्षद्वीपस्यचप्रांतेद्विगु
णःक्षीरसागरः॥५०॥तन्मध्येस्रुमहद्वीपंश्वेतंनामस्रुनिश्चितम्॥रम्यकःपर्वतस्तत्रशातशृंगोपमद्रुमः॥५१तस्यशृंगेमहद्दिव्येवि
मानंस्थापितंतदा॥नदामृतफलैर्वृक्षैःसेवितेहेमवालुके॥५२॥क्षीरच्छेदेनवित्तृतेशिलातलस्रुसंप्लुते॥विविक्तेसर्वस्रुभृगेमणिस्त्व-
समन्विते॥५३॥उमायाःकथयामासदेवदेवःपिनाकधृक्॥कार्तिकेयोऽपिशुश्रावगुह्याद्गुह्यतरंमहत्॥५४॥ध्यानयोगंमंत्ररूप
द्वादशाक्षरसंज्ञितं॥प्रणवेनयुतंसाग्रंसरहस्यंश्रुतेःपरम्॥५५॥ ॥ईश्वरउवाच॥ ॥अक्षरत्रयसंयुक्तोमंत्रोयंसह्रु
दक्षरः॥माघमासहितश्चायममायोविश्वपावनः॥५६॥विष्णुगमोविष्णुरध्योमंत्रत्रयसमन्वितः॥तुरीयकल्पयाशेषब्रह्मांडग
पसेवितः॥५७॥निष्कामोमुनिभिःसेव्योमहाविद्यादिसेवितः॥नाभिनःशिरभिव्याप्तअखंडस्रुखदायकः॥५८॥ओंकारेति

सनातनः॥ पृथ्वीपादतलाग्रेतुजलंसर्वगतंतथा ॥५४॥ तेजोवायुस्तथाकाशंविद्यतेभालमध्यगः॥ हस्तेचपंचतीर्थानिद-
क्षिणेना ऽत्रसंशयः॥५५॥ सूर्योयद्दक्षिणेनेत्रंचंद्रोवाममुदाहृतम् ॥ भौमश्चैवबुधश्चैवनासिकेद्वेउदाहृते ॥५६॥ गुरुश्चदक्षि
णोकर्णेवामकर्णेतथाभृगुः॥ मुखेशनैश्चरःप्रोक्तोगुदेराहुःप्रकीर्तितः॥५७॥ केतुरिंद्रियगःप्रोक्तोग्रहाःसर्वेशरीरगाः॥ योगिनो-
देहमासाद्यभुवनानिचतुर्दश॥५८॥ प्रवर्तंतेसदादेवितस्माद्योगंसदाभ्यसेत् ॥ चातुर्मास्येविशेषेणयोगीपापंनिकृंतति॥५९॥ मुहूर्तम
पियोयोगीमस्तकेधारयेन्मनः॥ कर्णौपिधायपापेभ्योमुच्यतेसोनसंशयः॥६०॥ अंतरंनैवपश्यामिविष्णोर्योगपरस्यवा॥ एकोपि
योगीयद्गेहेग्रासमात्रंभुनक्तिच ६१ कुलानित्रीणिसोवश्यंतारयेदात्मनासह॥ यदिविप्रोभवेद्योगीसोवश्यंदर्शनादपि॥६२॥ सर्वेषांप्राणि
नांदेविपापराशिनिषूदकः॥ सत्क्रियोब्रह्मनिरतःसच्छूद्रोयोगभाग्यदि॥६३॥ भवेत्सद्गुरुभक्तोवासोप्यमूर्तफलंलभेत् ॥ योयोगीनि
यताहारःपरब्रह्मसमाधिवान् ॥६४॥ चातुर्मास्येविशेषेणाहरौसल्लयभाग्भवेत् यथासिंदूररसस्पर्शाल्लोहंभवतिकांचनं॥६५॥ तथामूर्तंह
रिप्रीत्यामनुष्योलयमाव्रजेत्॥ यथामार्गजलंगंगापतितंत्रिदशैरपि॥६६॥ सेवितंसर्वफलदंतथायोगीविमुक्तिदः॥ यथागोमयमात्रे
णवन्हिर्दीप्यतिसर्वदा॥६७॥ देवतानांमुखंतद्धिकीर्त्यतेयाज्ञिकैःसदा॥ एवंयोगीसदाभ्यासात्तुजायतेमोक्षभाजनम्॥६८॥ योगोयंसे
व्यतेदेविज्ञानसिद्धिप्रदःसदा॥ सनकादिभिराचार्यैर्मुमुक्षुभिरधीश्वरैः॥६९॥ प्रथमंज्ञानसंपत्तिर्जायतेयोगिनांसदा॥ तेषांगृण्ही-

नमोनमस्तुयोगीभवतिपार्वति॥७०॥ननस्तुसिद्धयस्तस्यत्व णिमाद्याःपुरोगताः॥भवंतितत्रापिमनोनदद्याद्योगिनांवरः॥७१॥सर्वदानक्रतु
भवंपुण्यंभवतियोगतः॥योगात्सकलकामाप्तिर्नयोगाद्धुविप्राप्यते॥७२॥योगात्तद्धृदयग्रंथिर्नयोगात्ममतारिपुः॥नयोगसिद्धस्यमनो
हर्तुंकेनापिशक्यते॥७३॥सएवविमलोयोगीयच्चित्तंशिरसिस्थितं॥स्थिरीभूतमव्ययं नित्यं दशमद्वारसंपुटे॥७४॥कर्णौपिधायमर्त्यस्यनाद
रूपंविचिन्वतः॥तदेवप्रणवस्याग्रंतदेवब्रह्मशाश्वतं॥७५॥तदेवानंतरूपाख्यंतदेवामृतमुत्तमं॥घ्राणवायोप्रघोषोयंजठराग्निर्महत्पदं॥
पंचभूतविवासंयज्ज्ञानरूपमिदंपदं॥पदंप्राप्यविमुक्तिःस्याज्जन्मसंसारबंधनात्॥७७॥यदासिर्दुर्लभालोकेयोगसिद्धिप्रदायका॥एवंब्र
ह्ममयंविभातिसकलंविश्वंचरस्थावरंविज्ञानाख्यमिदंपदंसभगवान्विष्णुःस्वयंव्यापकः॥ज्ञात्वातंशिरसिस्थितंबहुवरंयोगेश्वराणांप
रंमाप्यासुंचतिसर्पवज्जगतिजांनिर्मोकमायाकृतिं॥७८॥इतिश्री० ज्ञानयोगक० त्रिंशोध्यायः॥३०॥ ॥ईश्वरउ०॥ ॥यदाचित्तामसंक
मेत्यक्त्वाकर्मसक्तजायते॥ तदाज्ञानमयोयोगीर्जीवतांमोक्षदायकः॥१॥यदानिर्ममतादेहेयदाचित्तंसुनिर्मलं॥यदाहरौभक्तियोगस्तदा
बंधोनकर्मणा॥२॥कुर्वन्नेवहिकर्माणिमनःशांतंनृणांयदा॥तदायोगमयीसिद्धिर्जायतेनात्रसंशयः॥३॥गुरुत्वंस्थानमसकृदनुभूयम-
हामतिः॥जीवन्विष्णुत्वमासाद्यकर्मसंगात्प्रमुच्यते॥४॥कर्माणिनित्यजातानिनित्यंनैमित्तिकानिच॥इच्छयानैवसेव्यानिदुःखतापवि
वृद्धये॥५॥कर्मणामर्पितानांचविष्णुंविद्धिमहेश्वरि॥तस्मिन्संतर्प्यसर्वाणिसंसारान्मुच्यतेखिलात्॥एतदेवपरंज्ञानमेतदेवपरंतपः॥एतदे ४२

वपरंश्रेयो यत्कृष्णोकर्मअर्पयेत् ७अयंहि निर्मलोयोगोनिर्गुणः सउदात्हृतः॥ तद्विष्णोः कर्मजनितंशुभत्वप्रतिपादनं॥ तावद्भ्रमंतिसंसारेपित
रःपिंडतत्पराः॥ यावत्कुले भक्तियुतः सुतोनैवप्रजायते॥९॥ तावद्विजानिगर्जंति तावद्गर्जतिपातकम्॥ तावत्तीर्थान्यनेकानियावद्भक्तिंतविद
ति॥१०॥ सएवज्ञानवान्लोकेयोगिनांप्रथमोहिसः॥ महाक्रतूनामाहर्ताहरिभक्तियुतोहिपः॥ निमिषंनिर्भयन्मेषंयोगःसमभिजायते॥ वाणी
जयेयोगिनस्तुगोमेधश्चप्रकीर्त्तितः॥१२॥ मनसोविजयेनित्यमश्वमेधफलंलभेत्॥ कल्पनाविजयान्नित्यंयज्ञंसौत्रामणिंलभेत्॥ देहस्योत्स
र्जनान्नित्यंनरयज्ञःप्रकीर्तितः॥ पंचेंद्रियपशून्हत्वानग्नौशीर्षंचकुंडके॥१४॥ गुरूपदेशविधिनाब्रह्मभूतत्वमश्नुते॥ सयोगीनियताहारोदंड-
त्रितयधारकः॥ त्रिदंडीस तुविज्ञेयोज्ञातेदेवेनिरंजने॥ मनोदंडःकर्मदंडोवाग्दंडोयस्ययोगिनः॥१६॥ सयोगीब्रह्मरूपेणजीवन्नेवसमाप्यते॥ अ
ज्ञानीबाध्यतेनित्यंकर्माभवंधनात्मकैः॥ कुर्वन्नेवहिकर्माणिज्ञानीमुक्तिंप्रयातिहि॥ यदाहिगुरुणांस्थानंब्रह्मणःप्रतिपादनं॥१८॥ तदैवमुक्ति
मामोतिदेहस्तिष्ठतिकेवलं॥ यावद्ब्रह्मफलावाप्तिंप्रयातिपुरुषोत्तमः॥ तावत्कर्ममयीवृत्तिर्ब्रह्मव्रतानराभवेत्॥ अवांतराणिसर्वाणिज्ञेया-
निमुनिभिःसदा॥२०॥ मोक्षमार्गाद्विजाःश्चश्रुतिस्मृतिसमुच्चयात्॥ मोक्षोयंनगराकारश्चतुर्द्वारसमाकुलः॥ द्वारपालास्तत्रनित्यंचत्वारस्तुस
मादयः॥ तएवप्रथमंसेव्याःमनुजैर्मोक्षदायकाः॥२२॥ समश्चहिसंचारश्चसंतोषःसाधुसंगमः॥ एतेवैहस्तगायस्यतस्यसिद्धिर्नदूरतः॥ योग
सिद्धिर्विष्णुभक्त्यासद्धर्माचरणेनच॥ प्राप्यतेमनुजोदेविएतज्ज्ञानमलंविदुः॥ ज्ञानार्थंच भ्रमन्मर्त्योविद्यास्थानेषुसर्वशः॥ सद्योज्ञानंस

द्रुतोदीपार्चिरिवनिर्मलः॥२५॥मुहूर्तमात्रमपियोलयंचिंतयति ध्रुवम्॥तस्य पापसहस्राणिविलयंयांतितत्क्षणात्॥रागद्वेषौपरित्यज्यक्रो
धलोभविवर्जितः॥सर्वत्रसमदर्शीचविष्णुभक्तस्यदर्शनं। सर्वेषामपिजीवानांदयायस्यत्हृदिस्थिरा॥शौचाचारसमायुक्तोयोगीदुःखंनविंदति
२८॥मायादिपटलेहीनोमिथ्यारविविरागवान्॥कुसंसर्गविहीनश्चयोगसिद्धेश्चलक्षणं॥ममतावन्हिसंयोगोनराणांतापदायकः॥उत्पन्नःश
मनंतस्ययोगिनांशांतचारणं॥३०॥इंद्रियाणामथोत्पत्यमनसैवनिषेधयेत्॥यथालोहेनलोहंचयोषितांतीक्ष्णतांव्रजेत्॥बुद्धिर्हिद्वि
धादेहाहेयाग्राह्याविशुद्धिदा॥संसारविषयात्याज्यापरब्रह्मणिसाशुभा॥३२॥अहंकारोयथादेविपापपुण्यप्रदायकः॥ज्ञानेनतत्शुभफल
कृतोसंधायनान्यथा॥श्यामलंचउपस्थंचरूपातीतान्नराशिवं॥त्हृदिस्थंशिरसिस्थंचहृदयंबंद्धविमुक्तये॥३४॥एतदक्षरमव्यक्तममृतंसक
लंतव॥रूपरूपविष्णुरूपरूपमूर्तीनिवेदितं॥एवंज्ञात्वाविमुच्येतयोगीसंसारबंधनात्॥गुरूपदेशाद्गृहस्थोलभतेनान्यथाक्कचित्॥३६॥
यदागुरुःप्रसन्नात्मातस्यविश्वंप्रसीदति॥गुरुश्चतोषितोयेनसंतुष्टाःपितृदेवताः॥गुरूपदेशःप्रतिमासद्विचारःसमेमनः॥क्रियाचज्ञा
नासहितामोक्षसिद्धेर्हिलक्षणं॥३८॥क्रियापतिर्विष्णुरेवस्वयमेवाहिनिष्क्रियः॥सत्वप्राणविरूपायद्वादशाक्षरबीजकः॥द्वादशाक्षर-
कंचक्रंसर्वपापनिबर्हणं॥दुष्टानांदमनंचैवपरब्रह्मप्रदायकं॥४०॥एतदेवपरंब्रह्मद्वादशाक्षररूपधृक्॥मयाप्रकाशितंदेविस्कंदेहिवि ४२
मलंतव॥४१॥एतत्सारंयोगिनांध्यानरूपंभक्तिग्राह्यंश्रद्धयाचिंतयंत्त्व॥चातुर्मास्ये जन्मकोट्यांचजातंपापंदग्ध्वामुक्तिदःकैटभारिः

॥ ४२॥ ॥ब्रह्मोवाच॥ ॥एतस्मिन्नगरेतत्रक्षीरसागरमध्यतः॥उज्जहारविमानाग्रेतेजोभाराभिपीडितः॥४३
॥उरोबाहुकृतिंकुर्वन्सान्निध्यंसमुपागतः॥ महामच्छोऽज्ञातपूर्वंसन्निधाने दंकृतिः॥ ४४॥हुंकारगर्भमच्छंचदृष्ट्वातं-
समहेश्वरः॥तेज सास्तंभयामासवाक्यमेतदुवाचह॥ ४५॥ केस्त्वंमत्स्योदरस्थश्चदेवोयक्षोथमानुषः॥कथंजीवसिदेहां-
तंगतोममवदप्रभो॥ ४६॥ ॥मात्स्यउवाच॥ ॥अहंमत्स्योदरेक्षिप्तःसमुद्रेक्षीरसंभवे॥मात्रातुपितृवाक्येनना
थंममकुलान्वितः॥ ४७॥ कुलक्षयभयात्तेनजातंस्वकुलनाशनम्॥ गंडांतयोगजनितोबालोनगृहकर्मकृत्॥ ४८॥ इति=
मात्रादुःखितयानिरस्तःशृणुवंजजः॥ झषेणापिगृहीतोऽस्मिकालोमेऽत्रमहानभूत्॥४९॥ नवबाक्यामृतैरभिज्ञोनयोगो
महानभूत्॥ तेनत्वंसकलोज्ञातोमयामूर्तोथमूर्त्तगः॥ ५०॥अनुज्ञांममदेवेशदेहिनिष्क्रमणायच॥यथाऽहंपितृपोब्रह्मनुभ
वान्याश्चोऽपिलक्ष्यते॥ ५१॥ ॥हरउवाच॥ ॥विप्राऽसिस्फतरूपोऽसिपूज्योऽस्यासिबभाषतः॥बहिर्निष्क्रमवेगेन
स्तंभितोऽसिमहाझषः॥ ५२॥ ततोऽसौशिरसाजातउत्क्लेशान्मत्स्ययोजितः॥ ततोऽप्रकृतंवक्रंक्षणाद्बहिरुपागतः॥ ५३॥
रूपवान्प्रतिमायुक्तोमत्स्यगंधेनसंयुतः॥ सोमकांतिसमंतत्र अभवद्दिव्यगंधभाक्॥उमापिप्रणातायासुंस्कृतंतत्संगभा
जनम्॥ चकारतस्यनामापिहरःपरमहर्षितः॥ ५५॥ यस्मान्मत्स्योदरज्जातोयोगिनांप्रवरोत्ययम्॥ तस्मात्त्वंमत्स्यनाथो

यल्लोकेरव्यातोभविष्यति ॥ ५६॥ अच्छेद्यः स्यान्नरतत्तु ज्ञानयोगस्यपारगः॥ निर्मत्सरोऽपिनिर्द्वंद्वो निराशोब्रह्मसेवकः॥ ५७॥
जीवन्मुक्तश्चभविताक्षवनानिचतुर्दश ॥ इत्युक्तश्चमहेशानंप्रणमंश्चपुनःपुनः॥ ५८॥ महेश्वरेणासहितोमंदराचलमाय
यौ ॥ ॥ब्रह्मोवाच॥ ॥कृत्वाप्रदक्षिणांदेवींस्कंदमालिंग्यसोऽगमत् ॥ ५९॥ ततःसापार्वतीलब्ध्वाप्राप्यज्ञानमनुत्तम-
म् ॥ एवंसापरमांसिद्धिंप्रणवस्यप्रभाजनम् ॥ ६०॥ संप्राप्यजगतांमाताद्वादशाक्षरजांबुना ॥ इमांमत्स्येंद्रनाथस्यचोत्पत्तिंयः
शृणोतिच ॥ ६१॥ चातुर्मास्येविशेषेणासोऽश्वमेधफलंलभेत् ॥ ६२॥ ॥ इतिश्रीस्कंदपुराणेब्रह्मनारदसंवादेचातुर्मास्यमा
हात्म्येमत्स्येंद्रनाथोत्पत्तिकथनंनामएकत्रिंशोऽध्यायः॥ ३१ ॥ ॥ब्रह्मोवाच॥ ॥ कार्त्तिकेयश्चपार्वत्याप्राणेभ्य-
श्चापि वल्लभः॥ संक्रीडतिसमीपस्थोनानाचेष्टाभिरुद्यतः॥ १॥ रक्तकांतिर्महातेजाःषण्मुखोद्भुतविक्रमः॥ क्वचिद्गायतिवा
त्यर्थंक्वचिन्नृत्यतिस्वेच्छया ॥ २॥ मातरंपितरंदृष्ट्वाविनयावनतःक्वचित् ॥ क्वचिच्चगंगापुलिनेसिकतालेपनाकृतिः॥ ३॥ ग-
णैःस हविचिन्वानोविविधान्वनभूरुहान् ॥ एवंप्रक्रीडतस्तस्यदिवसाःपंचजज्ञिरे ॥ ४॥ ततोदेवामहेंद्राद्यातारकाद्भयवि
ह्वुताः॥ महेशानंस्तुवन्सर्वेतारकस्यजिघृक्षया ॥ ५॥ चक्रुस्तेदेवसेनानांगंगांभासिगणैःसमं॥ सस्वनुर्देववाद्यानिपुष्पवर्षंप
पातह ॥ ६॥ वह्निस्तस्मैददौशक्तिंहिमवान्वाहनंददौ ॥ सर्वदेवसमुद्भूतगणकोटिसमावृतः॥ ७॥ प्रणम्यमुनिसंघेभ्यःप्रययौ

रिपुविग्रहे ॥ ताम्रवत्यांनगर्यांचशंखंदध्मौप्रतापवान् ॥ ८ ॥ ततस्तारकसैन्यस्यदैत्यादानवकोटयः ॥ समाजग्मुर्नचपुरान्शं
खनादभयातुराः ॥ ९ ॥ स्ववाहनसमारूढाः संयत्ताबलदर्पिताः ॥ देवाः सर्वेऽपियुयुधुः स्कंदतेजोपबृंहिताः ॥ १० ॥ ततदानव
सैन्यानिनिजघानचसर्वशः ॥ विष्णुचक्रेपाते छिन्नाः पेतुरुर्व्यांसहस्रशः ॥ ११ ॥ ततो भग्नाश्वशतशोदानवानिहतास्तदा ॥ न
द्यः शोणितसंभूताजाताबहुविधास्तुने ॥ १२ ॥ तद्भग्नंदानवबलंदृष्ट्वासयुयुधेरणे ॥ बभंजसद्योदेवेशोबाणजालैरनेकधा ॥
१३ ॥ शक्तिनायुध्यगंगीन्याश्विक्षेपक्रुध्याप्रेरिता ॥ स्फुरमंस चयंतारंचक्रेतंभस्मसात्क्षणात् ॥ १४ ॥ शेषाः पातालमगमन्
हतंदृष्ट्वाथतारकम् ॥ ततोदेवगणाः सर्वेशशंसुस्तस्यविक्रमम् ॥ १५ ॥ देवदुंदुभयोनेदुः पुष्पवृष्टिः प्रकुर्वतः ॥ तेलब्धविज
याः सर्वेमहेश्वरपुरोगमाः ॥ १६ ॥ सिषिचुः सर्वदेवानांसेनापत्येगणेश्वरम् ॥ ततस्कंदंसमालिंग्यपार्वतीहर्षगद्गदा १७
मांगल्यानिसदाचक्रेस्वसखीभिः समाहूता ॥ एवंचतारकंहत्वासप्तमेऽहनिबालकः ॥ १८ ॥ मंदराचलमासाद्यपितरौसंप्रह
र्षयन् ॥ उवाचसकलंस्कंदःपरमानंदनिर्भरः ॥ १९ ॥ कालेदारक्रियांतस्यचिंतयामासशंकरः ॥ सउवाचप्रसन्नात्मागांगेयम
मितद्युतिम् ॥ २० ॥ प्राप्तकालस्तवविभोपाणिग्रहणसंमतः ॥ कुरुदारान्समासाद्यधर्मस्तेपुंससंमतः ॥ २१ ॥ क्रीडस्वविवि
धैर्भोगैर्विमानैः सहकामिकैः ॥ तच्छ्रुत्वाभगवान्स्कंदः पितरंवाक्यमब्रवीत् ॥ २२ ॥ अहमेवहिसर्वत्रदृश्यः सर्वगणेषुच ॥

दृश्यादृश्यपदार्थेषु किंगृण्हामित्यजामिकिम् ॥२३॥ याःस्त्रियःसकलाविश्वेपार्वत्याताःसमाहिमे ॥ नराःसर्वेऽपिदेवेशप्र-
वद्दत्तानुविलोकये ॥२४॥ त्वंगुरुर्ममरक्षस्वपुनर्नरकमज्जनात् ॥ येनज्ञातमिदंज्ञानंत्वत्प्रसादादखंडितम् ॥२५॥ पुनरेवमहा
घोरसंसाराब्धौनमज्जये ॥ दीपहस्तोयथावस्तुदृष्ट्वातंकरणंत्यजेत् ॥२६॥ तथाज्ञानमवप्राप्ययोगीत्यजतिसंसृतिम् ॥ ज्ञात्वा
सर्वगतंब्रह्मसर्वज्ञपरमेश्वर ॥२७॥ निवर्त्ततेक्रियाःसर्वायस्यतद्योगिनंविदुः ॥ विषयालब्धचित्तानांवनेऽपिजायतेरतिः ॥
२८॥ सर्वत्रसमदर्शीनांगेहेमुक्तिर्हिशाश्वती ॥ ज्ञानमेवमहेशानमनुष्याणांसुदुर्लभम् ॥२९॥ लब्धज्ञानंकथमपित्यातननानैव
पातयेत् ॥ नाऽहमस्मिनमातामेनपितानचबांधवः ॥३०॥ ज्ञानंप्राप्यपृथक्भावमापन्नोऽस्मवनेष्वहम् ॥ प्राप्यंभागमिदंदेवा
त्प्रभावात्तवनाऽर्हसि ॥३१॥ वक्तुमेवंविधंवाक्यंमुमुक्षोर्मेनसंशयः ॥ यदाग्रहपरादेवीपुनःपुनरभाषत ॥ ३२॥ तदानींपितरौन
त्वागतोऽसौक्रौंचपर्वतम् ॥ तत्राश्रमेमहापुण्येचचारपरमंतपः ॥३३॥ जजापपरमंब्रह्मद्वादशाक्षरबीजकम् ॥ पूर्वंध्यानेनस
र्वाणिवशीकृत्येंद्रियाणिच ॥३४॥ मममासंप्रयज्याऽथज्ञानयोगमवाप्तवान् ॥ सिद्धयस्तस्यनिर्विघ्नाअणिमाद्यायदागताः
॥३५॥ तदातांसागणःक्रुद्धोवाक्यमेतदुवाचह ॥ ममाऽपिदुष्टभावेनयदियूयमुपागताः ॥३६॥ तदास्मत्समशांतानांनाभिषू
तंकरिष्यथ ॥ एवंज्ञात्वामहेशोऽपियतोज्ञानमहोदयम् ॥३७॥ मत्तोऽपिज्ञानयोगेनस्कंधोऽप्यधिकभाववृत् ॥ विस्मयाविष्ट

त्हृदयः पार्वतीमनुशिष्टवान् ॥ ३८ ॥ पुत्रशोकपरां चोमां शुभैर्वाक्यामृतैर्हरः ॥ चातुर्मास्स्यमाहात्म्यं सर्वपापप्रणाशनम्
॥ ३९ ॥ महेश्वरो वामधुकैटभारिस्त्वद्ध्याश्रितो ध्यानमयो द्वितीयः ॥ अभेदबुद्ध्या परमार्त्तिहंता रिपुः स एवा ऽनिप्रियो भवेत्ततः ॥
॥ ४० ॥ इति श्रीस्कंदपुराणे ब्रह्मनारदसंवादे चातुर्मास्यमाहात्म्ये तारकासुरवधो नाम द्वात्रिंशो ऽध्यायः ॥ ३२ ॥ ॥ श्री
सांबसदाशिवार्पणमस्तु ॥ छ ॥ तथाच श्रीलक्ष्मीनारायणार्पणमस्तु ॥ छ ॥ छ ॥ श्रीः ॥ छ

॥ हे पुस्तक मुंबई येथे शके १७ ८२ दुर्मतीनामसंवत्सरे ज्येष्ठमासे शुक्लपक्षे सप्तमीयुक्ताष्टम्यां भृगुवासरे एतद्दिने राजश्री बापूसदाशिव शे
टहें गिष्टे श्रीवर्द्धनकरयाणी हनुमंतगल्लीमंध्ये आपल्या छापखान्यांत छापून समाप्त केलें ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

इतिचातुर्मास्यमाहात्म्यंसमाप्तिमगमत्

[OrderDescription]
,CREATED=29.11.19 11:38
,TRANSFERRED=2019/11/29 at 11:49:55
,PAGES=88
,TYPE=STD
,NAME=S0002209
,Book Name=M-377-CHATUMASI MAHTMAY
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF

FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF

FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF
,FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF

FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF
,FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF
,FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF
,FILE55=00000055.TIF
,FILE56=00000056.TIF
,FILE57=00000057.TIF
,FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF

FILE60=00000060.TIF
,FILE61=00000061.TIF
,FILE62=00000062.TIF
,FILE63=00000063.TIF
,FILE64=00000064.TIF
,FILE65=00000065.TIF
,FILE66=00000066.TIF
,FILE67=00000067.TIF
,FILE68=00000068.TIF
,FILE69=00000069.TIF
,FILE70=00000070.TIF
,FILE71=00000071.TIF
,FILE72=00000072.TIF
,FILE73=00000073.TIF
,FILE74=00000074.TIF
,FILE75=00000075.TIF
,FILE76=00000076.TIF

FILE77=00000077.TIF
,FILE78=00000078.TIF
,FILE79=00000079.TIF
,FILE80=00000080.TIF
,FILE81=00000081.TIF
,FILE82=00000082.TIF
,FILE83=00000083.TIF
,FILE84=00000084.TIF
,FILE85=00000085.TIF
,FILE86=00000086.TIF
,FILE87=00000087.TIF
,FILE88=00000088.TIF
,